

SOMMARCIRKEL 2019

1. MARXISMENS VÄRLDSBILD 2. ENHET

INNEHÅLL:

BLOCK 1: MARXISMENS VÄRLDSBILD.....	4
<i>Karl Marx</i> Teser om Feuerbach.....	5
<i>Arnold Ljungdal</i> Marxismens världsbild (utdrag).....	8
<i>Karl Marx</i> Filosofins elände (utdrag).....	25
<i>Friedrich Engels</i> Anti-Dühring (utdrag).....	44
<i>Mao Zedong</i> Om praktiken.....	56
BLOCK 2: ENHET.....	72
<i>Vi Lenin</i> Rysslands kommunistiska partis (bolsjevikerna) tionde kongress den 8-16 mars 1921 (utdrag).....	73
<i>Georg Lukács</i> Historia och klassmedvetande (utdrag).....	84
<i>Komintern</i> Teser och resolutioner antagna å Kommunistiska Internationalens fjärde världskongress (utdrag)	104
<i>Georgi Dimitrov</i> Tal vid Kominterns 7:e kongress (utdrag).....	115

BLOCK 1

**MARXISMENS
VÄRLDSBILD**

Karl Marx
Teser om Feuerbach
1845

1

Huvudfelet med all hittillsvarande materialism (Feuerbachs inräknad) är att föremålet, verkligheten, sinnevärlden, bara uppfattas som objekt eller som åskådning; däremot inte som sinnlig mänsklig verksamhet, inte som praxis; inte subjektivt. Detta är anledningen till att den verksamma sidan utvecklats av idealismen men inte av materialismen – men bara abstrakt, eftersom idealismen naturligtvis inte känner den verkliga, sinnliga verksamheten. Feuerbach syftar till sinnliga – från tankeobjekten verkligt åtskilda objekt: men han fattar inte själva den mänskliga verksamheten som en verksamhet riktad mot objektet. Därför betraktar han i “Kristendomens väsen” bara det teoretiska förhållandet som det sant mänskliga, medan han endast fattar och bestämmer praxis i dess smutsigt judiska uppenbarelseform. Han förstår därför inte betydelsen av den “revolutionära”, den “praktiskt-kritiska” verksamheten.

2

Frågan om objektiv sanning tillkommer det mänskliga tänkandet – är inte en teoretisk utan en praktisk fråga. I praxis måste människan bevisa sanningen, d.v.s. verkligheten och kraften, jordnärligheten, i sitt tänkande. Striden om tänkandets verklighet eller överklighet – utan hänsyn till praxis – är en rent akademisk fråga.

3

Den materialistiska läran att människorna är produkter av omständigheterna och av uppfostran glömmer, att omständigheterna förändras av

människorna och att uppfostraren själv måste uppfostras. I en sådan lära måste man därför dela samhället i två hälfter – varav den ena är upphöjd över samhället.

Sammanfallandet av de förändrade omständigheterna och den mänskliga verksamheten, eller människans förändring av sig själv, kan bara fattas och rationellt förstås som revolutionär praxis.

4

Feuerbach utgår från den religiösa alienationens faktum, från dubblingen av världen i en religiös och en världslig del. Hans arbete består däri att han upplöser den religiösa världen i dess världsliga grund. Men förhållandet att denna världsliga grund löser sig från sig själv och fixerar ett självständigt rike uppe bland molnen kan bara förklaras ur denna grundens inre sönderslitenhet och motsägelsefullhet. Själva grunden måste alltså såväl förstås i sin motsägelsefullhet som praktiskt revolutioneras. Sedan alltså t.ex. den jordiska familjen uppdragats som den heliga familjens hemlighet, så måste även den förra såväl teoretiskt som praktiskt förintas.

5

Feuerbach, som inte är tillfreds med det abstrakta tänkandet, vill nå den sinnliga åskådningen; men han fattar inte sinnligheten som praktisk mänskligt-sinnlig verksamhet.

6

Feuerbach upplöser det religiösa väsendet i det mänskliga väsendet. Men det mänskliga väsendet är inte något abstrakt som den enskilda individen hyser inom sig. I verkligheten är det summan av de samhälleliga förhållandena.

Feuerbach, som inte kritiserar detta verkliga väsen, tvingas därför:

1. att abstrahera från det historiska förloppet, att bestämma det religiösa sinnet för sig och att förutsätta en abstrakt – isolerad – mänsklig individ.

2. att därmed fatta väsendet endast som "art", som ett inre, stumt, för de olika individerna av naturen gemensamt allmänbegrepp.

7

Feuerbach inser därför inte att själva det "religiösa sinnet" är en samhällsprodukt och att den abstrakta individ, som han analyserar, hör till en bestämd samhällsform.

8

Allt samhällsliv är till sitt väsen praktiskt. Varje mysterium, som förleder teorin till mysticism, finner sin rationella lösning i den mänskliga praxis och i insikten om denna praxis.

9

Det högsta som den åskådande materialismen, d.v.s. den materialism som inte fattar sinnligheten som praktisk verksamhet, når fram till, är åskådningen av de enskilda individerna och det borgerliga samhället.

10

Den gamla materialismens ståndpunkt är det borgerliga samhället, den nys ståndpunkt är det mänskliga samhället eller den samhälleliga mänskligheten.

11

Filosoferna har bara tolkat världen på en rad olika sätt, men det gäller att förändra den.

Arnold Ljungdal

Marxismens världsbild (utdrag) 1947

MARXISMENS HISTORIESYN

[...] Historia och ekonomi

1

I likhet med djuren ser sig också människan ställd inför nödvändigheten att sörga för sin egen och sin avkommas existens: hennes hjärna är – biologiskt sett – ett organ till utvinnande av föda precis som svinets tryne. Men det sätt på vilket hon förvärvar sitt uppehälle skiljer henne inte desto mindre radikalt från alla andra levande väsen som vi känner. Man kan visserligen inte påstå att djurens behovstillfredsställelse alltid sker efter ett och samma mönster: tvärtom föreligger på den punkten en mångfald beteenden som skiftar från art till art. Svalan snappar till sig insekterna i flykten, lejonet förtär sitt rov på platsen där det fällt, ekornen släpar bär och nötter till sitt bo med tanke på framtida behov. Men gemensamt för dem alla – liksom för djurriket i dess helhet – är att födan förtärs i obearbetat skick, den intas och tillgodogöres direkt sådan den framgått ur naturens hand.

Människans konsumtion har inte samma osammansatta karaktär. Den äger rum på en omväg – produktionens omväg. Det bröd hon äter och de kläder med vilka hon skyddar sig mot vind och kyla framstår i motsats till djurens näring och beklädning som en skapelse av hennes eget arbete. Naturligtvis inte i den meningen att människan utan naturens medverkan skulle vara i stånd att frambringe medlen till sitt uppehälle. Men väl så att naturinflytandet i hennes fall reducerar sig till ett minimum. I själva verket inskränker det sig till tillhandahållandet av de

råämnen varav hon framställer sina alster – råämnen som i sin tur ofta först genom en lång och invecklad teknisk process har kunnat bringas i dagen och göras tillgängliga för fortsatt bearbetning.

Konstaterandet kan förefalla elementärt. Att människan måste arbeta för att kunna leva – det är en sats så självklar att ingen veterligt fallit på idén att bestrida den. Inte desto mindre torde det finnas goda skäl att just för historieskrivningens vidkommande inskräpa dess betydelse. Många vetenskapsmän på det historiska området har en tendens att betrakta tillgodoseendet av tillvarons elementära behov som något slags en gång för alla avslutad akt i den grå urtiden: en akt som på sin höjd kan intressera forskningen innan folken ännu kommit på att ägna sig åt sådana ojämförligt mer avancerade sysselsättningar som att föra krig, avsätta regeringar, bygga tempel och författa epos eller tragedier. De glömmer att det rör sig om en process som dagligen och stundligen äger rum inför våra ögon och som oavslutligt måste förnyas om inte all historisk verksamhet omedelbart ska avstanna.

Visserligen får man inte föreställa sig den avhängighet som därvid kommer till uttryck som något slags utifrån påtvingat beroendeförhållande i stil med – låt mig säga – växtlighetens beroende av klimatet. Snarare rör det sig om en immanent lagbundenhet innanför den historiska processens egen ram. Vi måste komma ihåg att produktionen av materiella livsförnödenheter enligt det sagda inte bildar en nödvändig *förutsättning* för all historisk verksamhet: den ingår också som ett led i kulturutvecklingen som sådan. Den är kulturens första grundläggande livsyttring – den primära och ständigt upprepade akt som skiljer oss från djuren och i varje ögonblick på nytt lyfter oss till det medvetna förutseendets plan. När marxismen talar om att ekonomin ”betingar” kulturen, så innebär detta alltså ur en synpunkt sett ingenting annat än en erinran om det elementära faktum att varje mänsklig aktivitet i viss mån determinerar vårt fortsatta handlande. Människan blir – med Marx’ träffande ord – såväl författare som framställare av sitt eget drama.¹

Men allt det är än så länge omskrivningar. Om vi vill förstå den materialistiska historieuppfattningens innebörd, så räcker det inte med en analys av förhållandet mellan människa och miljö, personlighet och massa. Från dessa allmänna kategorier måste vi gå vidare till en behand-

1. Karl Marx, *Filosofins elände* (1847)

ling av de konkreta kategorier och lagar som ligger till grund för den ekonomiska och sociala utvecklingen och därmed för den historiska processen i dess helhet. Två begrepp har därvid av ålder stått i diskussionens medelpunkt – begreppet ”produktivkrafter” och begreppet ”produktionsförhållanden” – och det är också till fixeringen av deras innebörd som vi nu närmast vänder vår uppmärksamhet.

2

När det drar ihop sig till en krigisk konflikt, så brukar man i fackkretsar gärna diskutera något som man kallar för de engagerade makternas ”krigspotential”. Någon absolut entydig definition av begreppet existerar mig veterligt inte; inte desto mindre torde dess innebörd i sammanhanget vara relativt klar. Att det i yttersta hand inte är den militära utan den ekonomiska beredskapens styrka som avgör utgången i ett modernt krig är ju en uppfattning som i våra dagar alltmer har genomsyrat såväl sakkunskapen som det populära medvetandet. Det ligger under sådana omständigheter nära till hands att försöka finna en sammanfattande formel för det komplex av faktorer som bestämmer produktionens kvalitet och omfång hos de i konflikten indragna staterna och därmed också gränsen för deras militära prestationsförmåga. Tydligt är det just dessa faktorerers styrka i det enskilda fallet som avses när vi talar om ett lands eller ett folks krigspotential.

För den som är förtrogen med marxismens historiesyn erbjuder tankegången inget nytt. Den representerar helt enkelt en tillämpning – för speciella ändamål och i en begränsad, nationell skala – av den för den materialistiska historieuppfattningen i dess helhet grundläggande läran om produktivkrafternas centrala roll i historien. Om vi vill förstå den historiska utvecklingen under en given period, så räcker det som vi har sett inte med att känna till de idéer och tankar som är typiska för perioden, vi måste även och framför allt ta hänsyn till de konkreta betingelser under vilka människorna lever och verkar. Men dessa betingelser – de är i sin tur beroende av hur långt de hunnit ifråga om industri och tekniskt kunnande, de är beroende av vad Marx med en förenklande term kallar för deras materiella produktivkrafter. ”Materiella” – uttrycket får inte missförstås. Det innebär inte att det skulle röra sig om faktorer av uteslutande materiell karaktär, snarare är det fråga om samtliga de krafter som medverkar vid framställningen av materiella livsförnöden-

heter. Dit hör alltså inte bara råvaror, maskiner, transportmedel och fysisk arbetskraft utan också sådana för produktionen nödvändiga ting som tillgången till tekniska laboratorier och vetenskaplig forskning. Ja – mer än så. Liksom man i grund och botten inte kan bedöma ett lands krigspotential utan hänsyn till befolkningens offervilja och psykologiska motståndskraft, så räknar Marx till produktivkrafterna i denna mening också arbetarnas moraliska och intellektuella utrustning, deras allmänna omdöme och mognad.

Produktivkraftsbegreppet är – om man så vill – en abstraktion. Det är en språklig symbol för de aktiva faktorer som vid en viss tidpunkt är verksamma i produktionen och som tillsammans avgör arten och graden av vårt inflytande på naturen. Men denna begreppets abstrakta karaktär utesluter på inget sätt dess användbarhet för praktiska och vetenskapliga syften. Tvärtom vet var och en som sysslat med politisk analys under de gångna krigsåren hur värdefullt det har varit att kunna falla tillbaka på dess militära variant – läran om krigspotentialen. Och det gäller, väl att märka, inte bara beräkningen av de olika staternas kvantitativa insats i krigföringen utan också bedömningen av deras inre stabilitet och hållfasthet. Men därmed är dess betydelse inte uttömd. I själva verket torde man generellt kunna uppställa den satsen att vi först med produktivkraftsbegreppet har erhållit en realistisk utgångspunkt för undersökningen av den historiska och ekonomiska processen som levande totalitet.

Därmed inte sagt att produktivkrafterna *ensamma* skulle vara i stand att förklara utvecklingens inneboende lagbundenhet – inte ens på det ekonomiska området. Låt oss än en gång återvända till exemplet med den industriella krigföringen. Ingen har väl här kunnat undgå att frapperas av den påfallande tröghet som särskilt i krigets första skede kännetecknar utvecklingen i England och Förenta staterna om man jämför den med utvecklingen i Tyskland. Det sammanhänger inte enbart med svårigheter av teknisk natur vid omläggningen av produktionen för krigsändamål utan också med de nämnda staternas politiska och rättsliga struktur. Medan den tyska kapitalismen från början är övervägande statligt dirigerad, så hämmas den engelska och amerikanska krigsproduktionen av en rad föråldrade institutioner och lagar som framför allt har till uppgift att säkra den enskilde företagarens privata intressen – institutioner som ofta nog tillkommit i avsikt att befordra produktivkrafternas tillväxt ehuru de med tiden snarast kommit att utveckla sig till ett hinder för

deras utnyttjande. Först sedan detta hinder avlägsnats är det möjligt för ”demokratierna” att i full utsträckning göra sin överlägsenhet ifråga om krigspotential gällande.

Vi ser alltså att produktivkraftsbegreppet i den allmänna mening det ovan tagits i viss mån ännu svävar i luften. För att förstå hur produktivkrafterna i detalj påverkar den historiska och ekonomiska processen är det nödvändigt att konfrontera dem med en annan grupp av faktorer som enligt marxismen på ett avgörande sätt underlättar eller modifierar deras inflytande – produktionsförhållandena. Vad som därmed åsyftas framgår väl utan vidare av sammanhanget. Produktionsförhållandena – det är helt enkelt de allmänna sociala *former* under vilka produktionen äger rum, det är det mått av planmässig organisation och samhällelig differentiering som erfordras för att produktivkrafterna ska komma till utveckling. Om de senare framstår som det aktiva, skapande elementet i framåtskridandet, så representerar produktionsförhållandena dess passiva substrat, de representerar vad som i den föregående framställningen med en mer obestämd term har kallats för ”miljön”. Ursprungligen av ekonomisk natur har de i de flesta stater med den politiska maktens hjälp upphöjts till juridisk dignitet – ja, ofta finner vi dem kringgårdade med en nästan magiskt religiös nimbus. (Man kan tänka på den vördnad som genomsnittsammerikanen ägnar sina i konstitutionen garanterade ”rättigheter”.)

Det ligger i sakens natur att produktivkrafter och produktionsförhållanden bara på ett mycket ofullständigt sätt kan skiljas från varandra. Å ena sidan har vi sett att utan en viss social organisation är överhuvud ingen produktion av livsförnödenheter möjlig – produktivkrafterna kan inte komma till användning. Å andra sidan är det tydligt att den sociala och ekonomiska strukturen i sin tur måste vara beroende av produktivkrafternas natur och allmänna utvecklingsgrad. Vi kan inte föreställa oss en modern storindustri innanför ramen av ett primitivt agrarsamhälle med dess outvecklade arbetsfördelning eller en slavhushållning i antik mening tillsammans med de institutioner och rättsförhållanden som kännetecknar vår egen tid.

Det låter kanske ointressant nog så länge vi håller oss till den sociala statikens område. Men så snart vi går över till dynamiken förändras bilden radikalt. Man måste komma ihåg att de produktivkrafter som ligger till grund för människornas ekonomiska verksamhet aldrig för-

blir oförändrade. De växer oupphörligt, vårt vetande om verkligheten ökas och ständigt nya tekniska landvinningar sätter oss i stånd att bättre utnyttja vår kunskap om den omgivande naturen. Men därmed följer samtidigt kravet att i varje ny situation anpassa de bestående formerna för mänsklig samverkan efter produktivkrafternas nya nivå. I viss mån representerar hela vår sociala tillvaro ur en synpunkt ingenting annat än en sådan fortskridande omformning och anpassning av samhällsordningen efter de tekniska och ekonomiska krafternas läge.

Därmed är emellertid relationen mellan de bägge leden i serien inte uttömd. Ty saken har också en annan sida – den dialektiska. Varje socialt system besitter i enlighet med det sagda en bestämd *tänjbarhet* som måste till om inte allt framåtskridande omedelbart ska avstanna. Men samtidigt får vi inte glömma att det, i sin egenskap av system, med nödvändighet bildar en enhet. Det bygger på vissa gemensamma principer för tillverkning, distribution och egendomsfördelning – principer som mer eller mindre fullständigt genomsyrar de olika organens livsytringar och som inte låter sig rubbas utan att systemet som sådant råkar i fara. Det är därför utan vidare klart att tänjbarheten ifråga måste ha sina gränser. Intill en viss punkt är det otvivelaktigt alltid möjligt för produktionsförhållandena i ett samhälle att hålla jämna steg med produktivkrafternas utveckling. Men förr eller senare slår också här den stund när den kvantitativa förändringen går över i en kvalitativ och konflikten tillspetsas till en kamp om de grundläggande *förutsättningar* på vilka produktionen vilar. Vi inträder då i en revolutionär/strukturell/ kris. De gamla formerna för produktion och samverkan slås sönder och ett nytt system med andra principer och en radikalt ny ordning träder i deras ställe.

3

Låt oss för ett ögonblick dröja vid den process genom vilken den kapitalistiska produktionsordningen blir till. Ur folkvandringstidens kaos och stormar reser sig vid medeltidens inbrott det sociala system som i historien går under namnet feodalism. Det vilar på en oföränderlig, av kyrkan sanktionerad ordning där varje samhällsklass eller ”stånd” av naturen är hänvisad till en viss bestämd plats. I ekonomiskt avseende kan det feodala systemet närmast betecknas som en agrar självhushållning. Dess tyngdpunkt ligger på landsbygden och dess avgörande sociala motsättning är den mellan adelsman och bonde, mellan egendoms-

besittande godsherre och livegen. Så småningom bryts emellertid denna ordning därigenom att det i städerna växer upp en ny klass av hantverkare och köpmän som bygger på den begynnande penninghushållningens princip – en klass som endast motvilligt låter sig infogas i den feodala hierarkin. Borgarklassen tillväxer långsamt och den har – med Viktor Rydbergs träffande ord – under sin ”genom århundraden räckande barn-dom” ingen aning om sin betydelse. Inte desto mindre är det genom de av den lösgjorda produktivkrafterna som den feodala ordningen till slut sprängs sönder.

Till en början sker väl denna utveckling i stort sett kontinuerligt. Men man kan därför inte säga att den saknar sina antagonistiska inslag: tvärtom finner vi inom den en rad etapper som mer eller mindre tydligt förberedar den kommande omvälvningen. Redan det strider genom vilken borgarklassen i städerna tillkämpar sig rätten att existera som självständigt stånd framstår – som de franska restaurationshistorikerna visat – i viss mån som en revolutionär usurpation. Med städernas frigörelse följer så mot slutet av medeltiden handelskapitalets uppsving och därmed den genomgripande omläggning av livsformer och tänkesätt som vi brukar beteckna som renässans – i vetenskapligt avseende som humanism. Vi har i föregående kapitel belyst denna strömning och visat hur den för Italiens vidkommande snart stagnerar och utmynnar i en kapitulation för de feodala idealen vid furstehoven. I det övriga Europa antar emellertid rörelsen delvis en annan karaktär. Den får här ett brett massunderlag som den italienska renässansen saknar genom att anknyta till den våldsamma revolt mot kyrkans andliga och ekonomiska överhöghet som tar sig uttryck i reformationen. Men därtill kommer en fläkt av djärvhet och dådkraft, av äventyr och kampvilja som närs av upptäcktsfärderna och erövringstågen till främmande världsdelar och som givetvis inte kan undgå att sätta spår i det andliga skapandet. I Luthers och Kalvins teologiska spekulation, i Shakespeares dramatik, i Cervantes epik, i Rembrandts måleri och Spinozas tänkande har borgerlighetens unga självmedvetande erhållit en konstruktiv resning och spännvidd som under århundraden framåt kommer att verka som ett revolutionärt ferment i kampen mot det bestående.

Inte desto mindre inträder ju också norr om Alperna så småningom en stagnation. Trots sina obestridliga landvinningar känner sig bourgeoisin ännu inte tillräckligt stark för att kräva en omgestaltning av

samhällsordningen i dess helhet. I stället lierar den sig med den uppåtstigande kungamakten som utanför Italien går i spetsen för de nationella enhetssträvandena och som trots sitt feodala ursprung vid denna tidpunkt befinner sig i öppen konflikt med den medeltida feodalismens bägge ledande krafter: adeln och kyrkan. Det är som bekant även tack vare sin allians med bourgeoisin och handelskapitalet som kungamakten är i stånd att bryta motståndet från den gamla feodaladelns sida, beröva den dess rörelsefrihet och infoga den under enväldet som en lojal hov- eller ämbetsmannaaadel. Men priset för framgången är ur borgerlig synpunkt dyrt. Ty väl stabiliserad visar sig kungamakten föga hågad för någon radikal brytning med feodalismen. Inte nog med att monarken i sin egenskap av landets störste godsägare självklart måste vara engagerad i den feodala utsugningens bibehållande, han är samtidigt genom otaliga släktskapsband och ideologiska fördomar personligt knuten till den klass och de institutioner vars överdrivna anspråk han bekämpar. Resultatet av utvecklingen blir därför på många sätt ett annat än bourgeoisin tänkt sig. I själva verket leder den i de flesta stater till ett slags restaurerad feodalism – en centraliserad byråkratisk regim, där den hierarkiska principen under statlig kontroll utformats och genomförts in i minsta detalj. Och samtidigt återinträder särskilt i de katolska länderna kyrkan i sin ursprungliga funktion som den bestående ordningens främsta ideologiska värn.

Alla försök att pressa in de spirande kapitalistiska krafterna i den feodala organisationens schema måste emellertid i längden te sig fåfänga. Å ena sidan fortsätter handel och manufaktur – trots skråtvång och godtycklig reglementering – oupphörligt att tillväxa. Å andra sidan blir staten själv med penninghushållningens ökade utbredning alltmer aktivt intresserad av att gynna det fria näringslivets utveckling och därigenom öka sina kontanta inkomster från skatter och tullar. På så sätt kommer kungamakten vid sidan av sin roll som det beståendes väktare att i viss mån tjänstgöra som hävstång för den nya historiska makt – industrikapitalet – som till slut ska kasta hela systemet över ända. Det sker i huvudsak i två stora etapper. Genom den engelska revolutionen 1648 och den franska 1789 lyckas bourgeoisin i Europas ledande stater sätta sig i besittning av den politiska makten, slå sönder de utlevade feodala institutionerna och mer eller mindre effektivt lägga grunden till ett nytt, kapitalistiskt produktionsätt.

Det är sant att saken därmed inte är utagerad. Liksom nästan varje betydande historiskt framsteg följs bourgeoisins seger av en strömkantring i motsatt riktning som tillfälligt återför de tidigare härskande skikten till makten. Inte minst gäller det om 1789 års omvälvning, som efter Napoleons fall avlöses av en allmän reaktionsperiod på hela det europeiska fastlandet. Men vi har sett att den politiska reaktionen – till och med i ett så pass efterblivet land som Tyskland – på det hela taget förblir socialt verkningslös. Trots alla försök att klavbinda utvecklingen fortsätter de kapitalistiska produktionsförhållandena att stabiliseras samtidigt som bourgeoisin under trycket från arbetarklassens revolutionära opposition alltmer närmar sig sina gamla motståndare – monarkin och adeln – och med dem ingår ett slags symbios grundad på erkännandet av de borgerliga intressenas ekonomiska supremati.

Med kapitalismens genombrott har mänskligheten i ekonomiskt avseende utan tvivel tagit ett mycket stort steg framåt. Var och en som sysslat med 1800-talets historia känner till den våldsamma stegring i produktivkrafternas tillväxt som följer i industrialismens och den fria konkurrensens spår. Mot denna stegring svarar i sin tur en ökad tånjbarhet och smidighet hos de former i vilka arbetet och utbytet äger rum. Inte utan skäl talar Marx och Engels ur den synpunkten om den eviga ”osäkerhet och rörelse” som från början kännetecknar bourgeoisins epok: de sociala relationernas anpassning efter produktionen sker här i ett tempo som lämnar den feodala tillvarons tröga livsrytm långt bakom sig.

Därmed inte sagt att konflikten mellan produktivkrafter och produktionsförhållanden skulle vara bragt ur världen med bourgeoisins maktövertagande. Tvärtom är det lätt att konstatera att den i en ständigt skärpt och fördjupad form återvänder på så gott som samtliga områden av kapitalismens ekonomiska organisation. Marx fäster i sammanhanget särskilt uppmärksamheten vid de förhärjande *kriser* som på hans tid med jämna mellanrum skakade det kapitalistiska systemet och för varje gång alltmer hotande tycktes ifrågasätta dess fortsatta existens. Därtill kommer fattigdomen, otryggheten, den ständigt ökade pressen på arbetskraften, men också en mördande konkurrens mellan de kapitalistiska stormakterna om råvarukällor och avsättningsmarknader med kapprustningar och krig som ofrånkomlig följd. Vi närmar oss med andra ord den punkt där den av bourgeoisin skapade samhällsordningen inte läng-

re förmår betvinga de väldiga historiska krafter som den frambesvurit. Den måste störtas och ersättas med en samhällets gemensamma kontroll över produktionen, med socialismen.

Men utvecklingen har inte bara lett oss in i en ekonomisk och politisk återvändsgränd som med var dag som går gör kravet på en socialistisk omvälvning alltmer brännande, den har också frambragt en klass – den moderna arbetarklassen, proletariatet – som på grund av sin ställning i produktionsprocessen med nödvändighet är kallad att genomföra denna omvälvning. Arbetarklassen är en revolutionär klass, den står från början i en lika oförsonlig motsättning till den av bourgeoisin skapade samhällsordningen som bourgeoisin till den feodala. Denna parallell innebär emellertid inte att arbetarklassens seger enligt marxismen måste resultera i en social organisation av samma ensidiga och klassbetingade karaktär som den kapitalistiska. I själva verket befinner vi oss på den punkten i en unik historisk situation, i det mänsklighetens produktiva förmåga numera nått en sådan höjd att en allsidig behovstillfredsställelse är möjlig utan ekonomisk utsugning eller politiskt förtryck. Marx räknar därför med att den antagonism som tidigare vidlått konflikten mellan produktivkrafter och produktionsförhållanden i fortsättningen ska försvinna och ersättas med en organiskt skeende anpassning av de bägge leden i processen till varandra.

Det betyder i och för sig inte att motsättningen mellan produktivkrafter och produktionsförhållanden kommer att försvinna under socialismen, vad satsen vill hävda är snarare att den kommer att transformeras till ett delvis annat plan. Den häxcirkel av terror, blodutgjutelse och våldsdåd som vi hittills rört oss inom måste brytas och ge rum för nya och högre former av dialektisk motsättning, av spänning och kamp. *Vilka* dessa former i sin tur kommer att bli – den saken torde det inte tjäna mycket till att spekulera över. Så mycket är emellertid tydligt att det också i framtiden kommer att göras landvinningar av teknisk och ekonomisk natur som ställer oss inför nödvändigheten av radikala ingrepp och förändringar i samhällsorganisationen – ja, man kan våga en förmodan att i den federativt kommunistiska ordning som redan nu oklart skymtar bortom socialismens centraliserade statsmaskineri uppgifter och problem väntar om vilkas räckvidd vi i dag överhuvud inte kan göra oss någon konkret föreställning.

Men allt det vilar än så länge i gudarnas knän. Om någon trots allt

skulle envisas att finna det antydda perspektivet alltför urvattnat och idylliskt, så får han trösta sig med att vägen till dess förverkligande i varje fall inte brister ifråga om svårigheter och dramatisk tillspetsning: den går genom återfall och bakslag och den leder – konsekvent fullföljd – till en revolutionär diktatur av samma slag som den genom vilken bourgeoisin 1648 och 1789 slog ned motståndet från de feodala makthavarnas sida och säkrade sin egen samhällsordning. Visserligen rör det sig på den punkten inte om någon evig tingens ordning. I motsats till den fascistiska diktatur om vilken bourgeoisin numera så gärna drömmer är proletarietets diktatur en övergångsform och kommer med tiden att avlösas av en fri demokratisk association mellan alla samhällsmedlemmar – ”en association som utesluter klasserna och deras förtryck”.

Till dess och före varje ny omvälvning av samhället kommer den sociala vetenskapens sista ord alltid att lyda: Kamp eller död; blodigt krig eller tomma intet. Så är frågan obönhörligt ställd.²

I denna revolutionära handlingsappell – ur ”Filosofins elände” – utmynnar marxismens historiekonception.

4

Den syn på utvecklingen som ovan redovisats utformades i sina grunddrag av Marx och Engels vid mitten av 1840-talet. Sin klassiska teoretiska sammanfattning har den emellertid fått först fjorton år senare i företalet till Marx’ kända skrift ”Till kritiken av den politiska ekonomin”.

Vid framställningen av sina livsförnödenheter” – heter det där – ”ingår människorna vissa nödvändiga, av deras (individuella) vilja oberoende produktionsförhållanden som svarar mot ett bestämt utvecklingsstadium hos deras materiella produktivkrafter. I sin totalitet bildar dessa produktionsförhållanden samhällets ekonomiska struktur och representerar den faktiska grundval på vilken den rättsliga och politiska överbyggnaden i sin tur vilar ... På ett visst stadium av sin utveckling råkar samhällets materiella produktivkrafter i konflikt med de förhandenvarande produktionsförhållandena eller – vilket bara är ett juridiskt uttryck för samma sak – med de egen-

2. Karl Marx, *Filosofins elände*. Sista meningen är ur inledningen till George Sands roman Jean Siska.

domsförhållanden i vilka de hittills rört sig. Från att ha varit utvecklingsformer för produktivkrafterna förvandlas produktionsförhållandena till en hämsko för deras utveckling. Vi inträder i en period av social revolution. Med omdaning av den ekonomiska grundvalen omvälvs hela den väldiga överbyggnaden i raskare eller långsammare tempo. Vid studiet av sådana omvälvningar måste man alltid skilja mellan omvälvningen i de ekonomiska produktionsvillkoren – en omvälvning som låter sig fastställas med naturvetenskaplig exaktitet – och de ideologiska former i vilka människorna blir medvetna om konflikten och utkämpar densamma ... En samhällsordning går aldrig under innan den utvecklats alla de produktivkrafter som den förmår rymma och nya högre produktionsförhållanden träder inte i dess ställe innan de materiella betingelserna för dem utformats i det gamla samhällets sköte. Därför ställer sig mänskligheten aldrig andra uppgifter än sådana som den kan lösa, ty vid närmare påseende visar det sig att problemet inte aktualiseras förrän betingelserna för dess lösning redan är för handen eller åtminstone befinner sig i sin tillblivelse.

Med avsikt har jag sparat det anförda citatet – av central betydelse för all fortsatt diskussion om marxismen – ett stycke in i min framställning och låtit det föregås av en kortfattad redogörelse av de historiska former i vilka konflikten mellan produktivkrafter och produktionsförhållanden praktiskt kommit till uttryck. I allmänhet brukar ju ordningsföljden annars vara den motsatta: man utgår från den av Marx gjorda sammanfattningen och försöker sedan exemplifiera med hänvisning till den historiska verkligheten. Följden har blivit en viss förvirring som gärna inställer sig vid läsningen i det begreppen presenteras för oss i sin abstrakta renodling och utan förmedling av någon föregående analys: man får intrycket att det rör sig om ett slags mystiska, med armar och ben utrustade fabelväsen som råkat i strid med varandra.

Det är klart att en sådan effekt svarar mycket illa mot Marx’ intentioner. Produktivkrafter och produktionsförhållanden är för honom inga ideologiska principer som oförsonligt ”bekämpar” varandra utan en sammanfattande beteckning för vissa reala tendenser i den verklighet som omger oss. Och den konflikt i vilken de utmynnar har ingenting med mystik att göra: den är en högst konkret och påtaglig motsättning mellan handlande och levande människor eller grupper av människor som på grund av sin ställning i produktionsprocessen representerar mot-

satta intressen och besjålas av oförenliga ideal. I varje på ekonomisk ut-sugning grundat samhälle finns det alltid vissa grupper som drar fördel av den bestående ordningen och strävar efter att upprätthålla den medan däremot de som lider under denna ordning – de undertryckta grupperna och klasserna – arbetar för en ändring. Att denna ekonomiska motsättning i sin tur måste leda till en politisk och social sammanstötning är utan vidare klart. Som vi sett är det just ur en sådan sammanstötning mellan intressen som den moderna kapitalismen historiskt har kommit till stånd.

5

Vi har redan i ett tidigare sammanhang haft anledning att fästa uppmärksamheten vid den dualism som präglar marxismens ställning till evolutionismen. Å ena sidan är den i sin egenskap av dialektisk åskådning med nödvändighet antievolutionistisk: den värjer sig energiskt mot antagandet av något slags friktionsfri och omärkligt fortskridande ”fullkomning” av människosläktet på den obrutna kontinuitetens väg. Å andra sidan kan den från sina förutsättningar inte undgå att lika bestämt acceptera utvecklingstanken *som sådan*. Det gäller inte minst på det ekonomiska området. Orientaliskt patriarkat, antik slavhushållning, medeltida feodalvälde och modern kapitalism: alla dessa produktions-sätt framstår för marxismen inte som isolerade, varandra bekämpande och avlösande sociala system, utan som progressiva stadier i en enhetlig ekonomisk process med produktivkrafternas maximala utnyttjande som yttersta mål. Med all rätt kan Hägerström på den punkten tala om en ”social teleologi” i marxismen – en teleologi som, väl att märka, inte har sin rot i något slags metafysisk övertygelse om historiens inneboende ”mening” utan bottnar i det elementära faktum att så länge människorna lever i en samhällelig gemenskap, så länge måste de självklart sträva efter bästa möjliga utnyttjande av sina tekniska och materiella resurser.

Det innebär i och för sig inte att resultatet av förbättringarna automatiskt måste komma mänskligheten i dess helhet till godo. Huruvida så i tillämpningen ska bli fallet – det är en fråga som aldrig kan avgöras på förhand utan som måste lösas från situation till situation i samband med en analys av den sociala maktfördelningen. Alldeles oberoende av hur denna må utfalla är det emellertid tydligt att det finns åtminstone en synpunkt ur vilken processen också för de undertryckta utan vidare

måste te sig som ett framsteg: det är den synpunkt som har avseende på deras rättsliga ställning. Den moderne lönarbetaren må lika väl som antikens slav och medeltidens livegne bonde eller hantverkare vara föremål för ekonomisk utsugning från de härskande klassernas sida. Det hindrar emellertid inte att han på en mycket viktig punkt befinner sig i en unik situation. Lönarbetaren är i yttre avseende en fri man – han kan på ett helt annat sätt disponera över sin person och sina intressen än sina föregångare i en äldre tid. Och även om denna frihet än så länge är av övervägande formell natur, så representerar den inte desto mindre enligt marxistisk uppfattning ett omistligt mänskligt värde som inte på allvar kan sättas ifråga. Och likadant om vi jämför den livegnes ställning under medeltiden med den antike slavens: också här måste vi konstatera att produktionsformernas omvandling gått hand i hand med en ökning av den personliga friheten och ansvaret som det skulle vara meningslöst att förneka.

Så långt gott och väl. Men om vi sedan mäter processens resultat i förhållande till de behov som den ytterst avser att tillfredsställa, så blir bilden tyvärr en annan. Vi kan se det inte minst tydligt ifråga om mänsklighetens aktuella läge. Ingen har väl mer övertygande än Marx skildrat det väldiga uppsving i produktionen som den moderna industrialismen representerar. Men ingen har heller som han med ett nästan gammaltestamentligt patos brännmärkt den fruktansvärda rovdrift med mänsklig arbetskraft som ligger till grund för rikedomsökningen. Inte nog med att kapitalismen – särskilt i sitt första skede – frambragt en yttre nöd och ett masselände av tidigare okänt omfång eller att den genom kriserna försatt det stora flertalet i ett tillstånd av permanent otrygghet. Vad som kanske är värre, den har för oss alla fört med sig en andlig utarmning och förflackning utan motstycke i historien. Den har skilt arbetaren från hans arbetsredskap och reducerat honom själv till ett operonligt tillbehör – en kugge i ett själlöst maskineri. Den har undertryckt hans produktiva anlag och intressen och förvandlat hans arbetskraft till en marknadsvara som han säljer till den högstbjudande. Konsekvenserna har inte låtit vänta på sig. De framträder på det psykologiska området i form av en djupgående splittring i livsföring och tänkesätt. För arbetaren i den kapitalistiska produktionen – påpekar Marx – börjar livet i egentlig mening först där hans verksamhet upphör. Den senare har inte någon mening i och för sig utan enbart som förtjänst, ett medel att existera.

Arbetet ingår inte längre som en organisk beståndsdel i hans tillvaro, det blir en död prestation, ett offer som han underkastar sig. Om vi tänker oss att silkesmasken spann i avsikt att ekonomiskt möjliggöra sin existens som larv, så har vi framför oss den perfekta lönearbetaren.

Men det är inte bara arbetaren som utarmas. Med kapitalismens utbredning till allt fler verksamhetsfält följer även en tilltagande mekanisering och atomisering av tillvaron i dess helhet. Alla samhällsgrupper dras utan åtskillnad in i samma förödande nivellering.

Den själlöse borgaren blir en slav under sitt kapital och sin profit-hunger, juristen under sina petrifierade rättsföreställningar som behärskar honom som en främmande makt, de 'bildade stånden' överhuvud snörs in i sina skiftande fackfördomar och ensidigheter, i sin egen kroppsliga och andliga närsynthet. De förtvinar under en uppfostran som inriktats på en enda specialitet och under en livslång bundenhet vid denna specialitet – även i sådana fall där specialiteten inte är något annat än rena dagdriveriet.³

Att denna andliga förkrympning i sin tur inte kan undgå att verka förödande på den kapitalistiska kulturproduktionen är utan vidare klart. Parallellt med den psykologiska uppluckringsprocessen inom kapitalismen går i själva verket från början en ideologisk som har avseende på kulturens allmänna förutsättningar. Världsbildens inre enhet sprängs sönder. I stället för en sammanhängande idé- och stilutveckling där de olika uttrycksformerna så att säga organiskt framgår ur varandra får vi en rad varandra frenetiskt bekämpande kottier och moderiktningar. Filosofin mister sin traditionella ställning som centrum för det vetenskapliga arbetet och deklinerar till ofruktbar begreppsanalys. Konsten och litteraturen glömmes kontakten med den verklighet som omger dem och paralyseras av ett överdrivet sysslande med de formella uttrycksmedlen: Narkissos på knä framför bilden av sitt eget ansikte i källan. Förgäves försöker det gångna århundradets profeter och förkunnare – en Blake, en Carlyle, en Fourier, en Krapotkin, en Burckhardt, en Butler – att resa en damm mot upplösningen. Deras protester förblir i stort sett lika verkningslösa som Ruskins och Morris' välmenande ansträngningar att med hjälp av vackrare möbler och stilsiterade tapeter återställa

³ Friedrich Engels, *Anti-Dühring* (1878)

livsföringens spontanitet. Till slut förefaller det som skulle till och med förmågan av revolt gå förlorad för de intellektuellas vidkommande. De resignerar och finner sig i sitt öde som de med Spengler uppfattar som något slags metafysiskt betingad förlamning i skaparviljan eller talar med Freud om en olöslig konflikt mellan det mänskliga psykets inneboende destruktionsbegär och kulturarbetets nödvändiga krav på disciplin och underordning.

Naturligtvis finns det vid sidan av dessa stämningar också ansatser till en mer aktiv opposition. Hos kristligt inspirerade tänkare som Chesterton, Maritain och Sombart ("Deutscher Sozialismus") eller nyliberaler av typen Röpke och Mumford möter vi en sociologiskt orienterad kritik av den moderna kulturens mekanisering som ifråga om skärpa inte står den materialistiska historieuppfattningens långt efter. Men samtidigt måste vi konstatera att deras verk i stort sett bestyrker riktigheten av vad som ovan sagts om den intellektuella reaktionens växande desorientering och hjälplöshet. Det rör sig hos dem inte längre – som hos de stora 1800-talsrebellerna – om ett progressivt om än oklart sökande efter nya uttrycksformer. Tvärtom, där man överhuvud kan tala om ett positivt program inskränker det sig i allmänhet till ett utopiskt svärmeri för det medeltida hantverket eller för en på syntetisk väg åstadkommen restaurering av den unga kapitalismens fria konkurrens mellan självständiga småföretagare. Att marxismen inte kan acceptera en sådan lösning är utan vidare klart. Den skulle enligt dess uppfattning innebära ett uppgivande av vad som faktiskt uppnåtts under utvecklingens gång såväl ifråga om tekniska landvinningar som när det gäller utvidgningen av massornas politiska och rättsliga inflytande. Vår uppgift måste i stället vara att genom en socialistisk omdaning av produktionen, *innanför* ramen av den moderna industrialismen, åter bereda utrymme för känslan av spontanitet, av personlighet och skapande insats.

Men därmed följer också med avseende på den kulturella målsättningen en omsvängning analog med den som vi tidigare bevittnat på det ekonomiska och sociala planet. Perspektivet förskjutes och vidgas. Proletariatets kamp mot den kapitalistiska mekaniseringen och rationaliseringen växer ut till en mänskighetens gemensamma angelägenhet. Den blir en kamp för skapandet av en social ordning, där den förkrympning och andliga invaliditet som utmärker tillvaron i kapitalismens värld definitivt upphävs och ersatts med en allsidig utveckling av människornas

produktiva anlag och intressen – en ny organisk kultur av långt större och mer omfattande spännvidd än någonsin den antika eller medeltida. Därav det djupa *humanistiska* patos, den tro på samhörigheten hos allt mänskligt, som innerst inne utmärker den materialistiska historieuppfattningen. Inte ens den starka tonvikt som Marx och Engels lägger vid antagonismen och motsägelsefullheten i den hittillsvarande utvecklingen ändrar i grunden något därvidlag. Ty allt det är övergående fenomen. Vi måste komma ihåg att för marxismen är till och med klasskampen strängt taget ingenting annat än en gigantisk parentes. Först där den nuvarande splittringen mellan undertryckare och undertryckta upphör – först där slutar enligt Marx ”mänsklighetens förhistoria” och först där tar dess verkliga tidräkning vid.

Karl Marx

Filosofins elände (utdrag)

1847

Den politiska ekonomins metafysik

§ 1. Metoden

Vi befinner oss nu mitt i Tyskland! Vi nödgas syssla med metafysik, när vi sysslar med politisk ekonomi. Och även häri följer vi endast herr Proudhons “motsägelser”. Nyss tvang han oss ännu att tala engelska, att själva bli en smula engelsmän. Nu förändrar sig scenen. Herr Proudhon för oss till vårt älskade fädernesland och tvingar oss åter en gång att mot vår vilja uppträda i vår egenskap av tysk.

Om engelsmannen förvandlar människorna till hattar, så förvandlar tysken hattarna till idéer. *Engelsmannen* är *Ricardo*, den rike bankiren och framstående ekonomen. Tysken är *Hegel*, enkel professor i filosofi vid universitetet i *Berlin*.

Ludvig XV, den siste absolute konungen och representanten för det franska kungadömet förfall, hade en livmedikus, som var Frankrikes främste ekonom. Denne läkare, denne ekonom, representerade den snart och säkert triumferande franska bourgeoisin. Doktor Quesnay har gjort den politiska ekonomin till en vetenskap; han har sammanfattat den i sin berömda *Tableau économique*. Vid sidan av de tusen och en kommentarer, som utkommit till denna tablå, äger vi en av Quesnay själv. Det är “analysen av den ekonomiska tablån”, vartill fogats “sju viktiga anmärkningar”.

Herr Proudhon är en andra doktor Quesnay. Han är en Quesnay i den politiska ekonomins metafysik.

Enligt Hegel sammanfattas nu metafysiken, hela filosofin, i metoden.

Vi måste därför söka klargöra herr Proudhons metod, som är minst lika dunkel som "Tableau économique". Vi låter därför sju mer eller mindre viktiga anmärkningar följa.

Om doktor Proudhon inte är nöjd med våra anmärkningar får han väl spela abbé Baudeau och själv ge "förklaringen till den ekonomisk-metafysiska metoden".

Första anmärkningen

Vi ger ingen *historia i tidsordning* utan *i idéernas följd*. De ekonomiska faserna eller kategorierna uppträder i sina manifestationer än samtidigt, än i omvänd följd ... De ekonomiska teorierna har i ej mindre grad sin *logiska ordning* och sin *indelning i förnuftet*; vi smickrar oss med att ha upptäckt denna ordning.¹

Tydiligen har herr Proudhon velat skrämman fransmännen genom att bombardera dem med kvasihegelska fraser. Vi har alltså att göra med två personer: först med herr Proudhon och sedan med Hegel. Vad är det som utmärker herr Proudhon framför de andra ekonomerna? Och vad spelar Hegel för roll i herr Proudhons politiska ekonomi?

Ekonomerna framställer de borgerliga produktionsförhållandena, arbetsdelningen, krediten, pengarna etc. som fixa, oföränderliga, eviga kategorier. Herr Proudhon som anträffar dessa kategorier färdiga, vill förklara för oss utformnings- och alstringsakten för dessa kategorier, principer, lagar, idéer, tankar.

Ekonomerna förklarar för oss hur man under dessa givna förhållanden producerar, men vad de inte förklarar för oss är, hur dessa förhållanden själva produceras, d.v.s. den historiska rörelse som låter dem födas. Herr Proudhon, som tar dessa förhållanden som principer, som kategorier, som abstrakta tankar, behöver bara sätta dessa tankar i en bestämd ordning, som redan finns alfabetiskt i slutet på varje avhandling i politisk ekonomi. Ekonomernas material är människornas upprörda och rörliga liv; herr Proudhons material är ekonomernas dogmer. Men så snart man inte följer produktionsförhållandenas historiska utveckling, vars teoretiska uttryck kategorierna blott är, så snart man i dessa kategorier ser endast av sig själva uppkomna idéer, av de verkliga förhållandena oberoende

1. Proudhon, I éd., s. 146.

tankar, tvingas man med eller mot sin vilja att förlägga ursprunget till dessa tankar till rena förnuftet rörelse. Hur alstrar det rena, opersonliga, eviga förnuftet dessa tankar? Hur bär det sig åt för att göra det?

Om vi hade herr Proudhons djärvhet i förhållande till hegelianismen skulle vi säga: De skiljer sig i sig själva av sig självt. Vad vill det säga? Eftersom det opersonliga förnuftet utom sig självt varken har en mark, som det kan ställa sig på, eller ett objekt, som det kan ställa sig mot, eller ett subjekt med vilket det kan förbinda sig, tvingas det att slå en kullerbytta och ponera, opponera och komponera sig självt – position, opposition, komposition. Eller för att tala grekiska tes, antites och syntes. För dem som inte känner Hegels språk låter vi invigningsformeln följa: affirmation, negation, negation av negationen. Det är, med herr Proudhons tillåtelse, visserligen inte hebreiska, men det är detta rena, från individen skilda förnufts språk. I stället för den vanliga individen och hans vanliga sätt att tala och tänka har vi helt enkelt detta vanliga sätt i sig, utan individen. Är det att förundra sig över att varje sak i en akt av yttersta abstraktion – ty det är frågan om abstraktion, inte om analys – ter sig som en logisk kategori? Är det att förvåna sig över att om man så småningom låter allt falla, som utgör det individuella hos ett hus, om man alltså bortser från byggnadsmaterialet, varav det består, från formen, som karakteriserar det, man slutligen endast har en kropp framför sig; att om man bortser från konturerna av denna kropp, man till sist inte har kvar mer än kvantiteten i och för sig, kvantitetens logiska kategori? Om vi på detta sätt konsekvent abstraherar från varje subjekt, från alla dess levande eller icke-levande förmenta bestämningar, människor eller ting, psykiska eller fysiska, har vi rätt att säga att man, då man presterat den sista abstraktionen, som substans har kvar endast de logiska kategorierna. Så har metafysikerna, som inbillar sig analysera medelst sådana abstraktioner, och som ju mer de avlägsnar sig från föremålen påstår sig desto mer närma sig dem för att genomtränga dem – dessa metafysiker har å sin sida rätt att säga att denna världs föremål endast är broderier på en stramaljöv, bildad av de logiska kategorierna. Där har vi skillnaden mellan filosofen och den kristne. Den kristne känner endast en inkarnation av *Logos*, trots logiken; filosofen kommer aldrig till slutet med inkarnationerna. Vem förvånar sig över att allt som lever på jorden och i vattnet, att allt som existerar genom abstraktion kan återföras på en logisk kategori, att man på detta sätt kan dränka hela den verkliga

världen i abstraktionernas värld?

Allt som existerar, allt som lever på jorden och i vattnet lever endast medelst något slag av rörelse. Så alstrar historiens rörelse de sociala förhållandena, den industriella rörelsen ger oss de industriella produkterna etc.

På samma sätt som man genom abstraktion förvandlat varje ting till en logisk kategori behöver man endast abstrahera från varje skiljande egenskap hos de olika rörelserna för att komma fram till rörelsen i abstrakt tillstånd, till rent formell rörelse, till rörelsens rent logiska formel. Har man först i de logiska kategorierna funnit alla tings väsen, inbillar man sig i den logiska formeln för rörelsen finna *den absoluta metoden*, som inte endast förklarar alla ting utan även omfattar tingens rörelse.

Det är om denna absoluta metod, som Hegel säger:

Metoden är den absoluta, den enda, den högsta oändliga kraft, som intet ting kan motstå; den är förnuftets tendens att återfinna, återigen känna sig självt i varje ting.²

När varje ting är reducerat till en logisk kategori och varje rörelse, varje produktionsakt till metoden, följer därav naturligtvis att varje sammanhang av produkter och produktion, av ting och rörelser reduceras till tillämpad metafysik. Vad Hegel har gjort för religionen, rätten etc., söker herr Proudhon göra för den politiska ekonomin.

Vad är alltså denna absoluta metod? Rörelsens abstraktion. Vad är rörelsens abstraktion? Rörelsen i abstrakt tillstånd. Vad är rörelsen i abstrakt tillstånd? Den rent logiska formeln för rörelsen eller det rena förnuftets rörelse. Vari består det rena förnuftets rörelse? Att sätta sig självt, sätta sig emot sig självt och till slut sätta sig ense med sig självt, formulera sig som tes, antites, syntes eller slutligen sätta sig, negera sig och negera sin negation.

Hur bär sig nu förnuftet åt för att framställa sig som bestämd kategori, att sätta sig? Det är förnuftets egen sak och dess apologeters.

Men då tesen nu en gång satt sig som tes, splittrar den sig i det den ställer sig mot sig själv i två motsägande tankar, den positiva och den negativa, i ja och nej. Kampen mellan dessa bägge motsatta, i antitesen

innehållna element, utgör den dialektiska rörelsen. Ja blir nej, nej blir ja, ja blir samtidigt ja och nej, nej blir samtidigt nej och ja; på detta sätt håller motsatserna varandra i jämvikt, neutraliserar varandra, upphäver varandra. Sammansmältningen av dessa båda motsägande tankar bildar en ny tanke, deras syntes. Denna nya tanke splittrar sig åter igen i två motsägande tankar, som å sin sida återigen bildar en ny syntes. Ur detta alstringsarbete uppväxer en grupp av tankar. Denna tankegrupp följer samma dialektiska rörelse som en enkel kategori och har till antites en motsatt grupp. Ur dessa två tankegrupper uppstår en ny tankegrupp, bådas syntes.

Liksom ur de enkla kategoriernas dialektiska rörelse gruppen uppstår, uppstår ur gruppernas dialektiska rörelse följderna och ur följdernas dialektiska rörelse hela systemet. Om man använder denna metod på den politiska ekonomins kategorier har man den politiska ekonomins logik och metafysik, eller med andra ord: man har översatt de för alla bekanta ekonomiska kategorierna på ett föga bekant språk, där de ser ut som om de just gnistrande nya sprungit ut ur ett rent förnuftshuvud; så tycks dessa kategorier alstra varandra, kedja sig samman och föga sig till varandra, medelst blotta verksamheten av den dialektiska rörelsen. Läsaren behöver emellertid inte bli förskräckt för denna metafysik med hela sin rustning av kategorier, grupper, serier och system. Trots allt det bittra arbete, varmed herr Proudhon söker klättra upp för höjden av detta motsägelsernas system, kommer han dock aldrig över de två första trappstegen: den enkla tesen och antitesen; och även dem har han blott två gånger stigit uppför, varvid han den ena gången till på köpet föll baklänges.

Vi har hittills endast förklarat Hegels dialektik; vi skall senare se hur herr Proudhon lyckas dra ned den till de ömkligaste proportioner. Så är för Hegel allt som skett och sker identiskt med vad som försiggår i hans eget tänkande. På detta sätt är historiens filosofi blott filosofins historia, hans egen filosofis. Det finns ingen "historia i tidsordning" mer utan endast "idéernas följd efter varandra i förnuftet". Han tror sig kunna konstruera världen medelst tankens rörelse, medan han endast systematiskt rekonstruerar de tankar, som finns i envars huvud och klassificerar dem efter den absoluta metoden.

2. Logik III bandet.

Andra anmärkningen

De ekonomiska kategorierna är blott de teoretiska uttrycken för, abstraktionerna av de samhälleliga produktionsförhållandena. Herr Proudhon ställer som äkta filosof sakerna på huvudet och ser i de verkliga förhållandena endast förkroppsligandet av de principer, de kategorier, vilka – såsom återigen herr Proudhon, filosofen, säger oss – slumrade i skötet hos "mänsklighetens opersonliga förnuft".

Herr Proudhon, ekonomen, har mycket väl förstått att människorna tillverkar kläde, linne, siden under bestämda produktionsförhållanden. Men vad han inte förstått är att dessa bestämda, sociala förhållanden lika väl är produkter av människorna som kläde, linne etc. De sociala förhållandena är intimt förknippade med produktivkrafterna. I och med förvärvandet av nya produktivkrafter förändrar människorna sitt produktionssätt och med förändringen av produktionssättet, av sättet att vinna sitt livsuppehälle, förändrar de alla sina samhälleliga förhållanden. Handkvarnen ger ett samhälle med feodalherrar, ångkvarnen ett med industrikapitalister.

Men samma människor som utformar de sociala förhållandena i överensstämmelse med sitt materiella produktionssätt utformar också principerna, idéerna, kategorierna i enlighet med sina samhälleliga förhållanden.

Dessa idéer, dessa kategorier är alltså lika litet eviga som de förhållanden de uttrycker. De är *historiska och övergående produkter*.

Vi lever mitt i en ständig rörelse i fråga om tillväxt av produktivkrafterna, förstöring av sociala förhållanden, utformning av idéer; det är endast abstraktionen från rörelsen som är orörlig – mors immortalis.

Tredje anmärkningen

Varje samhälles produktionsförhållanden bildar ett helt. Herr Proudhon betraktar de ekonomiska förhållandena som lika många sociala faser, som alstrar varandra, av vilka den ena ger sig ur den andra liksom antitesen ur tesen, och vilka i sin logiska serie förverkligar mänsklighetens opersonliga förnuft.

Det enda tråkiga med denna metod är att herr Proudhon, så snart han vill undersöka en enskild av dessa faser, inte kan förklara den utan att komma tillbaka till de andra ekonomiska förhållandena, ehuru han ännu inte medelst sin dialektiska rörelse låtit dessa förhållanden uppstå. När så

herr Proudhon med hjälp av det rena förnuftet övergår till att skapa de andra faserna beter han sig som om han framför sig hade nyfödda barn – han glömmer att de är lika gamla som det första.

Sålunda kunde han för att komma fram till värdets konstituering – som för honom är grundvalen för all ekonomisk utveckling – inte undvara arbetsdelningen, konkurrensen etc. I *serien*, i herr Proudhons *förnuft*, i den logiska följderna finns emellertid dessa förhållanden ännu inte alls till.

Så snart man bygger upp en ideologisk systembyggnad med den politiska ekonomins kategorier vrickar man det samhälleliga systemets leder. Man förvandlar samhällets olika lemningar till lika många samhällen för sig, av vilka det ena uppträder efter det andra. Hur kan i själva verket rörelsens logiska formel, tidsföljden ensam förklara samhällskroppen, där alla förhållanden existerar samtidigt och stödjer varandra?

Fjärde anmärkningen

Låt oss nu se vilka förändringar herr Proudhon underkastar Hegels dialektik då han tillämpar den på den politiska ekonomin.

För herr Proudhon har varje ekonomisk kategori två sidor, en god och en ond. Han betraktar kategorierna som kalkborgaren betraktar historiens stora män; Napoleon är en stor man, han har utfört mycket gott, han har också åstadkommit mycket ont.

Den *goda tiden* och den *onda sidan*, *fördelen* och *nackdelen* utgör tillsammans för herr Proudhon *motsägelsen* i varje ekonomisk kategori.

Problem att lösa: bevara den goda sidan och undanröja den onda.

Slaveriet är en ekonomisk kategori som varje annan. Det har alltså likaledes sina två sidor. Låt oss inte uppehålla oss vid den dåliga sidan utan låt oss tala om slaveriets vackra sida först. Väl att märka, det är här bara frågan om det direkta slaveriet, om de svartas slaveri i Surinam, i Brasilien, i Nordamerikas sydstater. Det direkta slaveriet är huvudpunkt för den borgerliga industrin likaväl som maskinerna, krediten, etc. Utan slaveri, ingen bomull, utan bomull ingen modern industri. Endast slaveriet har givit kolonierna deras värde, kolonierna har skapat världshandeln, och världshandeln är betingelsen för storindustrin. Så är slaveriet en ekonomisk kategori av högsta vikt.

Utän slaveriet skulle Nordamerika, det mest avancerade landet, förvandlas till ett patriarkaliskt land. Stryk Nordamerika från världs-

kartan, och man har anarkin, handelns och den moderna civilisationens fullständiga förfall. Låt slaveriet försvinna och ni stryker Amerika från världskartan.³

Så har slaveriet, därför att det är en ekonomisk kategori, alltid funnits bland folkens inrättningar. De moderna folken har helt enkelt förstått att maskera slaveriet, medan de i Nya Världen införde det omaskerat.

Hur ska herr Proudhon bära sig åt för att rädda slaveriet? Han ställer *problemet*: att behålla denna kategoris goda sida och avskaffa den dåliga.

Hegel har inga problem att ställa. Han känner endast dialektiken. Herr Proudhon har av Hegels dialektik endast talesättet. Hans egen dialektiska metod består i det dogmatiska särskiljandet av gott och dåligt.

Låt oss ta herr Proudhon själv som kategori: Låt oss undersöka hans goda och hans dåliga sida, hans fördelar och hans nackdelar.

Om han framför Hegel har fördelen att ställa problem, som han förbehåller sig att lösa till mänsklighetens bästa, så har han nackdelen av fullständig sterilitet, så snart det gäller att på den dialektiska alstringens väg skapa en ny kategori. Det som utgör den dialektiska rörelsen är just att de båda motsatta sidorna består jämte varandra, att de strider inbördes och uppgår i en ny kategori. Om man bara ställer problemet att avskaffa den dåliga sidan, skär man itu den dialektiska rörelsen. Det är inte längre kategorin, som till följd av sin motsägelsefulla natur sätter och motsätter sig själv, det är herr Proudhon, som vrider, arbetar ut och pinar sig mellan de båda sidorna.

Sålunda instängd i en återvändsgränd, som det är svårt att med tillåtning medel komma ut ur, gör herr Proudhon plötsligt ett verkligt språng, som men en enda ansats förflyttar honom till en annan kategori. Och nu avslöjas inför hans häpna ögon *förnuftets serieföljd*.

Han tar första bästa kategori och ger den godtyckligt egenskapen att

3. Detta var alldeles riktigt för år 1847. Då inskränkte sig Förenta staternas världshandel huvudsakligen till importen av invandrare och industriprodukter och till exporten av bomull och tobak, alltså produkter av det sydliga slavarbetet. De nordliga staterna producerade huvudsakligen spannmål och kött för slavstaterna. Först sedan Norden producerat spannmål och kött för export och därjämte blivit ett industriland och sedan det amerikanska bomullsmonopolet fått en stark konkurrent i Indien, Egypten, Brasilien, etc., var slaveriets avskaffande möjligt. Och till och med då hade det Söderns ruin till följd, emedan Södern inte lyckades ersätta det öppna negerlaveriet med det maskerade slaveriet av indiska och kinesiska kulis. (F. E. not till tyska upplagan, 1885.)

avhjälpa nackdelarna hos den kategori, han vill rena. Så avskaffar skatterna, om vi får tro herr Proudhon, monopolets nackdelar; handelsbalansen skatternas nackdelar; jordegendomen kreditens nackdelar.

I det han så successivt tar fram de ekonomiska kategorierna en för en och av den ena gör *motgiftet* mot den andra, lyckas herr Proudhon med denna blandning av motsägelser och motmedel för motsägelser åstadkomma två band motsägelser, som han mycket riktigt betitlar: *De ekonomiska motsägelseernas system*.

Femte anmärkningen

I det absoluta förnuftet är alla dessa idéer ... lika enkla och generella ... I själva verket når vi fram till vetenskapen endast genom att av våra idéer konstruera *ett slags ställning*. Men sanningen i sig är oavhängig av dessa dialektiska figurer och fri från vår andes kombinationer.⁴

Så förvandlas plötsligt den politiska ekonomins metafysik genom en kovändning, vars hemlighet vi inte känner, till en illusion! Aldrig har herr Proudhon talat sannare. Helt visst: från det ögonblick då den dialektiska rörelsens process reduceras till den enkla proceduren att ställa gott och dåligt mot vartannat, resa problem som går ut på att avskaffa det dåliga, och komma fram med en kategori som motgift mot en annan, har kategorierna inte längre någon självverksamhet; idén "*fungerar* inte längre", det finns intet liv mer i den. Den varken sätter eller motsätter sig vidare i kategorier. Kategoriernas serieföljd har förvandlats till blott och bart ett slags ställning. Dialektiken är inte längre det absoluta förnuftets rörelse. Det finns inte längre någon dialektik, det återstår på sin höjd endast ren moral.

När herr Proudhon talade om *serieföljden i förståndet*, om *kategoriernas logiska följd*, förklarade han positivt att han inte ville ge historien i *tidsföljd*, d.v.s. enligt herr Proudhon den historiska följd i vilken kategorierna har *uppenbarats sig*. Allt tilldrog sig den gången för honom i förnuftets rena eter. Allt skulle medelst dialektiken härledas ur denna rena eter. Nu när det gäller att översätta denna dialektik i praktiken, lämnar

4. Proudhon, band II, s. 97.

förnuftet honom i sticket. Herr Proudhons dialektik sviker Hegels dialektik och herr Proudhon ser sig nödsakad att meddela oss att den ordning, vari han ger de ekonomiska kategorierna, inte längre är den ordning, i vilken de utvecklar sig ur varandra. De ekonomiska evolutionerna är inte längre det rena förnuftets evolutioner.

Vad ger oss då herr Proudhon? Den verkliga historien, d.v.s. efter herr Proudhons förstånd den följd, vari kategorierna uppenbarat sig i tidsföljden? Nej. Historien sådan den försiggår i idén själv? Ännu mindre. Alltså varken kategoriernas profana historia eller deras heliga historia! Vad ger han oss då för historia? Historien om sina egna motsägelser. Låt oss se hur de marscherar, släpande herr Proudhon efter sig.

Innan vi går till denna undersökning, som ger oss anledning till den sjätte viktiga anmärkningen, har vi en mindre viktig anmärkning att göra.

Låt oss för ett ögonblick med herr Proudhon anta att den verkliga historien i tidsföljd är den historiska serien, där idéerna, kategorierna, principerna uppenbarat sig.

Varje princip har haft sitt århundrade, vari den framträtt: auktoritetsprincipen har t.ex. haft det elfte århundradet, liksom individualismens det adertonde. Följdriktigt var det århundradet som tillhörde principen, inte principen århundradet. Med andra ord: principen gör historien, inte historien principen. Frågar man sig slutligen för att rädda både principer och historia varför denna princip uppenbarat sig just på 1000-talet eller på 1700-talet och inte vid annan tid, ser man sig tvungen att i detalj undersöka hurudana 1000-talets och 1700-talets människor var, hurudana deras behov, deras produktivkrafter, deras produktionsätt, råämnena för deras produktion, slutligen vilka de inbördes förhållandena mellan människorna var, som framgick ur alla dessa existensbetingelser. Att utforska alla dessa frågor, innebär det inte att utforska människornas verkliga, profana historia i varje århundrade, att framställa dessa människor sådana de var: på en gång författare till och skådespelare i sitt eget drama? Men från det ögonblick man framställer människorna som författare och skådespelare i sin egen historia har man på en omväg kommit tillbaka till den verkliga utgångspunkten, därför att man släppt de eviga principer man utgick från.

Herr Proudhon har emellertid inte ens vågat sig tillräckligt långt fram på den genväg, ideologin slår in på för att nå fram till historiens stora

landsväg.

Sjätte anmärkningen

Låt oss med herr Proudhon slå in på denna genväg.

Vi antar att de ekonomiska förhållandena, sedda som *oförgängliga lagar*, som *ideella kategorier*, existerade tidigare än de handlande och verksamma människorna; vi kan till och med anta att dessa lagar, dessa principer, dessa kategorier har slumrat från tidernas begynnelse "i mänskighetens opersonliga förnuft". Vi har redan sett att det med dessa oförgängliga, oföränderliga evigheter inte längre finns någon historia; det finns på sin höjd en historia i idén, d.v.s. den historia som avspeglar sig i det rena förnuftets dialektiska rörelse. Men i och med att herr Proudhon påstår att idéerna inte längre "differentierade" sig i den dialektiska rörelsen har han därmed strukit såväl *rörelsernas skugga som rörelsen av de skuggor*, medelst vilka man likväl ännu kunnat åstadkomma något som liknar historia. I stället tillskriver han historien sin vanmakt, skjuter skulden på allt, till och med på franska språket.

"Det stämmer alltså inte riktigt", säger filosofen Proudhon, "då man säger att något *tilldrar* sig, att något *produceras*: i civilisationen liksom i världsalldet existerar allt, verkar allt från evig tid ... *Det förhåller sig på samma sätt med hela socialekonomin.*"⁵

Den skapande kraften hos de motsägelser, som verkar på herr Proudhon och kommer honom att verka, är så mäktig att han, då han vill förklara historien, ser sig tvungen att förneka den, att han, när han vill förklara de sociala förhållandenas följd, förnekar att *något kan tilldra sig*, att han, då han vill förklara produktionen i alla dess faser, bestrider att *något kan produceras*.

Så finns för herr Proudhon varken historia eller idéföljd, och likväl har vi ju hans bok; och just den boken är med hans egna ord "*historien om idéernas ordningsföljd*". Hur finna en formel? Ty herr Proudhon är en formlernas man, dessa formler, som tillåter honom att *med ett språng* hoppa över alla sina motsägelser.

I det syftet har han uppfunnit ett nytt förnuft, som är varken det rena

5. Proudhon, Band II, s. 102.

och jungfruligt absoluta förnuftet eller det vanliga förnuftet hos de i de olika århundradena uppträdande och handlande människorna utan ett alldeles särskilt förnuft, förnuftet hos samhället som person, hos mänskligheten som subjekt, *mänskligheten*, som hos herr Proudhon också stundom uppträder som "*samhällets genius*" som "*allmänt förnuft*" och i sista rummet som "*mänsklighetens förnuft*". Detta med så många namn utstyrda förnuft avslöjar sig dock gång på gång som herr Proudhons individuella förnuft med sin goda och sin dåliga sida, sina motgifter och sina problem.

"Det mänskliga förnuftet skapar icke sanningen", som döljer sig i det absoluta, eviga förnuftets djup. Det kan bara avslöja den. Men de sanningar, som det hittills har avslöjat, är ofullständiga, otillräckliga och alltså motsägande. På så sätt är också de ekonomiska kategorierna själva endast av mänsklighetens förnuft, av samhällets genius upptäckta och avslöjade sanningar, varför de likaledes är ofullständiga och bär inom sig motsägelsernas brodd. Före herr Proudhon såg samhällets genius endast de motsatta elementen men icke den enhetliga *syntetiska formeln*, vilka båda samtidigt är dolda i det *absoluta förnuftet*. De ekonomiska förhållandena är emellertid ingenting annat än förverkligandet på jorden av dessa otillräckliga sanningar, dessa ofullständiga kategorier, dessa motsägande begrepp, och därför är också de i sig motsägelsefulla och visar de två sidorna, av vilken den ena är god och den andra dålig.

Att finna hela sanningen, begreppet i hela dess fullhet, den syntetiska formeln som upphäver motsägelserna, det är uppgiften för samhällets genius. Därför har också i herr Proudhons inbillning denna samma samhällets genius jagats fram och åter från den ena kategorin till den andra, utan att han hittills med sina kategoriers hela batteri har lyckats fränkämpa Gud, det absoluta förnuftet, en syntetisk formel.

Först uppställer samhället (samhällets genius) ett första faktum, en första *hypotes* ... en verklig antinomi, vars motsatsbildande resultat utvecklar sig i den sociala ekonomin på samma sätt som deras konsekvenser i anden hade kunnat avledas; så att den industriella utvecklingen, alltigenom följande idéernas avledning, delar sig i två riktningar, de nyttiga och de förstörande verkningarnas ... För att harmoniskt konstituera denna princip med dubbelt ansikte och upphäva denna motsägelse, låter samhället ur densamma framgå en *andra*, varpå snart följer en tredje, och detta kommer att bli *vägen för*

samhällets genius tills han efter utmattning av alla sina motsägelser – jag förutsätter, vilket ännu icke är bevisat, att motsägelsen i mänskligheten en gång kommer att få ett slut – med ett språng kommer tillbaka till alla sina tidigare positioner och löser alla sina uppgifter i en enda formel.⁶

Liksom tidigare *motsatsen* förvandlade sig i ett *motgift*, så blir nu tesen till *hypotes*. Detta utbyte av ord kan inte förundra oss hos herr Proudhon. Mänsklighetens förnuft, som inte är något mindre än rent, eftersom dess synkrets är begränsad, stöter vid varje steg på nya uppgifter som måste lösas. Varje ny tes, som det upptäcker i det absoluta förnuftet och som är negationen av föregående tes, blir för mänsklighetens förnuft till syntes, som det tämligen naivt tar för lösningen av den ifrågasatta uppgiften. Så pinar sig detta förnuft i ständigt nya motsägelser, tills det kommer till slutet av dessa motsägelser och märker, att alla dess teser och synteser inte är något annat än inbördes motsägande hypoteser. I sin förbluffelse "kommer det mänskliga förnuftet, samhällets genius, med ett språng tillbaka till alla sina tidigare positioner och löser alla sina uppgifter i en enda formel". Denna enda formel utgör inom parentes sagt herr Proudhons sannskyldiga upptäckt. Den är det *konstituerade värdet*.

Man gör hypoteser endast med hänsyn till ett bestämt syfte. Syftet, som det genom herr Proudhons mun talande samhällets genius i första rummet satte sig, var avskaffandet av det dåliga ur varje ekonomisk kategori för att endast bibehålla vad gott var. För honom är detta goda, det högsta goda, det sanna praktiska målet – *jämlikheten*. Och varför föredrog samhällets genius jämlikheten framför olikheten, broderligheten, katolicismen, kort sagt varje annan princip? Därför att "mänskligheten i tur och ordning har förverkligandet ett sådant antal särskilda hypoteser, endast med hänsyn till en högre hypotes", som just är jämlikheten. Med andra ord: därför att jämlikheten är herr Proudhons ideal. Han inbillar sig, att arbetsfördelningen, krediten, samarbetet i verkstaden, kort sagt alla ekonomiska förhållanden har uppfunnits bara till jämlikhetens bästa och dock har de till sist alltid utfallit till dess skada. När historien och herr Proudhons fiktion alltjämt motsäger varandra, så sluter sig denne till, att det finns en motsägelse. Men när det finns en motsägelse, så finns den bara mellan hans fixa idé och de verkliga tilldragelserna.

6. Proudhon, Band I, s. 133.

Från och med nu är ett ekonomiskt förhållandes goda sida alltid den som bekräftar jämlikheten; den dåliga den som förnekar den och stärker olikheten. Varje ny kategori är en hypotes av samhällets genius i och för avskaffandet av den av föregående hypotes skapade olikheten. Med ett ord: jämlikheten är *den ursprungliga avsikten, den mystiska tendensen, det av försynen förutbestämde målet*, som samhällets genius alltjämt har för ögonen, då han vänder sig runt i de ekonomiska motsägelsernas cirkel. Därför är också försynen det lokomotiv, som sätter herr Proudhons ekonomiska bagage bättre i gång än hans luftiga, rena förnuft. Han har ägnat försynen ett helt kapitel, som följer efter det om skatterna.

Försyn, av försynen bestämt mål, det är de stora ord man i våra dagar använder för att förklara historiens gång. Faktiskt förklarar de orden ingenting. De är på sin höjd en retorisk form, ett av de många sätten att omskriva fakta.

Det är ett faktum att jordegendomen i Skottland på grund av industrins utveckling erhöll nytt värde – denna industri öppnade nya marknader för ull. För att producera ull i stor skala måste man förvandla åkerjorden till betesmark.

För att åstadkomma denna förvandling måste man koncentrera godsens. För att koncentrera godsens måste man avskaffa de små arrendena, jaga tusentals arrendatorer bort från deras hem och i deras ställe sätta några herdar, som bevakar miljontals får. Så ledde omvandlingen av jordegendomen i Skottland till att människorna utträngdes av fåren. Om man nu säger att det var det av försynen bestämda målet för jordegendomsinstitutionen i Skottland att låta människor trängas ut av får, har man drivit providentiell historia.

Det är sant att vårt århundrade karakteriseras av tendensen till jämlikhet. Men den som nu säger att de föregående århundradena med deras fullständigt olikartade behov, produktionsmedel etc. verkade providentiellt för jämlikhetens förverkligande, insätter till att börja med vårt århundrades medel och människor i stället för de förgångna århundradenas medel och människor och missförstår den historiska rörelse, varigenom de i varandras spår följande generationerna omformade de av föregående generationer uppnådda resultaten. Ekonomerna vet mycket väl att samma sak, som för en är bearbetad produkt, för en annan blott är råmaterial för ny produktion.

Antag som herr Proudhon att samhällets genius skapat eller snarare

improviserat feodalherrarna i den providentiella avsikten att *förvandla räntebönderna till ansvariga och jämlika arbetare*: och man har gjort ett ombyte av mål och personer värdigt den försyn, som i Skottland införde jordegendomen för att göra sig det elaka nöjet att ersätta människor med får.

Men då nu herr Proudhon har ett så ömt intresse för försynen hänvisar vi honom till herr de Villeneuve-Bargemonts *Den politiska ekonomins historia*, som likaledes följer ett av försynen bestämt mål. Detta mål är inte längre jämlikheten utan – katolicismen.

Sjunde och sista anmärkningen

Ekonomerna förfar på ett säreget sätt. Det finns för dem endast två slag av institutioner, konstlade och naturliga. Feodalismens institutioner är konstlade, bourgeoisins naturliga. De liknar i detta avseende också teologerna, som också skiljer på två slags religioner. Varje religion, som inte är deras egen, är en uppfinning av människorna, medan deras egen religion är en uppenbarelse av Gud. När ekonomerna säger att de nuvarande förhållandena – de borgerliga produktionsförhållandena – är naturliga vill de därmed låta förstå att det är förhållanden, i vilka rikedomalstringen och produktivkrafternas utveckling sker i enlighet med naturlagarna. På så sätt är dessa förhållanden själva av tidens inflytande oavhängiga naturlagar. Det är eviga lagar, som alltid måste styra samhället. På så sätt har det funnits en historia, men det finns inte längre någon; det har funnits en historia därför att feodala institutioner ägt bestånd och därför att man i dessa feodala institutioner finner produktionsförhållanden fullständigt olika det borgerliga samhällets, som ekonomerna vill ha erkända som naturliga och följaktligen eviga.

Även feodalismen hade sitt proletariat, de livegna. Livegenskapen innehöll brodden till borgardömet. Även den feodala produktionen hade två antagonistiska element, som man likaså betecknar som feodalismens *goda* och *dåliga* sida utan att ta hänsyn till att det alltid är den dåliga sidan som segrar över den goda. Det är den dåliga sidan som skapar den rörelse, vilken därigenom att den alstrar kampen gör historien. Om ekonomerna vid tiden för feodalismens herravälde – hänförda av de ridderliga dygderna, av den sköna harmonin mellan rättigheter och plikter, av städernas patriarkaliska liv, av hemindustrins blomstring på landet, av den i korporationer, gillen och skrän organiserade industrins

utveckling, med ett ord av allt det som utgör feodalismens vackra sida – ställt sig uppgiften att avskaffa allt som kastar en skugga på denna bild – livegenskap, privilegier, anarki – vart skulle de då tagit vägen? Man skulle ha förintat alla element, som framkallade kampen, man skulle ha kvävt bourgeoisins utveckling i dess brodd. Man skulle ha ställt sig det absurda problemet att stryka ut historien.

När bourgeoisin kommit ovanpå frågade man varken efter den goda eller den dåliga sidan hos feodalismen. Produktivkrafterna, som under feodalismen utvecklats genom bourgeoisin, tillföll denna. Alla gamla ekonomiska former, de privaträttsliga relationerna som motsvarade dem, det politiska tillstånd som var det gamla samhällets officiella uttryck, bröts sönder.

Vill man riktigt bedöma den feodala produktionen, måste man betrakta den som ett på motsättning baserat produktionsätt. Man måste visa, hur rikedom producerades inom denna motsättning, hur produktionskrafterna utvecklade sig samtidigt med klassernas inbördeskamp, hur den ena av dessa klasser, den dåliga sidan, det samhälleliga onda, alltjämt växte, tills de materiella betingelserna för dess frigörelse hade kommit till mognad. Säger detta inte tydligt nog, att produktionsättet, det förhållandet vari produktionskrafterna utvecklas sig minst av allt är några eviga lagar, utan motsvarar ett bestämt utvecklingstillstånd hos människorna och deras produktionskrafter och att en i människornas produktionskrafter inträdd förändring nödvändigt medför en förändring i deras produktionsförhållanden? Eftersom det framför allt gäller att inte vara utesluten från civilisationens frukter, de förvärvade produktionskrafterna, så blir det nödvändigt att bryta sönder de traditionella former, i vilka de skapats. Från och med detta ögonblick blir den revolutionära klassen konservativ.

Bourgeoisin börjar med ett proletariat, som självt återigen är en kvarleva av feodalismens proletariat. Under loppet av sin historiska utveckling, utvecklas bourgeoisin nödvändigt sin antagonistiska karaktär, som vid dess första framträdande förefinnes mer eller mindre dold, existerar endast i latent tillstånd. I den mån bourgeoisin utvecklas sig, utvecklas sig också i dess sköte ett nytt proletariat, ett modernt proletariat: det utvecklas en kamp mellan proletariatet och borgarklassen, en kamp, som innan den på bägge sidor kännes, märkes, uppskattas, förstås, erkännes och till sist högljutt proklamerats, tills vidare yttrar sig endast i partiella

och övergående konflikter, i förstörelseverk. Å andra sidan, när alla som tillhör den moderna bourgeoisin har lika intresse i mån de utgör en klass gentemot en annan klass, så har de motsatta, motstridiga intressen så snart de själva står emot varandra. Denna intressemotsättning framgår ur deras borgerliga livs ekonomiska betingelser. Dag för dag blir det så klarare att de produktionsförhållanden, som bourgeoisin rör sig i, inte har en enhetlig, enkel karaktär utan en dubbeltydig; att i samma förhållanden, under vilka rikedom produceras, även fattigdom frambringas; att i samma förhållanden, vari produktivkrafternas utveckling försiggår, utvecklas också en repressionskraft; att dessa förhållanden alstrar den *borgerliga rikedom*, d.v.s. borgarklassens rikedom, endast under ett fortskridande förintande av rikedom hos denna klass' enskilda *medlemmar* samt under skapande av ett ständigt växande proletariat.

Ju mer denna motsatskaraktär träder i dagen desto mer råkar ekonomerna – den borgerliga produktionens vetenskapliga representanter – i motsägelse till sin egen teori; och olika skolor uppstår.

Så har vi de fatalistiska ekonomerna, vilka i sin teori är lika likgiltiga för vad de kallar det borgerliga produktionsättets missförhållanden som borgarna själva i praktiken är likgiltiga för de lidande proletärer, som hjälper dem att förvärva sina rikedomar. Inom denna fatalistiska skola finns det klassiker och romantiker. *Klassikerna*, som Adam Smith och Ricardo, representerar en bourgeois, som ännu i kamp mot det feodala samhällets kvarlevor endast arbetar på att befria de ekonomiska förhållandena från de feodala skönhetsfläckarna, utöka produktivkrafterna och ge industrin och handeln ny drivkraft. Det i kampen deltagande proletariatet är så upptaget av detta feberaktiga arbete att det endast känner övergående, tillfälliga lidanden, självt betraktar dem som sådana. De ekonomer, som i likhet med Adam Smith och Ricardo är denna epoks historiker, har helt enkelt till uppgift att påvisa hur rikedom förvärvas under den borgerliga produktionens villkor, att formulera dessa förhållanden i kategorier, i lagar och påvisa, i vilken hög grad dessa lagar, dessa kategorier för produktionen av rikedomarna är överlägsna det feodala samhällets lagar och kategorier. I deras ögon är nöden blott den smärta som åtföljer varje födelse, det må vara i naturen eller i industrin.

Romantikerna tillhör vår epok, i vilken bourgeoisin befinner sig i direkt motsättning till proletariatet, i vilken nöden växer i samma övermått som rikedom. Ekonomerna spelar nu upp sig till blaserade fatalister

och kastar från höjden av sin ståndpunkt en stolt blick av förakt på de mänskliga maskinerna, som producerar rikedom. De upprepar sina föregångares alla förklaringar, men den likgiltighet, som hos dessa var naivitet, blir hos dem själva koketteri.

Så har vi den *humanitära* skolan, som sörjer över de nuvarande produktionsförhållandenas dåliga sida. För att lugna sitt samvete söker den så gott det går skylta över de verkliga motsättningarna, uppriktigt beklagar den proletariats nöd och bourgeoisins tygellösa inbördes konkurrens; den råder arbetarna att vara måttfulla, arbeta flitigt och producera få barn; den inskräper hos borgaren eftertanke i hans produktionssiv. Denna riktningens hela teori består i ändlösa åtskillnader mellan teori och praktik, mellan principerna och resultaten, mellan idén och dess tillämpning, mellan innehållet och formen, mellan väsendet och verkligheten, mellan rätten och det faktiska förhållandet, mellan den goda och den dåliga sidan.

Den *filantropiska* skolan är den humanitära bragt till sin fulländning. Den förnekar motsättningens nödvändighet; den vill göra borgare av alla människor, den vill förverkliga teorin i de stycken denna skiljer sig från praktiken och så vitt den icke innefattar antagonismen. Det är naturligtvis i teorin lätt att abstrahera från motsägelserna, som man i verkligheten stöter på vid varje steg. Denna teori skulle då bli den idealiserade verkligheten. Filantroperna vill således upprätthålla de kategorier, som uttrycker de borgerliga förhållandena, men utan den motsägelse som utgör deras väsen och som inte kan skiljas från dem. De inbillar sig allvarligt bekämpa den borgerliga praktiken men är mer borgare än de andra.

Liksom *ekonomerna* är borgarklassens vetenskapliga företrädare, är *socialisterna* och *kommunisterna* proletariats teoretiker. Så länge proletariatet inte är tillräckligt utvecklat för att konstituera sig som klass och dess kamp mot bourgeoisin därför inte har någon politisk karaktär, så länge produktivkrafterna inte är tillräckligt utvecklade i det borgerliga samhällets eget sköte för att låta de materiella betingelser skymta igenom, som är nödvändiga för proletariatets befrielse och upprättandet av ett nytt samhälle, så länge är dessa teoretiker endast utopister, som för att avhjälpa de undertryckta klassernas behov funderar ut system och söker efter en pånyttfödande vetenskap. Men i den mån historien framskrider och proletariatets kamp avtecknar sig tydligare behöver de inte längre söka vetenskapen i sitt eget huvud; de behöver endast göra klart

för sig vad som äger rum framför deras ögon och göra sig till organ för detta. Så länge de söker vetenskapen men endast tillverkar system, så länge de blott står i kampens början, ser de i eländet endast elände, utan att däri se den revolutionära, omstörtande sidan, som kommer att kasta det gamla samhället över ända. Från detta ögonblick blir vetenskapen medvetet resultat av den historiska rörelsen. Den har upphört att vara doktrinär, den har blivit revolutionär.

Låt oss återvända till herr Proudhon.

Varje ekonomiskt förhållande har en god och en dålig sida; det är den enda punkten där herr Proudhon inte vederlägger sig själv. Den goda sidan ser han ekonomerna framhålla, den dåliga ser han socialisterna anklaga. Av ekonomerna lånar han de eviga förhållandenas nödvändighet, av socialisterna illusionen att i eländet inte se något annat än eländet. Ense med båda söker han stödja sig på vetenskapens auktoritet. Vetenskapen åter reduceras för honom till det tunna omfånget av en vetenskaplig formel. Han är mannen på jakt efter formler. I enlighet härmed smickrar sig herr Proudhon med att ha levererat kritiken av såväl den politiska ekonomin som kommunismen: han står i verkligheten djupt under båda. Under ekonomerna därför att han som filosof med en magisk formel på hand tror sig kunna underlåta att gå in på de rent ekonomiska detaljerna; under socialisterna därför att han varken har nog mod eller nog kunskaper för att ens spekulativt höja sig över borgarens horisont.

Han vill vara syntesen, och han är ett sammansatt misstag.

Han vill som vetenskapsman höja sig över borgare och proletärer; han är blott småborgaren, som ständigt kastas fram och åter mellan kapitalet och arbetet, mellan den politiska ekonomin och kommunismen.

Friedrich Engels Anti-Dühring (utdrag) 1878

IX. Moral och rätt. Eviga sanningar

Vi avstår från att ge några prov på det sammelsurium av plattheter och orakelmässighet, kort sagt på den enfaldiga *smörja* som herr Dühring ger sina läsare hela 50 sidor av, att njuta som rotfast vetenskap om medvetandets element. Vi citerar endast följande:

Den som inte kan tänka annat än med hjälp av språket, han har ännu aldrig erfarit vad *abstrakt* tänkande i *egentlig mening* har att betyda.

Om så är fallet, så är djuren de mest abstrakta och egentliga tänkarna, eftersom deras tänkande aldrig avtrubbats genom språkets efterhängsenhet. Och betraktar man de dühringska tankarna och det språk som uttrycker dem så ser man förvisso också, hur föga dessa tankar är ägnade för något som helst språk och hur föga det tyska språket är ägnat för dessa tankar!

Till sist slår stunden för vår befrielse i fjärde avsnittet, vilket förutom det ymnigt flödande svamlet åtminstone här och var bjuder på något gripbart om moral och rätt. Redan i början inbjuds vi denna gång till en resa på andra himlakroppar: moralens element måste

“i likartad form återfinnas hos alla utommänskliga väsen, som med förståndets hjälp har att befatta sig med det medvetna ordnandet av driftartade livsyttringar ... Trots detta är vårt intresse för sådana

slutledningar ringa ... Å andra sidan vidgas alltid vår synkrets på ett välgörande sätt av föreställningen att det enskilda och sociala livet på andra himlakroppar måste bygga på ett schema, som ... inte förmår att upphäva eller kringgå den allmänna konstitutionen för ett förståndsmässigt handlande väsen.”

När giltigheten av de dühringska sanningarna även för andra världar här undantagsvis placeras i början i stället för i slutet av ifrågasvarande kapitel så har det sina randiga skäl. Har man väl fastställt de dühringska moral- och rättsföreställningarnas giltighet för alla *världar*, så kan man sedan så mycket lättare välvilligt utvidga deras giltighet till alla *tider*. Även här är det återigen fråga om ingenting mindre än slutgiltiga sanningar i sista instans. Den moraliska världen har

“lika väl som kunskapen sina bestående principer och enkla element”, de moraliska principerna står “över historien och över de nuvarande olikheterna i folkkaraktär ... De speciella sanningar, ur vilka under utvecklingens gång det fullvuxna moraliska medvetandet och så att säga samvetet sammansättes, kan i den mån deras härledning är känd göra anspråk på samma giltighet och räckvidd som de matematiska satserna och deras tillämpning. *Äkta sanningar är över huvud taget inte föränderliga* ... så att det över huvud taget är en dårskap att föreställa sig att kunskapernas riktighet skulle kunna beröras av tiden och de reella förändringarna.”

Tack vare den säkerhet som strikt vetande och tillräckliga allmänna kunskaper ger oss behöver vi i eftertankens situation följaktligen heller inte misströta om den absoluta giltigheten av vetandets principer.

“Redan tvivlets existens är i och för sig ett sjukligt svaghetstillstånd och ingenting annat än ett uttryck för *kaotisk oredlighet*, som under stundom i det systematiska medvetandet söker förläna sin *intighet* skenet av ett slags hållning. I fråga om moralen klamrar sig förnekandet av de allmänna principerna fast vid sedernas och uppfattningarnas geografiska och historiska mångfald, och medger man att det moraliskt dåliga och onda är oundvikligen nödvändigt; så tolkas detta genast som en dispens från erkännandet av de samstämmiga moraliska impulsernas giltighet och faktiska kraft. Denna *upp-lösande skepis*, som ingalunda vänder sig enbart mot vissa falska läror utan mot den mänskliga förmågan av medveten moral över huvud,

utmynnar till sist i ett absolut intet, ja, i grund och botten i något som är värre än den rena nihilismen ... Den smickrar sig med att den i ett virrigt kaos av upplösta moralföreställningar lätt skall kunna överta makten och öppna alla dörrar på vid gavel för det principiösa godtycket. Den bedrar sig emellertid grundligt: ty redan hänvisningen till förståndets oundvikliga val mellan villfarelse och sanning är tillräcklig för att analogiledes klargöra, att naturens bristfällighet inte behöver utesluta det rättas förverkligande.”

Vi har i det föregående utan protester funnit oss i alla herr Dührings pompösa utgjutelser om slutgiltiga sanningar i sista instans, tänkandets suveränitet, kunskapens absoluta visshet o.s.v., eftersom det inte har varit möjligt för oss att ta upp dem till en avgörande prövning förrän vid den punkt, dit vi nu hunnit. Hittills har vi fått nöja oss med att undersöka i vad mån verklighetsfilosofins enskilda utsagor äger “suverän giltighet” och “obetingat anspråk på sanning”. Här kommer vi nu till frågan huruvida den mänskliga kunskapen över huvud taget kan ha suverän giltighet och obetingat anspråk på sanning och, om så är fallet, för vilka produkter av den detta gäller. När jag här säger den *mänskliga* kunskapen, så sker detta inte i avsikt att förolämpa invånarna på andra himlakroppar, som jag inte har den äran att känna, utan endast emedan även djuren har kunskap, ehuru den ingalunda är suverän. I hundens kunskap framstår hans herre som gud, även om denne skulle vara den störste usling. Är det mänskliga tänkandet suveränt? Innan vi svarar ja eller nej, måste vi först undersöka vad mänskligt tänkande är. Är det en enskild människas tänkande? Nej. Men det existerar endast som enskilt tänkande hos många miljarder människor i det förflutna, i nutiden och i framtiden. Om jag nu säger, att detta i min föreställning sammanfattade tänkande hos alla dessa människor, de framtida medräknade, är *suveränt*, att det är i stånd att lära känna den bestående verkligheten om bara mänskligheten får leva tillräckligt länge och om bara inte kunskapsorganen och kunskapsföremålen sätter en gräns för denna kunskapsprocess, så säger jag något skäligen banalt och på samma gång skäligen ofruktbart. Ty det värdefullaste i denna insikt torde ligga i att den gör oss ytterst misstroga mot vår nuvarande kunskap, då vi ju med all sannolikhet befinner oss så tämligen i början av mänsklighetens historia och då de generationer, som kommer att rätta *våra* misstag, sannolikt kommer att vara talrikare än de, vilkas vetande vi själva – ofta nog med avsevärd ringaktning – är

i tillfälle att korrigera.

Herr Dühring förklarar själv att medvetandet – alltså även tänkandet och vetandet – med nödvändighet måste förverkligas i en rad enskilda personer. Tänkandet hos var och en av dessa enskilda personer kan endast såtillvida tillskrivas suveränitet som han i sunt och vaket tillstånd inte av någon makt som vi känner skulle kunna påtvingas en tanke med våld. Vad åter den absoluta giltigheten av hans kunskaper angår, så vet vi alla, att det inte kan vara tal om någon sådan och att de enligt all hittillsvarande erfarenhet undantagslöst innehåller mycket mer som kan fullkomnas än som inte kan fullkomnas eller som är riktigt.

Med andra ord: tänkandets suveränitet förverkligas i en rad högst osuveränt tänkande människor, liksom den kunskap, som har obetingat anspråk på sanning, förverkligas i en rad av relativa villfarelser. Varken i det ena fallet eller i det andra är ett fullständigt förverkligande möjligt annat än genom en oändlig fortsättning av mänsklighetens liv.

Vi står här inför samma motsägelse som ovan mellan föreställningen om det mänskliga tänkandets absoluta karaktär och dess förverkligande i enskilda människor med helt igenom begränsad tankeförmåga, en motsägelse, som kan lösas endast i en oändlig progress – i den åtminstone för oss praktiskt taget ändlösa raden av varandra följande människosläkten. I denna mening är det mänskliga tänkandet lika mycket suveränt som icke suveränt och dess vetande lika mycket obegränsat som begränsat. Suveränt och obegränsat med hänsyn till sin natur, sin kallelse, sina anlag, sitt historiska slutmål. Icke-suveränt och begränsat med hänsyn till det enskilda utförandet och den förhandenvarande verkligheten.

På samma sätt förhåller det sig med de eviga sanningarna. Om mänskligheten någonsin kom därefter, att den bara opererade med eviga sanningar, med tankeresultat, som har suverän giltighet och obetingat anspråk på sanning, så skulle den ha nått till den punkt, där den intellektuella verksamhetens faktiska och potentiella oändlighet vore uttömd och där det berömda underverket med det otaliga som uträknat skulle ha inträtt.

Men finns det då inte sanningar, som är så fastslagna, att varje tvivel därvidlag förefaller att vara liktydigt med galenskap? Att två gånger två är fyra, att summan av en triangels tre vinklar är lika med två räta, att Paris ligger i Frankrike, att en människa utan föda dör av hunger o.s.v.? Finns det med andra ord inte eviga sanningar, slutgiltiga sanningar i sista

instans?

Visst finns det. Vi kan på hävdvunnet maner indela kunskapens område i tre stora avsnitt. Det första omfattar alla vetenskaper, som sysselsätter sig med den döda naturen och som är mer eller mindre tillgängliga för matematisk bearbetning: matematik, astronomi, mekanik, fysik, kemi. Om det roar någon att använda stora ord för mycket enkla ting, så kan man säga att vissa resultat av dessa vetenskaper är eviga sanningar, slutgiltiga sanningar i sista instans; därför har man också kallat dessa vetenskaper de exakta. Men inte på långt när alla resultat. Med införandet av de variabla storheterna och utsträckandet av deras användning till det oändligt lilla och det oändligt stora har den annars så moraliskt stränga matematiken begått sitt syndafall; den har ätit av kunskapens frukt, varigenom en väg öppnats till de mest storartade framgångar men även till misstag. Den absoluta giltighetens jungfruliga tillstånd, den obestridliga bevisbarheten av allt matematiskt är för evigt förbi; kontroversernas tid har brutit in, och vi har hunnit så långt att de flesta människor differentierar och integrerar, inte därför att de förstår vad de gör utan därför att de tror – eftersom det hittills alltid gått bra. Med astronomin och mekaniken står det ännu sämre till, och i fysiken och kemin befinner man sig mitt uppe i en bisvärm av hypoteser. Något annat är heller inte möjligt. I fysiken sysslar vi med molekylernas rörelse, i kemin med bildandet av molekylerna, och om inte ljusvågornas interferens är en fabel, så har vi absolut ingen utsikt att någonsin få se dessa intressanta ting med våra ögon. De slutgiltiga sanningarna i sista instans blir med tiden märkvärdigt sällsynta.

Ännu sämre har vi det ställt i geologin, som i enlighet med sin natur huvudsakligen sysselsätter sig med tilldragelser, vid vilka varken vi eller över huvud taget några människor varit närvarande. Frambringandet av slutgiltiga sanningar i sista instans är därför här förbundet med mycken möda och därtill ytterst begränsat.

Den andra klassen av vetenskaper är den, som omfattar utforskningen av levande organismer. På detta område rör vi oss med en mångfald av växelverkningar och orsakssammanhang. Inte nog med att varje fråga som lösts ger upphov till ett otal nya frågor, även lösningen av den enskilda frågan kan mestadels endast ske i etapper genom en rad av forskningar, som ofta tar århundraden i anspråk. Och därvid tvingar oss behovet av en systematisk uppfattning av sammanhangen ständigt på

nytt att omge de slutgiltiga sanningarna i sista instans med en ymnig flora av hypoteser. Vilken lång rad av mellanstadier från Galenos till Malpighi har inte varit nödvändiga för att kunna korrekt bestämma en så enkel sak som blodcirkulationen hos däggdjuren, hur litet vet vi inte om uppkomsten av blodkropparna, och hur många mellanlänkar fattas oss inte ännu i dag för att t.ex. uppdaga det rationella samband mellan en sjukdoms symtom och dess orsaker! Till på köpet händer det ofta att upptäckter sådana som den av cellen tvingar oss att underkasta alla hittillsvarande slutgiltiga sanningar i sista instans på biologins område en fullständig revision och i ett enda svep likvidera hela mängder av dem. Den som här vill uppställa verkligt äkta, oföränderliga sanningar måste följaktligen nöja sig med plattityder av typen: alla människor måste dö, alla hondäggdjur har mjölkkörtlar o.s.v. Han kan inte ens säga, att de högre djuren smälter födan med magen och tarmkanalen och inte med hjärnan, ty den i hjärnan centraliserade nervverksamheten är oundgänglig för födans smältning.

Ännu sämre beställt är det emellertid med de eviga sanningarna i den tredje gruppen av vetenskaper, den historiska, som undersöker människornas livsbetingelser, de samhällsliga förhållandena, rätts- och statsformerna med deras ideella överbyggnad av filosofi, religion, konst o.s.v. i deras historiska förlopp och nuvarande utformning. I den organiska naturen har vi åtminstone att göra med en serie av tilldragelser som, försåvitt den är tillgänglig för omedelbar iakttagelse, upprepar sig tämligen regelbundet inom mycket vida gränser. Organismernas olika arter har sedan Aristoteles i stort sett förblivit desamma. I samhällets historia däremot är upprepningen av tillstånden ett undantag, inte någon regel, så snart vi hunnit över det mänskliga urtillståndet, den s.k. stenåldern. Och där sådana upprepningar förekommer utvecklar de sig aldrig under exakt samma omständigheter, såsom vi kan se på förekomsten av det ursprungliga gemensamhetsägandet av jorden hos alla kulturfolk och formerna för dess upplösning. Vi är därför på den mänskliga historiens område långt mer efterblivna i vår vetenskap än på biologins område. Än mer: när det inre sammanhanget i ett tidsskedes samhällsliga och politiska existensformer någon gång undantagsvis uppdagas, så sker det i regel först när dessa former redan till hälften överlevt sig själva och går sitt förfall till mötes. Kunskapen är här alltså i huvudsak relativ emedan den begränsar sig till insikten om sammanhangen och resultaten av vissa till

sin natur förgängliga samhälls- och statsformer som äger bestånd endast för en given tid och för givna folk. Den som här går på jakt efter slutgiltiga sanningar i sista instans, efter äkta, över huvud taget inte föränderliga sanningar, han kommer inte att finna mycket, på sin höjd en del platititeter och truismer av värsta slag, t.ex. att människorna i allmänhet inte kan leva utan arbete, att de hittills för det mesta varit uppdelade i härskande och behärskade, att Napoleon dog den 5 maj 1821 o.s.v.

Det märkliga är emellertid att de föregivna eviga sanningarna, de slutgiltiga sanningarna i sista instans o.s.v. oftast möter oss just på detta område. Att två gånger två är fyra, att fåglarna har näbbar – sådana om-
dömen proklamerar som eviga sanningar endast av dem som umgås med avsikten att ur existensen av eviga sanningar över huvud sluta sig till eviga sanningar även på den mänskliga historiens område, en evig moral, en evig rätt o.s.v., med anspråk på ungefär samma giltighet och räckvidd som de matematiska och geometriska satserna. Och vi kan även vara förvissade om att samme människovän vid första bästa tillfälle kommer att förklara för oss att alla tidigare fabrikanter av eviga sanningar mer eller mindre varit dumbommar och charlataner, att de allesamman varit fångna i villfarelser och tagit miste. Förekomsten av *deras* villfarelser och deras misstag är emellertid naturlagsenlig och bevisar existensen av sanningen och det riktiga hos *honom*, den nu uppstående profeten, som bär den slutgiltiga sanningen i sista instans, den eviga moralen, den eviga rätten fix och färdig i sin säck. Detta har skett redan så många hundra och tusen gånger att man inte kan annat än förundra sig att det ännu finns människor naiva nog att tro det, inte om andra utan om sig själva. Och ändå är det just ytterligare en sådan profet som vi här har att göra med, en profet som på övligt maner blir högmoraliskt förgrymmad, om andra människor förnekar att någon enskild individ är i stånd att leverera den slutgiltiga sanningen i sista instans. Ett sådant förnekande, ja redan blotta tvivlet är ett svaghetstillstånd, kaotisk oredighet, intighet, upplösande skepsis, värre än rena nihilismen, virrigt kaos och andra älskvärdheter av samma slag. Som fallet är hos alla profeter förekommer ingen kritiskt vetenskaplig undersökning och prövning utan bara moraliskt dundrande.

Vi hade även kunnat nämna de vetenskaper, som undersöker lagarna för de mänskliga tänkandet, alltså logik och dialektik. Men här ser det inte stort bättre ut med de eviga sanningarna. Den egentliga dialektiken

avfärdar herr Dühring som rena absurditeten, och de många böcker, som skrivits och ännu skrivs om logiken, bevisar tillräckligt att det även där är mycket mer tunnsått med slutgiltiga sanningar i sista instans än många tror.

För övrigt behöver vi ingalunda bli förskräckta över att den kunskapsnivå, på vilken vi i dag står, lika litet är slutgiltig som alla föregående. Den omfattar redan ett oerhört material av vetande och kräver en mycket vittgående specialisering av studierna för den som vill bli hemmastadd i något fack. Men den som anlägger måttstocken äkta, oföränderlig, slutgiltig sanning i sista instans på kunskaper, som enligt sakens natur kommer att förbli relativa för många generationer framåt och som etappvis måste kompletteras, eller rent av på sådana, som redan på grund av det historiska materialets bristfällighet alltid kommer att vara sporadiska och ofullständiga (som fallet är i kosmogoni, geologi och människornas historia) – han bevisar därmed bara sin egen okunnighet och oefterrättlighet, även där det inte, som i föreliggande fall, är anspråk på personlig ofelbarhet som ligger bakom. Sanning och villfarelse liksom alla begreppsbestämningar som bygger på ett polärt motsatsförhållande har absolut giltighet endast inom ett ytterst begränsat område, det har vi just konstaterat, och det skulle herr Dühring också ha vetat, om han haft någon kännedom om dialektikens grundläggande element som just handlar om det relativa i alla polära motsatser. Så snart vi tillämpar motsättningen mellan sanning och villfarelse utanför det ovannämnda begränsade området blir den relativ och därmed obrukbar för ett exakt vetenskapligt uttryckssätt. Och försöker vi till på köpet att utanför detta område förläna den en absolut giltighet, så råkar vi riktigt i klämman: motsättningens båda poler slår över i varandra, sanningen blir villfarelse, villfarelsen sanning. Låt oss som exempel ta Boyles bekanta lag, enligt vilken vid konstant temperatur gasernas volym står i omvärd proportion till det tryck, som de utsattes för. Regnault fann, att denna lag inte gällde för vissa fall. Hade han nu varit verklighetsfilosof så hade han varit tvungen att säga: den boyleska lagen är föränderlig, alltså ingen äkta sanning, alltså över huvud ingen sanning, alltså en villfarelse. Därmed skulle han emellertid ha gjort sig skyldig till ett långt större misstag än det som lagen själv inneslöt. Hans lilla sanningskorn skulle ha begravts under en hel sandhög av villfarelser. Han skulle därmed ha förvandlat sitt ursprungligen riktiga resultat till ett misstag, i jämförelse med vilket den

boyleska lagen inklusive det lilla misstag som vidlådde den framstår som sanning. Som vetenskapsman inlät sig emellertid Regnault inte på dylika barnsligheter, utan forskade vidare och fann att den boyleska lagen endast är approximativt riktig och att den framför allt inte gäller för gaser, som vid tryck kan göras flytande och övergå i droppform, så snart trycket närmar sig en viss punkt. Den boyleska lagen visar sig alltså vara korrekt endast inom bestämda gränser. Men är den absolut, slutgiltigt sann inom dessa gränser? Ingen fysiker skulle vilja påstå det. Han skulle säga, att den gäller inom vissa tryck- och temperaturgränser och för vissa gaser; och han vill inte ens inom dessa ännu snävare gränser utesluta möjligheten av en ytterligare inskränkning eller ändring av formuleringen på grundval av framtida undersökningar.¹ Så står det alltså till med de slutgiltiga sanningarna i sista instans, t.ex. i fysiken. Verkligt vetenskapliga arbeten undviker därför konsekvent sådana dogmatiskt-moraliska uttryck som villfarelse och sanning, medan dessa ständigt möter oss i verklighetsfilosofiska skrifter, där man vill truga på oss innehållslösa fraser som det suveräna tänkandets högsta suveräna resultat.

Men var, kan en naiv läsare fråga, har då herr Dühring uttryckligen sagt, att innehållet i hans verklighetsfilosofi skulle utgöra den slutgiltiga sanningen, och till på köpet en sanning i sista instans? Var? Jo, t.ex. i den hänfödda lovsången till sitt system, som vi delvis återgivit i andra kapitlet. Eller i den ovan citerade satsen: De moraliska sanningarna kan, i den mån deras härledning är känd, göra anspråk på samma giltighet som de matematiska satserna. Och påstår sig inte herr Dühring från sin verkligt kritiska ståndpunkt och genom sin ända till roten gående undersökning ha avslöjat denna härledning och trängt fram till urprinciperna – med andra ord påstår han sig inte ha förlänat de moraliska sanningarna slutgiltighet i sista instans? Eller om herr Dühring inte gör anspråk på

1. Sedan jag nedskrev ovanstående, tycks det redan ha bekräftats. Enligt de senaste, av Mendelejev och Bogusky med mer exakta apparater företagna undersökningarna uppvisar alla äkta gaser ett variabelt förhållande mellan tryck och volym; utvidningskoefficienten för väte är vid varje hittills använd tryckstyrka positiv (volymen minskar i ett långsammare tempo än trycket stegras); hos atmosfärisk luft och andra undersökta gaser existerar en nollpunkt för trycket, så att ifrågasvarande koefficient vid lägre tryck är positiv, vid högre negativ. Boyles lag, som ännu är praktiskt användbar, kräver alltså komplettering med en hel rad av speciallagar. (Nu – 1885 – vet vi, att det över huvud inte finns någon "äkta" gas. De har alla kunnat överföras i droppformigt-flytande tillstånd.

detta, varken för sig själv eller för sin tid, utan bara vill säga att slutliga sanningar i sista instans kan fastställas någon gång i en dimmig framtid, om han således, fast på ett virrigare sätt, vill säga ungefär detsamma som "den upplösande skepsisen" och "den kaotiska oredigheten" – varför i så fall allt detta bråk, vad är det egentligen som nådig herrn vill?

Om vi alltså inte kommer långt ens med begreppen sanning och villfarelse, så är detta ännu mindre fallet med gott och ont. Denna motsättning rör sig uteslutande på det moraliska området, alltså ett område som tillhör den mänskliga historien, och här är de slutgiltiga sanningarna i sista instans allra mest tunnsådda. Från folk till folk, från tidsålder till tidsålder har föreställningarna om gott och ont växlat så mycket att de ofta varit direkt motstridiga. Men, invänder någon, det goda är i alla fall inte ont, och det onda inte gott; om gott och ont blandas ihop, så upphör all moral och var och en kan göra eller underlåta precis vad han vill. Detta är också, om man skalar bort fraserna, herr Dührings åsikt. Men så enkelt löses i alla fall inte frågan. Om det vore så enkelt, så skulle det ju inte alls existera några meningsskiljaktigheter om gott och ont, då skulle var och en veta vad gott och ont är. Hur förhåller det sig emellertid i detta nu? Vilken moral predikas för ögonblicket för oss? Där har vi först och främst den kristligt-feodala moralen, övertagen från tidigare religiösa tidsepoker, som emellertid delar sig i en katolsk och en protestantisk moral, där det i sin tur inte fattas underavdelningar från jesuitiskt-katolsk och ortodoxt-protestantisk ända till en slapp upplysningsmoral. Därtill kommer den modernt-borgerliga och vid sidan av denna återigen den proletära framtidsmoralen. Man kan alltså säga att forntid, nutid och framtid enbart i de mest utvecklade av Europas länder levererar tre stora grupper av samtidigt och vid sidan av varandra gällande moralteorier. Vilken är nu den sanna? I betydelsen av absolut slutgiltighet ingen av dem, men säkert skall den moral visa sig vara i besittning av de mest framtidsdugliga elementen som mitt i det bestående representerar omvälvningen av det bestående och därmed det kommande – med andra ord den proletära.

Om vi nu emellertid ser, att det moderna samhällets tre klasser, den feodala aristokratin, bourgeoisin och proletariatet, har var och en sin speciella moral, så kan vi därur inte dra någon annan slutsats än den att människorna, medvetet eller omedvetet, i sista hand hämtar sina moraliska uppfattningar från de praktiska förhållanden som bestämmer deras

klassläge – från de ekonomiska förhållanden under vilka de producerar och utbyter.

I de ovannämnda tre moralteorierna finns det emellertid mycket som är gemensamt för samtliga – skulle man inte kunna tänka sig att det här rör sig om ansatser till en en gång för alla bestående moral? Dessa moralteorier företräder tre olika stadier av samma historiska utveckling, de har alltså en gemensam historisk bakgrund och redan av denna anledning med nödvändighet mycket gemensamt. Än mer. För identiska eller i det närmaste identiska ekonomiska utvecklingsstadier måste moralteorierna med nödvändighet vara mer eller mindre överensstämmande. Från det ögonblick då privat äganderätt till lös egendom hade utvecklat sig måste för alla samhällen där privat äganderätt härskade det moralbudet vara gemensamt: Du skall inte stjäla. Blir detta bud därigenom ett evigt moralbud? Ingalunda. I ett samhälle, där motivet till stöld är avlägsnat, där stöld alltså i längden kan begås på sin höjd av sinnessjuka, hur skulle man inte där skratta ut den moralpredikant som högtidligen ville proklamera den eviga sanningen: Du skall inte stjäla!

Vi tillbakavisar följaktligen varje försök, att under förevändning av bestående principer som gäller för den moraliska världen och som står över historien och skiljaktigheterna mellan folken, påtvinga oss någon moraldogmatik som en evig, slutgiltig, för framtiden oföränderlig morallag. Vi hävdar tvärtom att hittillsvarande moralteori i sista hand är produkten av de rådande ekonomiska och samhällsliga förhållandena. Och eftersom samhället hittills har rört sig i klassmotsättningar, så har moralen alltid varit en klassmoral; antingen har den rättfärdigat den härskande klassens herravälde och intressen, eller också har den, så snart den undertryckta klassen blivit tillräckligt mäktig, företrätt revolten mot detta herravälde och de undertrycktas framtidsintressen. Att det i det stora hela skett en utveckling såväl för moralens vidkommande som för alla andra grenar av mänskligt vetande, det kan inte betvivlas. Men längre än till klassmoral har vi ännu inte hunnit. En över klassmotsatserna och deras kvarlevor stående, sant mänsklig moral kommer att bli möjlig först på ett samhällsstadium, som inte bara har övervunnit klassmotsatserna utan även glömt dem i praktisk tillämpning. Med utgångspunkt därför från må man bedöma självförhållanden hos herr Dühring, som mitt i det gamla klassamhället, vid gryningen till en social revolution, gör anspråk på att kunna påtvinga det kommande klasslösa samhället en evig, av tid

och faktiska förändringar oberoende moral! Förutsatt givetvis – vilket ännu är oss obekant – att han över huvud taget förstår detta kommande samhälles struktur i dess grunddrag.

Till sist ännu ett “ytterst anmärkningsvärt” men därför inte mindre “till roten gående” avslöjande: I fråga om det ondas ursprung “kan det faktum att *katten som typ* med dess karaktäristiska falskhet existerar hos en djurart jämföras med den omständigheten att en liknande karaktärsutformning förekommer även hos människan ... Det onda är därför ingenting hemlighetsfullt, såvida det inte lyster en att till äventyrs spåra något mystiskt i *kattens* eller över huvud taget rovdjurets existens.” Det onda är – katten. Djävulen har alltså inte horn och hästhovar utan klor och gröna ögon. Och Goethe gjorde sig skyldig till ett oförläpigt misstag när han framställde Mefistofeles som en svart hund i stället för en dito katt. Det onda är katten! Det är moral, inte bara för alla tänkbara världar utan även – för kattsläktet!

Mao Zedong

Om praktiken

1937

Om förhållandet mellan kunskap och praktik, mellan vetande och handling

Före Marx undersökte materialismen kunskapsproblemet oberoende av människans egenskap av samhällsvarelse och av hennes historiska utveckling och var därför ur stånd att förstå kunskapens beroende av den samhälleliga praktiken, d.v.s. kunskapens beroende av produktionen och klasskampen. Marxisterna betraktar framför allt människans produktiva verksamhet som hennes mest grundläggande praktiska verksamhet, den som är bestämmande för all hennes övriga verksamhet. Människans kunskap beror huvudsakligen av hennes verksamhet i den materiella produktionen genom vilken hon småningom kommer att förstå naturens företeelser, egenskaper och lagar och förhållandet mellan sig själv och naturen. Genom sin produktiva verksamhet kommer hon också småningom att i varierande grad förstå vissa förhållanden som råder mellan människa och människa emellan. Ingen del av denna kunskap kan förvärfvas avskilt från den produktiva verksamheten. I ett klasslöst samhälle deltar varje person såsom samhällsmedlem i gemensamma ansträngningar tillsammans med de övriga medlemmarna, träder i bestämda produktionsförhållanden till dem och producerar för att fylla människornas materiella behov. I alla klassamhällen träder medlemmarna av de olika samhällsklasserna också på skilda sätt i bestämda produktionsförhållanden och sysslar med produktion för att fylla sina materiella behov. Detta är den ursprungliga källa ur vilken den mänskliga kunskapen utvecklas.

Människans samhälleliga praktik är inte begränsad till verksamhet

i produktionen utan antar många andra former – klasskamp, politisk verksamhet, vetenskaplig och konstnärlig verksamhet; kort sagt, i egenskap av samhällsvarelse deltar människan i samhällets praktiska liv på alla områden. Sålunda kommer människan att i varierande grad känna de olika förhållandena människor emellan icke blott genom sitt materiella liv utan också genom sitt politiska och kulturella liv (vilka bägge är intimt förenade med det materiella livet). Av dessa andra typer av samhällelig praktik utövar särskilt klasskampen i alla dess olika former ett djupgående inflytande på den mänskliga kunskapens utveckling. I klassamhället lever en var såsom medlem av en särskild klass, och varje slag av tänkande är utan undantag stämplat med en klass' märke.

Marxisterna anser att den produktiva verksamheten i ett mänskligt samhälle utvecklas steg för steg från en lägre till en högre nivå och att följaktligen också den mänskliga kunskapen, såväl om naturen som om samhället, utvecklas steg för steg från en lägre till en högre nivå, d.v.s. från grundare till djupare, från ensidig till mångsidig. Under en mycket lång period i historien var människornas förståelse av samhällets historia nödvändigtvis begränsad och ensidig, för det första därför att de exploaterande klassernas fördomar alltid vanställde historien, och för det andra därför att produktionens ringa omfattning begränsade människornas syn. Det var inte förrän det moderna proletariatet uppstod tillsammans med väldiga produktionskrafter (storindustri) som människan var i stånd att vinna en omfattande historisk insikt i samhällets utveckling och förvandla denna kunskap till en vetenskap, den marxistiska vetenskapen.

Marxister anser att människans samhälleliga praktik är det enda kriteriet på sanningen i hennes kunskap om yttrevärlden. Vad som verkligen händer är att människans kunskap bekräftas endast då hon under den samhälleliga praktikens förlopp (i den materiella produktionen, klasskampen eller det vetenskapliga experimentet) uppnår de förväntade resultaten. Om en människa önskar ha framgång i sitt arbete, det vill säga uppnå de förväntade resultaten, måste hon bringa sina idéer i överensstämmelse med den objektiva yttre världens lagar; överensstämmer de inte med dessa, kommer hon att misslyckas i sin praktik. Efter misslyckandet drar hon sina lärdomar därav, korrigerar sina idéer för att få dem i överensstämmelse med yttrevärldens lagar och kan på detta sätt vända misslyckandet till framgång. Detta är vad som avses i ordstaven

”misslyckandet är framgångens moder” och ”den som faller i en grop vinner i vett”. Den dialektisk-materialistiska kunskapsteorin sätter praktiken i främsta rummet, anser att den mänskliga kunskapen på intet sätt kan skiljas från praktiken och vänder sig emot alla felaktiga teorier, som förnekar praktikens vikt eller avskiljer kunskapen från praktiken. Följaktligen sade Lenin: ”*Praktik står över (teoretisk) kunskap*, ty dess värde ligger inte blott i dess allmängiltighet utan också i att den är en omedelbar verklighet”.¹ Den marxistiska filosofin, den dialektiska materialismen, har två framträdande kännetecken. Det ena är dess klasskaraktär: den medger öppet att den dialektiska materialismen står i proletariats tjänst. Det andra är dess inriktning på praktiken: den betonar teorins avhängighet av praktiken, framhåller att teorin är grundad på praktiken och i sin tur tjänar praktiken. Sanningshalten i varje kunskap eller teori bestäms inte av subjektiva känslor, utan av objektiva resultat i samhälllig praktik. Endast samhälllig praktik kan vara ett kriterium på sanningen. Praktiken är den främsta och grundläggande utgångspunkten i den dialektisk-materialistiska kunskapsteorin.²

Men hur uppstår då den mänskliga kunskapen ur praktiken och hur tjänar den i sin tur praktiken? Detta blir klart om vi betraktar den process varigenom kunskap utvecklas.

Under sin praktik ser människan att börja med endast tingen så som de ter sig, deras skilda sidor och yttre förhållanden. Tag till exempel några människor utifrån som kommer på studiebesök till Yanan. Under de första dagarna ser de dess topografi, gator och hus; de träffar en mängd människor, deltar i banketter, kvällssammankomster och massmöten, lyssnar till tal av skilda slag och läser olika dokument. Allt detta är tingens företeelser, deras skilda sidor och yttre förhållanden. Detta är det förnimmande stadiet i vetandets utveckling, sinnesförnimmelsernas och intryckens stadium. Det vill säga, alla dessa särskilda ting i Yanan påverkar sinnesorganen hos studiegruppens medlemmar, uppväcker sinnesförnimmelser och ger i deras hjärnor upphov till många intryck

1. Från Lenins anteckningar om ”Idén” i Hegels Logikens vetenskap, bok III, 3:e avsnittet. Se V. I. Lenin: ”Översikt över Hegels Logikens vetenskap” (september-december 1914), Samlade verk, ryska uppl., Moskva 1958, band XXXVIII, s. 205.

2. Se ”Marx om Feuerbach” (våren 1845) i bil. till F. Engels: Ludwig Feuerbach och den klassiska tyska filosofins slut, s. 80 o.f., samt V. I. Lenin: Materialism och empiriokriticism (1908, sista halvåret), Samlade skrifter i urval, band 18-19: I, s. 249-256.

jämte en ungefärlig bild av de yttre förhållandena mellan dessa intryck; detta är vetandets första stadium. I detta stadium kan människan ännu inte bilda djupgående begrepp eller dra logiska slutsatser.

Allt efter som den samhällliga praktiken fortsätter, upprepas under människans praktik många gånger de saker som ger upphov till hennes sinnesförnimmelser och intryck; därefter äger en plötslig förändring (ett språng) rum i hjärnan under kunskapsprocessen och begrepp bildas. Begreppen är inte längre tingen så som de ter sig, deras skilda sidor och yttre förhållanden; de omfattar tingens väsen, helhet och inre förhållanden. Mellan begrepp och sinnesförnimmelser består icke blott en kvantitativ utan också en kvalitativ skillnad. Då människan går vidare är hon i stånd att medels bedömning och slutledning dra logiska slutsatser. Uttrycket i *Sanguozhi*, ”rynka pannan och du kommer på en krigslist”, eller, som det heter till vardags, ”låt mig tänka över saken”, hänför sig till människans användning av begrepp i hjärnan för att bilda omdömen och slutledningar. Detta är det andra stadiet i kunskapsprocessen. När medlemmarna i studiegruppen har samlat olika data och dessutom ”tänkt över dessa”, är de i stånd att komma till omdömet att ”kommunistiska partiets politik för nationell enhetsfront mot Japan är genomgripande, ärlig och uppriktig”. Efter detta omdöme kan de, om också de uppriktigt önskar enhet för att rädda nationen, gå ytterligare ett steg och dra följande slutsats: ”Den nationella enhetsfronten mot Japan kan bli framgångsrik”. Detta begreppets, bedömningens och slutledningens skede är det viktigare skedet i hela den process varigenom kunskap vinnes om ett ting; det är den rationella kunskapens skede. Vetandets verkliga uppgift är att genom förnimelse nå fram till tanke, att steg för steg nå fram till insikt i de objektiva tingens inre motsättningar, deras lagar och de inre förhållandena mellan en process och en annan, det vill säga att nå fram till logisk kunskap. Jag upprepar, logisk kunskap skiljer sig från förnimmande kunskap därigenom att den förnimmande kunskapen hänför sig till tingens skilda sidor, företeelser och yttre förhållanden, medan den logiska kunskapen tar ett stort steg framåt för att fatta tingens helhet, deras väsen och inre förhållanden samt blottar de inre motsättningarna i omvärlden. Därför är logisk kunskap i stånd att

3. *Sanguozhi* (Berättelser från tre kungadömen) är en berömd kinesisk historisk roman av Luo Guanzhong (omkring 1330–1400).

fatta omvärldens utveckling i dess helhet, i de inre förhållandena mellan alla dess sidor.

Denna dialektisk-materialistiska teori om kunskapens utvecklingsprocess, som baserar sig på praktiken och går från ytan till djupet, utarbetades aldrig av någon innan marxismen uppstod. Den marxistiska materialismen löste för första gången problemet rätt och utpekade både materialistiskt och dialektiskt vetandets djupnande rörelse, den rörelse genom vilken människan i samhället under sin komplicerade och ständigt återkommande praktik i produktion och klasskamp går framåt från sinnlig kunskap till logisk kunskap. Lenin sade: ”*Materiens* abstraktion, en *naturlags* abstraktion, *världets* abstraktion o.s.v., med ett ord *alla* vetenskapliga (riktiga, som kan tas på allvar, inte absurda) abstraktioner återspeglar naturen djupare, sannare och *fullständigare*”.⁴ Marxismen-leninismen anser, att vart och ett av de två skedena i kunskapsprocessen har sina egna kännetecken, varvid kunskapen manifesterar sig såsom sinnlig i det lägre skedet och logisk i det högre, men att bägge är skeden i en sammanhängande kunskapsprocess. Det sinnliga och det rationella är kvalitativt olika, men är inte skilda åt, de förenas på praktikens grund. Vår praktik visar att det som uppfattas inte med ens kan förstås och att endast det som förstås kan uppfattas djupare. Förnimmelsen löser endast företeelsens problem; teorin allena kan lösa problemet om väsendet. Lösandet av bägge dessa problem kan inte i minsta mån skiljas från praktiken. Vem som helst som vill ha kunskap om ett ting har inget annat sätt att skaffa den än genom att träda i kontakt med det, d.v.s. genom att leva (praktisera) i dess närhet. I det feodala samhället var det omöjligt att i förväg känna det kapitalistiska samhällets lagar, ty kapitalismen hade ännu inte uppstått, all dithörande praktik saknades. Marxismen kunde bli produkten endast av det kapitalistiska samhället. Under laissez-faire-kapitalismens tidevarv kunde Marx inte i förväg konkret känna vissa lagar, som är säregna för imperialismens tidevarv, ty imperialismen, kapitalismens sista stadium, hade ännu inte framträtt och den dithörande praktiken saknades; endast Lenin och Stalin kunde ta itu med denna uppgift. Skälet till att Marx, Engels, Lenin och Stalin kunde utarbeta

4. Från Lenins anteckningar om ”Subjektiv logik eller läran om begreppet” i Hegels Logikens vetenskap, bok III, 3:e avsnittet. Se V. I. Lenin: ”översikt över Hegels Logikens vetenskap”, Samlade verk, ryska uppl., Moskva, 1958, band XXXVIII, s. 161.

sina teorier var, bortsett från deras genialitet, huvudsakligen att de personligen deltog i sin tids klasskamp och vetenskapliga experimenterande; utan denna förutsättning skulle inget geni ha lyckats. Ordstäv ”den lärde känner hela världens angelägenheter fastän han aldrig går utanför sin port” var bara tomt prat i gamla tider när teknologin var outvecklad. Även om detta ordstäv kan gälla i nuvarande tid av utvecklad teknologi, är det de människor som sysslar med praktiken över hela vida världen som har verklig personlig kunskap. Och det är först sedan dessa människor genom sin praktik kommer att ”veta” och sedan deras kunskap via det skrivna ordet och tekniska media nått ”den lärde” som han indirekt ”känner hela världens angelägenheter”. Om ni vill ha direkt kännedom om ett visst ting eller en viss klass av ting, måste ni personligen deltaga i den praktiska kampen för att förändra verkligheten, för att förändra detta ting eller denna klass av ting, ty endast på detta sätt kan ni komma i kontakt med dem som företeelser; endast genom personligt deltagande i den praktiska kampen för att förändra verkligheten kan ni blottlägga detta tings eller denna klass’ av ting väsen och förstå dem. Detta är den väg till kunskap som varje människa faktiskt går, ehuru vissa människor, som medvetet förvränger saker, påstår motsatsen. Den löjligaste varelsen i världen är ”allvetaren”, som plockar upp en smula kunskap genom hörsägen och proklamerar sig såsom ”världens främste auktoritet”, vilket visar endast att han icke tagit ett riktigt mått på sig själv. Kunskap är en fråga om vetenskap, inte minsta grand av oärlighet eller högmod är tillåtet. Vad som krävs är avgjort raka motsatsen –ärlighet och blygsamhet. Om ni vill förvärva kunskap, måste ni deltaga i praktiken för att förändra verkligheten. Om ni vill veta hur ett päron smakar, måste ni förändra päronet genom att själv äta det. Om ni vill lära känna atomens struktur och egenskaper, måste ni utföra fysiska och kemiska experiment för att förändra atomens tillstånd. Om ni vill lära känna revolutionens teori och metoder, måste ni deltaga i revolution. All äkta kunskaps ursprung är direkt erfarenhet. Men man kan inte ha direkt erfarenhet av allting; faktum är att det mesta av vår kunskap kommer ur indirekt erfarenhet, till exempel all kunskap om gångna tider och främmande länder. För våra förfäder eller för utlänningar var –eller är –denna kunskap en fråga om direkt erfarenhet, och denna kunskap är tillförlitlig om, under förloppet av deras direkta erfarenhet, ”den vetenskapliga abstraktionens”krav, om vilka Lenin talade, blev eller blir uppfyllda och den objektiva verk-

ligheten vetenskapligt återspeglad. Varom inte är den inte tillförlitlig. Följaktligen består en människas kunskap endast av två delar, den som kommer ur direkt erfarenhet och den som kommer ur indirekt erfarenhet. Dessutom är det, som för mig utgör indirekt erfarenhet, direkt erfarenhet för andra människor. Kunskap av alla slag är följacktlig, såsom helhet betraktad, oskiljaktig från direkt erfarenhet. All kunskap har sitt ursprung i förnimmelse av den objektiva yttre världen genom människans fysiska sinnesorgan. Den som förnekar denna förnimmelse, förnekar den direkta erfarenheten, eller förnekar personligt deltagande i den praktik som förändrar verkligheten, är ingen materialist. Därför är "allvetaren" löjlig. Ett gammalt kinesiskt ordstäv säger: "Hur kan du fånga tigerungar utan att ge dig in i tigerns håla?" Detta ordstäv passar ifråga om såväl människans praktik som kunskapsteorin. Det kan inte finnas en från praktiken avskild kunskap.

För att klargöra den dialektisk-materialistiska kunskapsprocess, vilken försiggår på basis av praktiken som förändrar verkligheten – för att klargöra hur vetandet gradvis utvecklas till att bli allt djupare – ges här ytterligare några exempel. Under den första perioden av proletariats praktik, maskin krossandets och den spontana kampens period, befann sig dess kunskap om det kapitalistiska samhället endast i vetandets förnimmelse skede; det kände endast en del av de kapitalistiska företeelsernas sidor och yttre förhållanden under kapitalismen. Proletariatet var då ännu en "klass i sig". Men när proletariatet nådde det andra skedet i sin praktik, de medvetna och organiserade ekonomiska och politiska stridernas skede, var det i stånd att fatta det kapitalistiska samhällets väsen, exploateringsförhållandena mellan samhällsklasserna och sin egen historiska uppgift. Och det var i stånd till detta till följd av sin egen praktik och till följd av sin erfarenhet av långvarig kamp, vilken Marx och Engels vetenskapligt sammanfattade i hela dess mångfald för att skapa den marxistiska teorin för proletariats fostran. Det var då som proletariatet blev en "klass för sig".

På samma sätt förhåller det sig med det kinesiska folkets kunskap om imperialismen. Det första skedet var präglad av ytlig, sinnlig kunskap, vilket framgår av de förvirrade utlänningsfientliga strider, som fördes av

sådana rörelser som Taipings himmelska kungarike,⁵ Yihetuan-rörelsen⁶ och andra. Det var först under det andra skedet som det kinesiska folket nådde den rationella kunskapens skede, såg imperialismens inre och yttre motsättningar och såg det väsentliga faktum att imperialismen slutit förbund med Kinas comprador- och feodalklasser för att förtrycka och exploatera de stora massorna av det kinesiska folket. Denna kunskap daterar sig ungefär från tiden för Fjärdemajrörelsen år 1919.⁷ Låt oss

5. Taipings himmelska kungarike var namnet på den revolutionära bonderörelse som i mitten av 1800-talet uppstod mot Qingdynastins feodala välde och nationella förtryck. I januari 1851 inledde Hong Xiuquan, Yang Xiuqing och andra ledare ett uppror i byn Chintien i Kueipings härad i provinsen Guangxi och proklamerade grundandet av Taipings himmelska kungarike. Deras bondearmé tågade norrut från Guangxi och anföll och intog 1852 provinserna Hunan och Hubei. År 1853 marscherade den genom Jiangxi och Anhui och intog Nanjing. En del av styrkorna fortsatte sedan offensiven norrut och trängde fram till närheten av Tientsin. Taipingarmén försummade emellertid att skapa fasta basområden på de orter den erövrade. Dessutom begick dess ledande grupp, sedan den upprättat sin huvudstad i Nanjing, många politiska och militära fel. Därför var den ur stånd att stå emot de hårda samordnade angreppen från Qingregeringens och de brittiska, amerikanska och franska aggressorernas kontrarevolutionära styrkor, och blev slutligen besegrad 1864.

6. Yihetuan-rörelsen var den antiimperialistiska väpnade kamp som ägde rum i norra Kina år 1900. Böndernas och hantverkarnas breda massor samt andra människor deltog i denna rörelse. De kom i förbindelse med varandra genom religiösa och andra kanaler, organiserade sig i hemliga sällskap och förde en hjältemodig kamp mot de åtta imperialistiska makternas – Förenta staternas, Storbritanniens, Japans, Tysklands, Rysslands, Frankrikes, Italiens och Österrikes – förenade aggressionsstyrkor. Sedan de förenade aggressionsstyrkorna intagit Tientsin och Peking slogs rörelsen ned med obeskrivlig grymhet.

7. Fjärdemajrörelsen var en antiimperialistisk och antifeodal revolutionär rörelse som började den 4 maj 1919. Under första halvåret 1919 möttes segrarna i första världskriget, dvs Storbritannien, Frankrike, Förenta staterna, Japan, Italien och andra imperialistiska länder i Paris för att dela rovet och beslöt att Japan skulle överta alla de privilegier som Tyskland tidigare åtnjutit i provinsen Shantung. De studerande i Peking var genom möten och demonstrationer, som de höll den 4 maj, de första att visa bestämd opposition häremot. Krigsherrregeringen i norr arresterade över 30 studerande i ett försök att undertrycka denna opposition. Som protest gick de studerande i Peking i strejk och ett stort antal studerande i andra delar av landet följde deras exempel. Den 3 juni började krigsherrregeringen i norr att arresterar studerande i Peking i massor, och på två dagar togs omkring ett tusen studerande i förvar. Detta väckte en ännu större harm i hela landet. Från och med den 5 juni gick arbetarna i Shanghai och många andra städer i strejk, och köpmännen på dessa orter stängde sina affärer. Sålunda växte det som från början varit en huvudsakligen av intellektuella bestående patriotisk rörelse snabbt ut till en nationell patriotisk rörelse som omfattade proletariatet, städernas småbourgeois och bourgeoisin. Jämsides med denna patriotiska rörelse växte den nya kulturrörelse, som före 4 maj börjat såsom en rörelse mot feodalismen och för att främja vetenskap och demokrati, till en stark och kraftfull revolutionär kulturrörelse vars huvudström var inriktad på att sprida kännedom om marxismen-leninismen.

nu betrakta kriget. Om de som leder ett krig saknar erfarenhet av krig, kommer de i det inledande skedet inte att förstå de invecklade lagar som gäller för ledningen av ett visst bestämt krig (ett sådant som vårt agrarrevolutionära krig⁸ under senaste decenniet). Under det inledande skedet kommer de bara att få uppleva en mängd strider och dessutom lida många nederlag. Men dessa erfarenheter (erfarenheter av vunna slag och särskilt av förlorade slag) sätter dem i stånd att fatta vad som är den röda tråden i hela kriget, nämligen detta speciella krigs lagar, att förstå dess strategi och taktik och följaktligen också att med tillförsikt leda kriget. Om i ett sådant ögonblick befälet överlämnas till en oerfaren person, måste också denne lida ett antal nederlag (vinna erfarenhet) innan han kan förstå krigets verkliga lagar.

”Jag är inte säker på att jag kan sköta det.” De orden hör vi ofta när en kamrat tvekar att ta emot ett uppdrag. Varför är han osäker på sig själv? Därför att han inte har någon systematisk insikt i uppdragets innehåll och betingelser, eller därför att han haft litet eller intet att göra med sådant arbete och sålunda ingenting vet om de lagar som styr det. Efter en detaljerad analys av uppdragets natur och betingelser kommer han att känna sig säkrare på sig själv och villigt utföra det. Om han ägnar en del tid åt arbetet och vinner erfarenhet och om han är en människa, som är villig att undersöka saker utan förutfattad mening och inte en som angriper problem subjektivt, ensidigt och ytligt, kan han sedan dra slutsatser om hur han ska utföra arbetet och göra det med friskare mod. Endast de som är subjektiva, ensidiga och ytliga i sitt sätt att angripa problem börjar självbelåtet utdela order och direktiv i samma ögonblick som de anländer till platsen, utan att ta hänsyn till betingelserna, utan att betrakta tingen i deras helhet (deras historia och deras nuvarande tillstånd som helhet) och utan att tränga in till tingens väsen (deras natur och de inre förhållandena mellan det ena tinget och det andra). Sådana människor kan inte undgå att snubbla och falla.

Sålunda ser vi att första steget i kunskapsprocessen är kontakt med objektet i den yttre världen; detta hör förnimmelstadiet till. Andra steget

8. Det agrarrevolutionära kriget var den revolutionära kamp som det kinesiska folket under kommunistiska partiets ledning förde från 1927 till 1937. Dess huvudinnehåll var att upprätta och utveckla röd politisk makt, sprida agrarrevolutionen och det väpnade motståndet mot Kuomintangreaktionens välde. Detta revolutionära krig är också bekant som Andra revolutionära inbördeskriget.

består i att sammanfoga de uppgifter förnimmelsen förmedlat genom att ordna och rekonstruera dem; detta hör till begreppsbildningens, bedömningens och slutledningens stadium. Endast då de av förnimmelsen förmedlade uppgifterna är mycket rikhaltiga (inte fragmentariska) och står i överensstämmelse med verkligheten (inte är illusoriska) kan de tjäna som grundval för utformningen av riktiga uppfattningar och teorier.

Här måste två viktiga ting framhållas. Det första, som redan tidigare nämnts men bör upprepas här, är att rationell kunskap beror av förnummen kunskap. Den som tror att rationell kunskap inte behöver hämtas ur sinnlig kunskap är en idealist. I filosofins historia förekommer den ”rationalistiska”skolan som såsom verkligt erkänner endast förnuftet men inte erfarenheten och som tror att förnuftet allena är tillförlitligt medan förnummen erfarenhet inte är tillförlitlig. Denna skolas misstag är att den ställer saken på huvudet. Det rationella är tillförlitligt just därför att det har sin källa i sinnesförnimmelserna, i annat fall skulle det vara som ett vatten utan källa, ett träd utan rötter, subjektivt, självalstrat och otillförlitligt. Vad följderna i kunskapsprocessen beträffar, kommer den genom förnimmelserna vunna erfarenheten främst. Vi framhäver den samhälleliga praktikens betydelse i kunskapsprocessen just därför att samhällelig praktik allena kan ge upphov till mänsklig kunskap och få människan att börja förvärva sinnlig kunskap ur den objektiva världen. För en människa som sluter ögonen, stoppar igen öronen och helt avskär sig från den objektiva världen kan det inte finnas något sådant som kunskap. Kunskap börjar med erfarenhet – detta är kunskapsteoris materialism.

Det andra är att kunskap behöver fördjupas, att kunskapens förnimmelstadium behöver utvecklas till det rationella stadiet – detta är kunskapsteoris dialektik.⁹ Att tro att kunskapen kan stanna på det lägre, sinnliga stadiet och att sinnlig kunskap allena är tillförlitlig medan rationell kunskap inte är det, skulle vara att upprepa ”empirismens” historiska misstag. Denna teori är falsk därför att den inte förstår att ehuru de genom sinnena varseblivna data återspeglar vissa sidor av verkligheten i den objektiva världen (jag talar här inte om den idealistiska empirismen

9. Se Lenins anteckningar om ”Idén” i Hegels Logikens vetenskap, bok III, 3:e avsnittet, vari han sade: ”För att begripa, måste man börja begripandet, studerandet empiriskt och höja sig från empiricismen till det allmängiltiga”. (V. I. Lenin: A.a. s. 197.)

som begränsar erfarenheten till så kallad introspektion), är dessa data endast ensidiga och ytliga, återspeglar tingen ofullständigt och återspeglar inte deras väsen. För att helt återspegla ett ting i dess helhet, att återspegla dess väsen, att återspegla dess inneboende lagar, är det nödvändigt att genom tänkande rekonstruera sinnesförnimmelsernas rikhaltiga data, rensa bort skräpet och söka fram det väsentliga, avlägsna det falska och behålla det sanna, att gå från det ena till det andra och utifrån och in, för att skapa ett system av uppfattningar och teorier –det är nödvändigt att ta språnget från sinnlig till rationell kunskap. Dylik rekonstruerad kunskap är inte tommare eller otillförlitligare. Tvärtom, det som blivit vetenskapligt rekonstruerat i kunskapsprocessen, på praktikens grund, återspeglar, såsom Lenin sade, den objektiva verkligheten djupare, riktigare och fullständigare. I motsats härtill respekterar vanliga ”praktiska människor” erfarenheten men ringaktar teorin och kan därför inte ha en sammanfattande syn på en hel objektiv process, saknar en klar inriktning och ett långsiktigt perspektiv och är tillfreds med tillfälliga framgångar och glimtar av sanningen. Om sådana människor leder en revolution, kommer de att leda den in i en återvändsgränd.

Rationell kunskap är beroende av sinnlig kunskap, och sinnlig kunskap måste utvecklas till rationell kunskap – detta är den dialektisk-materialistiska kunskaps teorin. I filosofin förstår varken ”rationalism” eller ”empirism” kunskapens historiska eller dialektiska natur, och ehuru var och en av dessa skolor återspeglar en sida av sanningen (här syftar jag på materialistisk, inte på idealistisk rationalism och empirism), har bägge fel i kunskaps teorin som helhet. Kunskapens dialektisk-materialistiska rörelse från det varseblivna till det rationella gäller lika väl för en mindre kunskapsprocess (till exempel, att känna en enda sak eller uppgift) som för en större (till exempel, att känna ett helt samhälle eller en revolution).

Men kunskapsprocessen slutar inte här. Om den dialektisk-materialistiska kunskapsprocessen stannade vid rationell kunskap, skulle endast halva problemet bli behandlat. Och vad den marxistiska filosofin angår endast den mindre viktiga halvan. Marxistisk filosofi anser att det viktigaste problemet är att förstå den objektiva världens lagar inte blott för att vara i stånd att förklara den, utan för att aktivt tillämpa kunskapen om dessa lagar för att förändra världen. Ur marxistisk synpunkt är teorin viktig, och dess betydelse har till fullo uttryckts i Lenins ord: ”Utan en

revolutionär teori kan det inte heller finnas någon revolutionär rörelse.”¹⁰ Men marxismen framhåller teorins betydelse endast och just därför att den är vägledning till handling. Om vi har en riktig teori, men endast pratar om den, stoppar in den i ett fack men inte omsätter den i praktiken, då har denna teori, hur bra den än må vara, alls ingen betydelse. Kunskap börjar med praktik, och teoretisk kunskap förvärvas genom praktik och måste sedan återvända till praktiken. Kunskapens aktiva funktioner visar sig inte blott i det aktiva språnget från sinnlig till rationell kunskap utan –och detta är viktigare – måste yttra sig i språnget från rationell kunskap till revolutionär praktik. Den kunskap som förstår världens lagar måste åter inriktas på praktiken för att förändra världen, måste på nytt tillämpas i produktionens praktik, i den revolutionära klasskampens och den revolutionära nationella kampens praktik samt i det vetenskapliga experimentets praktik. Detta är processen för att pröva och utveckla teorin, fortsättningen på hela kunskapsprocessen. Problemet, om huruvida teorin överensstämmer med den objektiva verkligheten, blir inte och kan inte bli fullständigt löst i kunskapens ovan nämnda rörelse från det varseblivna till det rationella. Enda sättet att fullständigt lösa detta problem är att återföra den rationella kunskapen till den samhällsliga praktiken, tillämpa teorin i praktiken och se huruvida den kan uppnå de mål man avsett. Många av naturvetenskapens teorier anses sanna inte blott därför att de betraktades såsom sådana när naturvetenskapsmännen först utformade dem, utan därför att de därefter bekräftats av den vetenskapliga praktiken. Marxismen-leninismen anses likaledes vara sann inte blott därför att den ansågs vara det då den vetenskapligt formulerades av Marx, Engels, Lenin och Stalin, utan därför att den därefter har bekräftats i den revolutionära klasskampens och den revolutionära nationella kampens praktik. Den dialektiska materialismen är allmängiltig därför att det är omöjligt för någon att i sin praktik fly ut ur dess sfär. Den mänskliga kunskapens historia berättar oss att sanningen i många teorier är ofullständig och att denna ofullständighet avhjälpes genom att de prövas i praktiken. Många teorier är felaktiga, och det är genom prövning i praktiken som deras misstag rättas. Det är därför praktiken är sanningens kriterium och ”Livets och praktikens synpunkt

10. V. I. Lenin: ”Vad bör göras?” (hösten 1901-februari 1902), Valda verk, band I: 1, s. 174.

måste vara kunskapsteorins första och grundläggande synpunkt”.¹¹ Stalin uttryckte saken väl: ”Teorin blir naturligtvis meningslös, om den ej förknippas med den revolutionära praktiken, likaväl som också praktiken blir blind, om den ej låter den revolutionära teorin belysa sin väg.”¹²

Är kunskapens rörelse fullbordad, när vi kommer till denna punkt? Vårt svar är: det är den och likväl är den inte det. När människor i samhället kastar sig in i praktiken för att förändra en viss objektiv process (naturlig eller samhällelig) i ett visst stadium av dess utveckling, kan de, såsom ett resultat av den objektiva processens återspeglning i deras hjärnor och genom att utöva sin medvetna dynamiska roll, föra sin kunskap framåt från det varseblivna till det rationella och skapa idéer, teorier, planer eller program som i allmänhet svarar mot lagarna för denna objektiva process. De tillämpar sedan dessa idéer, teorier, planer eller program i praktiken i samma objektiva process. Och om de kan förverkliga de mål de tänkt sig att nå, d.v.s. om de i denna praktiska process kan förvandla eller i det stora hela förvandla dessa på förhand formulerade idéer, teorier, planer eller program till fakta, då kan kunskapens rörelse anses fullbordad vad denna särskilda process beträffar. Tag som exempel i processen för att förändra naturen genomförandet av en anläggningsplan, bekräftandet av en vetenskaplig hypotes, tillverkningen av ett verktyg eller bärgandet av en skörd, eller i processen för att förändra samhället, segern i en strejk, seger i ett krig eller uppfyllandet av en skolningsplan. Allt detta kan betraktas som förverkligande av de mål man tänkt sig. Men allmänt talat, vare sig det handlar om praktik för att förändra naturen eller för att förändra samhället, blir människors ursprungliga idéer, teorier, planer eller program sällan förverkligade utan några ändringar. Detta beror på att människor som sysslar med att förändra verkligheten vanligtvis är underkastade otaliga begränsningar. De begränsas inte blott av de bestående vetenskapliga och teknologiska betingelserna, utan också av den objektiva processens utveckling och den grad i vilken denna process har blivit uppenbar (den objektiva processens olika sidor och dess väsen har ännu inte blivit helt klarlagda). I en sådan situation blir idéerna, teorierna, planerna eller programmen

11. V. I. Lenin: ”Materialism och empiriokriticism”, Samlade skrifter i urval, band 18-19: I, s. 255.

12. J. V. Stalin: ”Om leninismens grunder” (april-maj 1924), Leninismens problem, s. 26.

vanligen ändrade delvis och ibland även helt och hållet, till följd av att oförutsedda omständigheter upptäcks under praktikens förlopp. Det vill säga, det händer att de ursprungliga idéerna, teorierna, planerna eller programmen helt eller delvis inte motsvarar verkligheten och är helt eller delvis oriktiga. I många fall måste misslyckandena upprepas många gånger innan misstag i kunskapen kan korrigeras och överensstämmelse med lagarna för den objektiva processen uppnås, och följaktligen innan det subjektiva kan förvandlas till det objektiva eller, med andra ord, innan de väntade resultaten kan uppnås i praktiken. Men när den punkten nåts, hur det än sker, kan den mänskliga kunskapens rörelse beträffande en viss objektiv process i ett visst stadium av dess utveckling betraktas som fullbordad.

Vad processens fortgång beträffar är den mänskliga kunskapens rörelse emellertid icke avslutad. Varje process, vare sig den försiggår i naturen eller i samhället, fortskrider och utvecklas till följd av sina inre motsättningar och kamp, och den mänskliga kunskapens rörelse bör också fortskrida och utvecklas jämsides med den. Vad sociala rörelser angår, måste sanna revolutionära ledare inte endast ha god förmåga att korrigera sina idéer, teorier, planer eller program, när såsom ovan antytts misstag upptäcks. De måste också, när en viss objektiv process redan fortskridit och övergått från ett utvecklingsstadium till ett annat, ha förmåga att få sig själva och alla sina medrevolutionärer att skrida vidare och förändras i sin subjektiva kunskap jämsides med den, det vill säga, de måste försäkra sig om att de föreslagna nya revolutionära uppgifterna och nya arbetsprogrammen motsvarar de nya förändringarna i läget. I en revolutionär period förändras läget mycket snabbt; om revolutionärernas kunskap inte snabbt förändras i överensstämmelse med det förändrade läget, kommer de att vara ur stånd att leda revolutionen till seger.

Det händer emellertid ofta att tänkandet släpar efter verkligheten; detta beror på att människans varseblivning begränsas av otaliga samhälleliga betingelser. Vi är motståndare till tjurskallar i de revolutionära leden, vilkas tänkande inte utvecklas med förändrade objektiva betingelser och historiskt har kommit till uttryck i högeropportunism. Dessa människor ser inte att motsatsernas kamp redan drivit den objektiva processen framåt medan deras kunskap stannat på det gamla stadiet. Detta är karaktäristiskt för alla tjurskallars tänkande. Deras tänkande är skilt från samhällelig praktik och de kan inte marschera i spetsen och

vägleda samhällsvagnen; de lunkar efter, klagar att den går för fort och försöker dra den tillbaka eller vända den i motsatt riktning.

Vi är också motståndare till ”vänster”-frasmakeri. ”Vänster”-männens tänkande löper förbi ett givet stadium i den objektiva processens utveckling. En del av dem betraktar sina fantasier som sanningar, medan andra strävar att i nuet förverkliga ett ideal som kan förverkligas först i framtiden. De fjärrar sig från folkflertalets aktuella praktik och från dagens realiteter och visar sig som äventyrare i sina handlingar.

Idealism och mekanisk materialism, opportunistisk och äventyrspolitik kännetecknas allesammans av brytningen mellan det subjektiva och det objektiva, av kunskapens avskiljande från praktiken. Den marxist-leninistiska kunskaps teorin, kännetecknad som den är av vetenskaplig samhälls praktik, kan inte annat än beslutsamt bekämpa dessa oriktiga ideologier. Marxisterna inser att i universums absoluta och allmänna utvecklingsprocess utvecklingen av varje särskild process är relativ och att följaktligen människans kunskap, om en särskild process i ett visst givet utvecklingsstadium, endast är en relativ sanning i den absoluta sanningens ändlösa flöde. Totalsumman av oräkneliga relativa sanningar utgör den absoluta sanningen.¹³ Utvecklingen av en objektiv process är fylld av motsättningar och kamp, och detsamma är fallet med utvecklingen av den mänskliga kunskapens rörelse. Alla den objektiva världens dialektiska rörelser kan förr eller senare återspeglas i den mänskliga kunskapen. I den samhälls praktiken är processen av tillblivelse, utveckling och bortdöende oändlig och så förhåller det sig också med processen av tillblivelse, utveckling och bortdöende i den mänskliga kunskapen. Allt eftersom den mänskliga praktiken, vilken förändrar den objektiva verkligheten i överensstämmelse med givna idéer, teorier, planer eller program, går längre och längre framåt blir människans kunskap om den objektiva verkligheten likaledes djupare och djupare. Förändringsrörelsen i den objektiva verklighetens värld är utan slut och detsamma gäller människans kunskap om sanningen genom praktiken. Marxismen-leninismen har på intet sätt uttömt sanningen men öppnar under praktikens förlopp oavbrutet vägar till kunskap om sanningen. Vår slutsats är den konkreta historiska enheten mellan det subjektiva och det objektiva, mellan teori och praktik, mellan vetande och handling,

13. Se V. I. Lenin: ”Materialism och empiriokriticism”, a.a. s. 241-249

och vi är motståndare till alla felaktiga ideologier, såväl ”vänster”-som höger-, vilka avviker från den konkreta historien.

I nuvarande epok av samhällets utveckling har historien lagt den ansvarsfulla uppgiften, att riktigt lära känna och förändra samhället, på proletariatet och dess parti. Denna process, praktiken för att förändra världen, som avgörs i överensstämmelse med vetenskaplig kunskap, har redan nått ett historiskt ögonblick i världen och i Kina, ett stort ögonblick utan motstycke i mänsklighetens historia, det ögonblick då mörkret helt bannlyses ur världen och ur Kina och då världen förändras till en värld av ljus, en värld av ett slag som aldrig tidigare funnits. Proletariatets och det revolutionära folkets kamp för att förändra världen inbegriper verkställandet av följande uppgifter: att förändra den objektiva världen och på samma gång deras egen subjektiva värld – att förändra deras förmåga till kunskap och att förändra förhållandena mellan den subjektiva och den objektiva världen. En sådan förändring har redan åstadkommit på en del av klotet, i Sovjetunionen. Där driver folket denna förändringsprocess framåt. Folket i Kina och i den övriga världen håller antingen på att genomgå eller kommer att genomgå en sådan process. Och den objektiva världen som ska förändras omfattar också alla förändringens motståndare, vilka, för att bli förändrade, måste genomgå en period av tvång innan de kan inträda i den frivilliga, medvetna förändringens stadium. Världskommunismens epok kommer att uppnås när hela mänskligheten frivilligt och medvetet förändrar sig själv och världen.

Upptäck sanningen genom praktik, och bekräfta och utveckla sanningen, återigen, genom praktik. Utgå från förnummen kunskap och utveckla den aktivt till rationell kunskap. Utgå sedan från rationell kunskap och vägled aktivt den revolutionära praktiken till att förändra både den subjektiva och den objektiva världen. Praktik, kunskap, återigen praktik och återigen kunskap. Denna form upprepar sig i oändliga cykler och med varje cykel stiger praktikens och kunskapens innehåll till en högre nivå. Detta är den dialektisk-materialistiska kunskaps teorin i dess helhet, och detta är den dialektisk-materialistiska teorin om enheten mellan kunskap och handling.

BLOCK 2

ENHET

VI Lenin

Rysslands kommunistiska partis (bolsjevikerna) tionde kongress den 8-16 mars 1921 (utdrag)

Ursprungligt utkast till tionde RKP-kongressens resolution om partiets enhet

1. Kongressen riktar alla partimedlemmars uppmärksamhet på att enhet och sammanhållning inom partiets led, tryggande av fullt förtroende mellan partimedlemmarna och av ett arbete som verkligen är endräktigt och verkligen förkroppsligar viljeenheten hos proletariatets avantgarde är särskilt nödvändiga i innevarande ögonblick, då en rad omständigheter ökar vacklan bland landets småborgerliga befolkning.

2. Emellertid framträdde i partiet redan före den allmänna partidiskussionen om fackföreningarna vissa tecken på fraktionsbildning, d.v.s. det uppstod grupper med särskilda plattformar, vilka strävar efter att i viss grad särskilja sig och skapa en egen gruppdisciplin. Sådana symptom på fraktionsbildning kom exempelvis till synes på en partikonferens i Moskva (i november 1920) och på en annan i Charkov, både hos den s k "arbetaroppositionens" grupp och delvis också hos den s k "demokratiska centralismens" grupp.

Alla medvetna arbetare måste göra klart för sig hur skadlig och otillåtlig all fraktionsbildning är, ty även om representanter för de enskilda grupperna önskar bevara partiets enhet leder fraktionsbildning i praktiken oundvikligen till att det endräktiga arbetet försvagas och att fiender till regeringspartiet, vilka nästlat sig in i det, intensifierar sina försök att fördjupa klyvningen och utnyttja den för kontrarevolutionära ändamål.

Hur proletarietets fiender utnyttjar varje avvikelse från den strikt principfasta kommunistiska linjen framträdde måhända mest påtagligt i myteriet i Kronstadt, då den borgerliga kontrarevolutionen och vitgardisterna i alla världens länder genast visade sig vara redo att godta även paroller om sovjetsystem, bara de kunde störta proletarietets diktatur i Ryssland, och då socialistrevolutionärerna och den borgerliga kontrarevolutionen överhuvud taget i Kronstadt använde sig av paroller om uppror mot Rysslands sovjetregering under förevändning av att stödja sovjetmakten. Dylika fakta visar tillfullo, att vitgardisterna bemödar sig om och kan kamouflera sig som kommunister och rentav som extrema vänsterkommunister bara för att försvaga och störta den proletära revolutionens bålverk i Ryssland. De mensjevnikiska flygblad som spreds i Petrograd just före kronstadtmyteriet visar likaså hur mensjevnikerna utnyttjade meningsskiljaktigheterna och vissa ansatser till fraktionsbildning inom Rysslands kommunistiska parti för att i praktiken sporra och stödja rebellerna i Kronstadt, socialistrevolutionärerna och vitgardisterna, varvid de i ord framställde sig som motståndare till myterier och som anhängare av sovjetmakt, bara med föregivet obetydliga ändringar av den.

3. Propagandan i denna fråga måste å ena sidan bestå i att man ingående klargör, hur skadligt och farligt fraktionsväsendet är för partiets enhet och för förverkligandet av det proletära avantgardets viljeenhet som den främsta förutsättningen för att proletarietets diktatur skall ha framgång, och å andra sidan i att man klargör särdragen i de senaste taktiska metoder som används av sovjetmaktens fiender. Dessa fiender, som förvissat sig om att en kontrarevolution under öppet vitgardistisk flagg är hopplös, uppåddar nu alla krafter för att utnyttja meningsskiljaktigheterna inom Rysslands kommunistiska parti och på ett eller annat sätt främja kontrarevolutionen genom att överlämna makten till den politiska grupp som till det yttre kommer närmast ett erkännande av sovjetmakten.

Propagandan måste också klargöra erfarenheterna från tidigare revolutioner, då kontrarevolutionen stödde den opposition mot det ytterst revolutionära partiet, som stod närmast detsamma, i syfte att underminera och störta den revolutionära diktaturen och därmed bana väg för kontrarevolutionens, kapitalisternas och godsägarnas fullständiga seger i fortsättningen.

4. I den praktiska kampen mot fraktionsbildningen måste varje parti-

organisation strängt övervaka att inga fraktionella aktioner får förekomma. Kritiken av bristerna inom partiet, vilken är absolut nödvändig, måste ordnas så, att varje praktiskt förslag omedelbart, utan varje dröjsmål och i så exakt form som möjligt översänds till de ledande lokala och centrala partiorganen för att dryftas och avgöras. Dessutom bör var och en som utövar kritik se till att hans kritik vad formen beträffar tar hänsyn till partiets läge, omgivet som det är av fiender, och att innehållet i hans kritik är sådant, att han genom direkt deltagande i sovjet- och partiarbetet i praktiken kan erfaras att de misstag som begåtts av partiet eller av enskilda partimedlemmar korrigeras. Varje analys av partiets allmänna linje, värdesättning av dess praktiska rön, kontroll över att dess beslut verkställs, undersökning av metoderna för felens korrigerings o.s.v., får under inga omständigheter överlämnas för preliminär diskussion till grupper som bildas på grund av någon "plattform" osv, utan måste uteslutande och direkt föreläggas alla partimedlemmar till behandling. I detta syfte bestämmer kongressen att Diskussionnyj Listok och särskilda samlingskrifter skall utges mer regelbundet, varvid man oavlatligt skall bemöda sig om att kritiken rör sig om väsentliga ting och att den inte antar en form som kan gagna proletarietets klassfiender.

5. Samtidigt som kongressen principiellt förkastar den syndikalistiska och anarkistiska avvikelserna som analyseras i en särskild resolution och ger i uppdrag åt centralkommittén att fullständigt undanröja allt slags fraktionsväsen, förklarar den att varje sakligt förslag i frågor som exempelvis den s k "arbetaroppositionens" grupp har ägnat särskild uppmärksamhet åt –rensning av partiet från ickeproletära och opålitliga element, kamp mot byråkratin, utveckling av demokratins och arbetarnas initiativ m m – måste behandlas med största uppmärksamhet och prövas i det praktiska arbetet. Partiet måste veta att vi inte vidtar alla åtgärder som är nödvändiga i dessa frågor emedan vi stöter på en hel rad olika hinder, men att partiet, samtidigt som det obevekligt tillbakavisar ovederhäftig och fraktionsbetonad kvasikritik, outtröttligt och under utprovande av nya metoder med alla medel kommer att fortsätta kampen mot byråkratin för att utvidga demokratins och initiativförmågan, för att upptäcka, avslöja och ur partiet driva ut personer som nästlat sig in i det osv.

6. Kongressen förklarar därför alla grupper utan undantag, vilka bildats på en eller annan plattform (sådana som "arbetaroppositionens" grupp, "den demokratiska centralismens" grupp m.fl.) för upplösta och

föreskriver att detta beslut omedelbart verkställs. Ohörsamhet gentemot detta kongressbeslut medför ovillkorlig och omedelbar uteslutning ur partiet.

7. För att säkerställa strikt disciplin i partiet och i hela sovjetarbetet samt uppnå största möjliga enhet vid undanröjandet av all slags fraktionsbildning, bemyndigar kongressen centralkommittén att i händelse av disciplinbrott eller vid återupplivande eller tolererande av fraktionsbildning tillämpa alla av partiet fastställda åtgärder, inklusive uteslutning ur partiet, och i fråga om centralkommittémedlemmar att flytta ner dem till suppleanter och som yttersta åtgärd även utesluta dem ur partiet. En sådan yttersta åtgärd gentemot centralkommitté-medlemmar, centralkommittésuppleanter och medlemmar av kontrollkommissionen kan tillämpas endast på det villkoret att centralkommittén kallas till plenum, till vilket samtliga centralkommittésuppleanter och samtliga medlemmar av kontrollkommissionen inbjuds. Om ett sådant gemensamt sammanträde av de mest ansvariga partiledarna med två tredjedels röstmajoritet anser det nödvändigt att flytta ner en CK-medlem till suppleant eller att utesluta honom ur partiet, så måste en sådan åtgärd omedelbart verkställas.

Rapport den 16 mars om partiets enhet och den anarkosyndikalistiska avvikelserna

Kamrater, jag tror att det inte behöver ordas mycket om denna fråga, eftersom hela vår kongress i alla frågor redan har gått in på de ämnen, om vilka det nu måste göras officiella uttalanden på partikongressens vägnar och alltså på hela partiets vägnar. Vad beträffar resolutionen ”Om enhet”, så finns i en betydande del av den en karakteristik av det politiska läget. Ni har naturligtvis alla läst denna resolutions tryckta text, som delats ut. Den sjunde punkten, som introducerar en exceptionell åtgärd, nämligen rätt att utesluta en CK-medlem med två tredjedels majoritet på gemensamt möte med CK:s medlemmar och centrala kontrollkommissionens suppleanter och medlemmar får inte publiceras. På enskilda konferenser, där företrädare för alla schatteringar uttalat sig, har denna åtgärd diskuterats upprepade gånger. Låt Oss hoppas, kamrater, att denna punkt inte behöver tillämpas, men den är nödvändig i detta nya läge, när vi här står inför en vändning, en ganska tvär sådan, och vill undan-

röja alla spår av separatism.

Jag går nu över till resolutionen om den syndikalistiska och den anarkistiska avvikelserna. Här har vi att göra med den fråga som togs upp som fjärde punkt på kongressens dagordning. Kärnpunkten i hela resolutionen är fastställandet av vår inställning till vissa strömningar eller avvikelser i tänkandet. Genom att säga ”avvikelser” understryker vi, att vi här ännu inte ser något som har tagit definitiv form, något som är absolut och helt bestämt, utan vi ser endast början till en politisk riktning, som partiet inte kan underlåta att bedöma. I punkt 3 i resolutionen om den syndikalistiska och den anarkistiska avvikelserna, som ni sannolikt alla har fått, finns tydligen ett tryckfel (som framgår av påpekanden har tryckfelet observerats). Där skall stå: ”signifikativ är dess (d.v.s. ’arbetaroppositionens’) följande tes: ’Organiseringen av folkhushållets ledning tillkommer en allrysk kongress av producenter, förenade i industrifackförbund, vilka väljer ett centralt organ, som leder republikens hela folkhushåll.’ ”Vi har redan på kongressen upprepade gånger talat om denna punkt, såväl på enskilda konferenser, som på kongressens öppna gemensamma sammanträden. Det tycks mig att vi redan har gjort klart, att det absolut inte går att försvara denna punkt med en hänvisning till att det hos Engels förekommer ett resonemang om ett producentförbund, eftersom det är helt tydligt, och ett exakt citat av ifrågavarande passus kommer att fastställa, att det hos Engels är tal om ett kommunistiskt samhälle, där det inte kommer att finnas några klasser. Detta är för oss alla något obestridligt. När det i samhället inte kommer att finnas några klasser, då kommer det endast att finnas producenter kvar och kommer det inte att finnas arbetare och bönder. Och från Marx’ och Engels’ alla arbeten vet vi mycket väl, att de gör en mycket exakt distinktion mellan den period, då det ännu finns klasser, och den då det inte längre kommer att finnas några. Idéer, tal och hypoteser om att klasserna skulle försvinna före kommunismen förhånades obarmhärtigt av Marx och Engels, som sade att endast kommunismen innebär klassernas avskaffande.”

Situationen har blivit den att vi är de första som praktiskt tagit upp frågan om detta klassernas avskaffande, och i detta bondeland finns det nu kvar två huvudklasser – arbetarklassen och bönderna. Förutom dem finns hela grupper som blivit över efter kapitalismen.

Vårt program säger bestämt, att vi håller på att ta de första stegen, att vi kommer att få en hel rad övergångsstadier. Men i vårt praktiska

sovjetarbete och i revolutionens hela historia har vi ständigt på det mest åskådliga sätt sett, att det är fel att göra sådana teoretiska definitioner som oppositionen i detta fall gör. Vi vet mycket väl att vi har klasser kvar och kommer att ha dem kvar länge, att de i ett land med dominerande bondebefolkning ofrånkomligen kommer att finnas kvar länge, i många år. Den minsta tid, varunder det skulle vara möjligt att få till stånd en storindustri, som skapar en sådan reserv att den kan få jordbruket under kontroll, är tio år. Detta är den minsta tiden, förutsatt att de tekniska förutsättningarna är oerhört gynnsamma. Men vi vet ju att våra förutsättningar är oerhört ogynnsamma. Vi har en plan för att bygga upp Ryssland på basis av en modern storindustri – det är den av forskare utarbetade elektrifieringsplanen. Där konstateras att minimitiden är tio år, och detta är grundat på förutsättningen att betingelserna är någorlunda normala. Men vi vet mycket väl att sådana inte föreligger. Alltså är tio år en mycket kort tid för oss – det är inte tu tal om det. Vi har nått fram till sakens kärna: den situationen är möjlig, att det finns klasser kvar som är fiendliga mot proletariatet, och därför kan vi i praktiken inte skapa det som Engels talade om. Vi kommer att ha proletariatets diktatur. Därefter kommer det klasslösa samhället.

Marx och Engels bekämpade skoningslöst dem som glömde skillnaden mellan klasserna och talade om producenter, om folket eller om arbetande människor i allmänhet. Den som någorlunda väl känner till Marx' och Engels' arbeten kan inte glömma, att alla dessa arbeten präglas av ett förhånande av dem som talar om producenter, om folket, om arbetande människor i allmänhet. Det finns inga arbetande människor eller arbetare i allmänhet, utan det finns antingen produktionsmedelsägande småföretagare, vilkas hela mentalitet och alla levnadsvanor är kapitalistiska, och annorlunda kan de inte heller vara, eller lönarbetare med en helt annan mentalitet, storindustrins lönarbetare, som står i antagonistisk motsättning till kapitalisterna och kämpar mot dem.

Vi har nått fram till denna fråga efter tre års kamp, då vi har prövat på att utöva proletär politisk makt, då vi vet vilka enorma svårigheter det finns i relationerna mellan klasserna, då dessa fortfarande finns kvar och då rester av bourgeoisin ännu kan observeras i alla springor och vrår i vårt liv, inuti sovjetinstitutionerna, och i det läget utgör tillkomsten av en plattform med de teser, som jag har läst upp, en uppenbar och tydlig syndikalistisk-anarkistisk avvikelse. Det är inga överdrivna ord,

de är genomtänkta. En avvikelse är ännu inte en färdig strömning. En avvikelse är något som kan rättas till. Människor har tappat bort vägen litet eller börjar vika av från den, men det går ännu att rätta till. Detta kommer enligt min mening fram i ordet ”avvikelse”. Det understryker att det ännu inte rör sig om något slutgiltigt, att saken lätt kan rättas till, det är fråga om en önskan att varna och ta upp frågan i hela sin vidd och på ett principiellt sätt. Om någon hittar ett ord som bättre uttrycker denna tanke, så varsågod. Jag hoppas att vi inte skall strida om ord, utan vi skall i grunden analysera denna tes såsom den centrala och inte jaga efter en massa liknande idéer, som ”arbetaroppositionens” grupp har i mängder. Detta överlåter vi åt våra skribenter och åt ledarna för denna strömning att analysera, ty i slutet av resolutionen säger vi avsiktligt att det i specialutgåvor och samlingsverk är möjligt och nödvändigt att ge plats för ett utförligare åsiktsutbyte mellan partimedlemmarna i alla de nämnda frågorna. Vi har nu inte tid att uppskjuta denna fråga. Vi är ett parti som kämpar under förvärrade svårigheter. Vi måste säga till oss själva: för att enheten skall bli stark måste vi fördöma en viss bestämd avvikelse. När den nu en gång har kommit fram måste den utredas och diskuteras. Men om det behövs en grundlig diskussion, så för all del: vi har folk som i detalj kan anföra all litteratur som finns härom, och om det är nödvändigt och lämpligt, så kan vi ta upp denna fråga även internationellt, ty som ni alla vet och som ni hört i rapporten från Kommunistiska internationalens representant finns det en viss vänsteristisk avvikelse i den internationella revolutionära arbetarrörelsens led. Den avvikelse vi nu talar om är samma sak som den anarkistiska avvikelsen i det tyska kommunistiska arbetarpartiet, och kampen mot den kom klart till uttryck på Kommunistiska internationalens föregående kongress. De ord som där användes för att beskriva den var ofta skarpare än ordet ”avvikelse”. Ni vet att detta är en internationell fråga. Därför skulle det vara fel att avfärda den genom att säga: inga mer diskussioner och därmed basta. Men en teoretisk diskussion är en sak, och partiets politiska linje, den politiska kampen, en helt annan. Vi är ingen diskussionsklubb. Naturligtvis kan och skall vi ge ut samlingsverk och speciella publikationer, men först och främst måste vi kämpa under de svåraste förhållanden, och därför måste vi sluta oss samman. Om då förslag i stil med att organisera en ”allrysk producentkongress” introduceras i den politiska diskussionen, i den politiska kampen, så kan vi inte gå fram

samfällt och enat; det är inte den politik vi bestämt åt oss för några år framåt. Det är en politik som skulle omintetgöra samfällt arbete i partiet, och den politiken är inte bara felaktig i teorin, den är felaktig därför att den på fel sätt definierar förhållandet mellan klasserna – det fundamentala och grundläggande förhållande som Kommunistiska internationals 2:a kongress antog en resolution om och varför utan det inte finns någon marxism. Situationen är nu sådan att de partilösa elementen ger efter för den småborgerliga vacklan, som är ofrånkomlig i den nuvarande ekonomiska situationen. Vi måste hålla den omständigheten i minnet att den inre faran i visst avseende är större än Denikin och Judenitj, och vi måste visa en sammanhållning som inte bara är formell utan går långt djupare. En liknande resolution är oundgänglig för oss för att en sådan sammanhållning skall skapas.

Som mycket viktig räknar jag också punkt 4 i denna resolution, som ger vårt program en tolkning, en autentisk tolkning, dvs en tolkning som utgår från dess författare. Författare till den är kongressen, och därför måste kongressen göra en tolkning, så att det blir slut på vinglandet och ibland rentav det spel som bedrivs med vårt program: som om det i programmet sades samma sak om fackföreningarna som vissa skulle vilja ha det. Ni har hört kamrat Rjazanov kritisera programmet från denna talarstol – låt oss tacka denne kritiker för hans teoretiska undersökningar! Ni har hört kamrat Sjljapnikovs kritik. Detta kan inte förbigås med tystnad. Det tycks mig att vi här, i denna resolution, har vad vi nu behöver. I namn av kongressen, som godkänner programmet och som är partiets högsta organ, måste det sägas: så här uppfattar vi detta program. Jag upprepar att detta inte sätter stopp för de teoretiska dispyterna. Förslag kan ställas om att ändra programmet, härvidlag införs inga förbud. Vi anser inte programmet vara så storslaget att inget får ändras i det, men just nu har vi inga formella förslag och vi har inte ägnat någon tid åt att analysera denna fråga. Om vi uppmärksamtläs detta program finner vi där följande: ”fackföreningarna måste nå fram till en faktisk koncentration o.s.v.”, ”måste nå fram till en faktisk koncentration” detta måste understrykas. Och högre upp kan vi läsa att ”enligt lag är fackföreningarna deltagare i alla lokala och centrala produktionsledande organ”. Vi vet att det tagit decennier att bygga upp kapitalistisk produktion, under medverkan av världens alla framskridna länder. Har vi männe redan blivit så barnsliga att vi tror, att vi så snabbt kan göra slut på denna

process i en stund av största nöd och utarmning i landet, där arbetare utgör en minoritet i ett land med ett utpinat och blödande proletärt avantgarde och massor av bönder?! Vi har inte ens lagt grunden, vi har endast börjat att på försök utstaka hur denna ledning av produktionen under fackföreningarnas medverkan skall skötas. Vi vet att nöden är det största hindret. Det är fel att säga att vi inte engagerar massorna; tvärtom får varje arbetare med tecken på talang och förmåga det mest uppriktiga stöd från vår vida. Det enda som behövs är att situationen blir litet lättare. Vi behöver ett eller två års vila från hungern, inte mindre. Historiskt sett är det en försvinnande kort tid, men under våra förhållanden är det en lång tid. Ett eller två års vila från hungern, ett eller ett par års fungerande bränsleförsörjning för att fabriker skall komma igång och då kommer vi att från arbetarklassen få ett hundrafalt starkare stöd och ur dess led kommer många fler talanger att stiga fram än som nu är fallet. Ingen betvivlar, ingen kan betvivla detta. Nu får vi inte detta stöd, men inte för att vi inte vill ha det. Vi gör allt som kan göras för detta. Ingen skall kunna säga att regeringen, fackföreningarna eller partiets centralkommitté har försuttit ens en enda möjlighet i detta hänseende; men vi vet att nöden är förtvivlad, att det överallt råder hunger och elände, och i denna jordmån uppstår allt som oftast passivitet. Låt oss inte vara rädda för att kalla detta onda och denna olycka vid sitt rätta namn. Det är detta som bromsar ett uppsving i massornas energi. I en sådan situation, där vi genom statistiken vet att 60 procent av medlemmarna i styrelserna är arbetare, är det absolut omöjligt att nu å la Sjljapnikov försöka tolka partiprogrammets ord om att ”fackföreningarna måste nå fram till en faktisk koncentration osv”.

En autentisk tolkning av programmet kommer att ge oss en möjlighet att förena den erforderliga taktiska sammanhållningen och enigheten med den nödvändiga diskussionsfriheten, något som också understryks i slutet av resolutionen. Vad går resolutionen ut på? Punkt 6 lyder:

På basis av allt detta avvisar RKP:s kongress de nämnda idéerna, som uttrycker en syndikalistisk och anarkistisk avvikelse, och beslutar att, för det första, anse det nödvändigt att oavlatligt och systematiskt bekämpa dessa idéer och, för det andra, anse propaganda för dessa idéer vara oförenlig med medlemskap i RKP.

Kongressen ger partiets CK i uppdrag att på det strängaste sätt genomföra dessa beslut och påpekar samtidigt att det i speciella pub-

likationer, samlingsverk o d kan och måste ges utrymme åt det mest grundliga åsiktsutbyte mellan partimedlemmarna i alla de nämnda frågorna.

Ser ni kanske inte – ni är ju alla agitatorer och propagandister i en eller annan form – ser ni kanske inte skillnaden mellan propaganda för idéer inom kämpande politiska partier och ett åsiktsutbyte i speciella publikationer och samlingsverk? Jag är säker på att envar som vill sätta sig in i denna resolution ser denna skillnad. Och vi hoppas att de företrädare för denna avvikelse, som vi tar in i CK, skall förhålla sig till partikongressens beslut på samma sätt som varje medveten, disciplinerad partimedlem gör; vi hoppas att vi med deras hjälp inom CK skall kunna analysera denna aspekt utan att skapa någon speciell situation; vi skall undersöka vad som sker inom partiet – huruvida det rör sig om propaganda för idéer inom ett kämpande politiskt parti eller om det är ett åsiktsutbyte i speciella publikationer och samlingsverk. Är någon intresserad av att in i minsta finess studera citat från Engels, så var så god! Det finns teoretiker som alltid kommer att ge partiet värdefulla råd. Detta är oundgängligt. Vi skall ge ut ett par tre stora samlingsverk det är nyttigt och absolut nödvändigt. Men har det någon likhet med propaganda för idéer, med strid mellan plattformar, kan detta verkligen förväxlas? Ingen som önskar sätta sig in i vår politiska situation kommer att göra någon sådan förväxling.

Bromsa inte vårt politiska arbete, särskilt i en svår situation, men överge inte de vetenskapliga undersökningarna! Om kamrat Sjljapnikov, för att ta ett exempel, kompletterar den bok han nyligen gav ut om erfarenheterna av sin revolutionära kamp under illegalitetens tidigare epok med ytterligare en, som han skriver på sin lediga tid under de närmaste månaderna och där analyserar begreppet ”producent”, så var så god! Men resolutionen i fråga kommer att tjäna som riktmärke för oss. Vi har startat den bredaste, friaste diskussion. ”Arbetaroppositionens” plattform har tryckts i partiets centralorgan i 250 000 ex. Vi har övervägt den i alla aspekter och på alla sätt, vi har haft val på basis av denna plattform, och vi har slutligen inkallat en kongress, som sammanfattar den politiska diskussionen och säger: en avvikelse har konstaterats, låt oss inte leka kurragömma utan öppet säga att en avvikelse är en avvikelse, den måste rättas till; låt oss rätta till den och låt diskussionen bli en teoretisk diskussion.

Det är därför som jag åter tar upp och stöder förslaget att vi antar båda dessa resolutioner, stärker partiets enhet och på rätt sätt bestämmer vad partimötena skall syssla med och vad enskilda personer – marxister, kommunister, som vill hjälpa partiet och ta itu med de ena eller andra frågorna inom teorin – har frihet att syssla med på lediga stunder.

(App1åder)

Georg Lukács Historia och klass- medvetande (utdrag) 1919-1923

Metodologiska aspekter på organisationsfrågan

[...]IV

Lika viktigt som det nu är att i teorin klart inse detta förhållande mellan den kommunistiska partiorganisationen och dess enskilda medlemmar, lika ödesdigert vore det att stanna vid detta, d.v.s. att uppfatta organisationsfrågan ur ett formellt och etiskt perspektiv. Ty den enskildes förhållande till den samlade viljan, som han med hela sin personlighet underordnar sig, finner man som det här beskrivits – vid ett abstrakt betraktelsesätt – inte endast hos det kommunistiska partiet, utan det har snarare varit ett väsentligt drag hos många utopistiska sektbildningar. Många sekter har till och med kunnat låta denna formal-etiska aspekt på organisationsproblemet komma till synligare och tydligare uttryck än de kommunistiska partierna, och detta just därför att de uppfattat denna som den enda, eller åtminstone som den helt avgörande principen, och inte endast som ett moment av *hela* organisationsproblemet. Men i sin formal-etiska ensidighet upphäver denna organisationsprincip sig själv. Dess riktighet, som inte innebär ett uppnått, förverkligat vara utan endast den *korrekta riktningen* mot det mål som ska förverkligas, upphör att vara riktig i och med upplösningen av det korrekta förhållandet till den historiska processen som helhet. Vid utarbetandet av relationen mellan enskilda och organisation lades därför huvudvikten på partiets väsen som den konkreta förmedlingsprincipen mellan människa och historia. Ty endast genom att den samlade vilja som koncentrerats i partiet är en aktiv och medveten faktor i den historiska utvecklingen

och följaktligen befinner sig i ständig, livlig växelverkan med den sociala omvälvningsprocessen, varigenom dess enskilda medlemmar också kommer i levande växelverkan med denna process och dess bärare, den revolutionära klassen, kan de krav som från partiet ställs på de enskilda förlora sin formal-etiska karaktär. Vid behandlingen av frågan om hur den revolutionära disciplinen upprätthålles inom det kommunistiska partiet, ställde Lenin därför, förutom medlemmarnas hängivenhet, också partiets relation till massan och riktigheten av dess politiska ledning i förgrunden.¹

Dessa tre moment får emellertid inte skiljas från varandra. Sektväsendets formal-etiska uppfattning leder till misslyckande just därför, att den inte förmår förstå dessa moments enhet, den levande växelverkan mellan partiorganisation och oorganiserad massa. Hur avvisande den än förhåller sig till det borgerliga samhället och hur djupt den än – subjektivt – kan vara övertygad om den avgrund som skiljer den från detta, så avslöjar ändå varje sekt att den på just den här punkten till sin historieuppfattnings väsen ännu står på borgerlig mark, att strukturen av dess eget medvetande följaktligen är nära släkt med det borgerliga. Denna släktskap kan ytterst föras tillbaka på en liknande uppfattning av dualismen mellan vara och medvetande, på oförmågan att uppfatta deras enhet som en dialektisk process, som historiens *enda verkliga* process. Ur detta perspektiv spelar det ingen roll om denna objektivt existerande dialektiska enhet uppfattas som förstelnat vara eller som lika förstelnat icke-vara; om man – på mytologiskt vis – villkorslöst tillskriver massorna en riktig insikt om revolutionär handling, eller om man företräder uppfattningen att den 'medvetna' minoriteten måste handla *för* den 'omedvetna' massan. Båda ytterligheterna – som här endast anfördes som exempel, eftersom även en skissartad behandling av sekternas typologi skulle föra långt utom ramen för detta arbete – liknar varandra och det borgerliga medvetandet i det avseendet, att de alla betraktar den verkliga historiska processen skild från utvecklingen av 'massans' medvetande. Om sekten handlar för den 'omedvetna' massan, i dess ställe, som dess ställföreträdare, så låter den den historiskt nödvändiga och därför dialektiska, organisatoriska separationen mellan partiet och massan förstelnat och bli permanent. Om den däremot fullständigt försöker gå

1. *Der Radikalismus*, 6-7.

upp i massornas spontana, instinktiva rörelse är den tvungen att helt enkelt jämställa proletarietets klassmedvetande med massornas momentana tankar, känslor, etc., och därigenom förlora varje måttstock för att objektivt kunna bedöma en handlings riktighet. Den har fallit offer för det borgerliga dilemmat: antingen voluntarism eller fatalism. Den in-tar en ståndpunkt från vilken det blir omöjligt att bedöma vare sig de objektiva eller de subjektiva etapperna av den historiska utvecklingen. Den tvingas att antingen måttlöst överskatta organisationen eller lika måttlöst underskatta den. Den måste behandla organisationsproblemet isolerat från de allmänna, praktiska och historiska frågorna, skilt från de strategiska och taktiska problemen.

Ty kriteriet på och vägvisaren till ett riktigt förhållande mellan parti och klass kan man endast finna i proletarietets klassmedvetande. Å ena sidan utgör klassmedvetandets reella, objektiva enhet grundvalen för det dialektiska sambandet mellan klass och parti, som ju organisatoriskt skilts åt. Å andra sidan leder bristen på enhetlighet – de olika grader av klarhet och djup i detta klassmedvetande som proletarietets olika individer, grupper och skikt besitter – till nödvändigheten av den organisatoriska separationen mellan parti och klass. Bucharin har alltså helt rätt när han påpekar, att partibildningen vore överflödigt inom en i detta avseende homogen klass.² Frågan är bara om partiets organisatoriska självständighet, separationen av denna del från klassen som helhet, motsvarar objektiva skillnader inom själva klassens struktur, eller om partiet är skilt från klassen endast till följd av sitt utvecklade medvetande, till följd av sitt beroende av och inverkan på medvetandets utveckling bland medlemmarna. Det vore naturligtvis absurt att helt bortse från de objektiva ekonomiska skillnaderna inom proletarietet. Men man får inte glömma att dessa skillnader inte alls beror på objektiva differenser, som ens liknar dem som objektivt ekonomiskt bestämmer skillnaden mellan själva klasserna. De kan inte ens passera som specialfall av denna typ av klasskillnader. När t.ex. Bucharin understryker att “en bonde som just börjat i en fabrik är någonting helt annat än en arbetare, som från barnsben arbetat i fabriken”, så är det visserligen en skillnad i ‘varat’, men den ligger på ett helt annat plan än den andra skillnaden – också anförd av Bucharin – mellan arbetaren i det moderna storföretaget och i den lilla

2. *Klasse, Partei, Führer (Die Internationale, Berlin 1922, IV, 22).*

verkstaden. Ty i det andra fallet rör det sig om en objektivt annorlunda ställning inom produktionsprocessen, medan det i första fallet endast är den individuella positionen (hur typisk den än är) inom produktionsprocessen som förändras. I det fallet är det alltså frågan om hur fort individen (eller samhällskiktet) är i stånd att i sitt medvetande anpassa sig till sin nya ställning inom produktionsprocessen, hur länge de psykologiska spåren av den gamla klassbelägenhet som han lämnat kommer att inverka hämmande på utvecklingen av hans klassmedvetande. I det andra fallet ställs däremot frågan, om de klassintressen, som objektivt ekonomiskt följer av så skilda situationer inom proletarietet, är stora nog att frambringa en differentiering inom de objektiva klassintressena för klassen som helhet. Här gäller det alltså, om det objektiva, tillskrivna klassmedvetandet³ självt måste tänkas vara differentierat, uppdelat. Där gäller det endast vilka – eventuellt typiska – livsöden som inverkar hämmande på detta objektiva klassmedvetandes framträngande.

Det är klart att endast det andra fallet teoretiskt sett är av verklig betydelse. Ty alltsedan Bernstein har opportunisten å ena sidan ständigt framställt de objektiva ekonomiska klyftorna inom proletarietet som så djupa och å andra sidan betonat likheten i ‘livssituationen’ mellan enskilda proletära, halvproletära och småborgerliga skikt, etc., så starkt att *klassens enhet och självständighet skulle gå förlorad i denna ‘differentiering’*. (SPD:s Görlitz-program är det senaste, klara och organisatoriska uttrycket för denna tendens.) Det är självklart att just bolsjevikerna skulle vara de sista att bortse från förekomsten av sådana differenser. Frågan är bara vilket slags vara och vilken funktion inom den sociala och historiska processens totalitet som tillkommer dem, samt i vilken utsträckning kunskapen om dessa differenser leder till (övervägande) taktiska och i vilken utsträckning till (övervägande) organisatoriska frågeställningar och åtgärder. Denna problematik tycks vid första anblicken endast gå ut på begreppsmässiga hårklyverier. Men man måste hålla i minnet, att en organisatorisk sammanslutning – i det kommunistiska partiets mening – just förutsätter medvetandets enhet och därför enhetlighet inom det sociala vara som ligger till grund för detta, medan ett taktiskt samgående är fullkomligt tänkbart och till och med kan bli nödvändigt, om de his-

3. Beträffande detta begrepp jfr med kapitlet “Klassmedvetandet” i Lukács, *Historia och klassmedvetande*.

toriska omständigheterna framkallar rörelser inom skilda klasser, vars sociala vara är objektivt skilda, rörelser som trots att de betingas av olika orsaker ändå tidvis löper i samma riktning, sett ur revolutionens perspektiv. Men om det objektiva, sociala varat verkligen är annorlunda, så kan dessa identiska riktningar inte vara 'nödvändiga' i samma mening som när den klassmässiga grundvalen är densamma. Det vill med andra ord säga, att endast i det första fallet är den identiska riktningen lika med den sociala nödvändigheten, vars empiriska manifestation visserligen kan fördröjas genom olika omständigheter men i längden ändå måste bryta igenom alla hinder, medan i det andra fallet endast en kombination av olika historiska omständigheter frambragt denna konvergens av rörelsernas riktningar. Det är en gynnsam omständighet som måste utnyttjas taktiskt, eftersom den annars kanske oåterkalleligt går förlorad. Naturligtvis är inte heller möjligheten av ett sådant samgående mellan proletariat och halvproletära skikt på något sätt en tillfällighet. Men det är *endast* i proletariats klassbelägenhet som det har en nödvändig orsak: eftersom proletariatet endast kan befria sig genom att förinta klassamhället, är det *tvunget* att också föra sin befrielsekamp *för* alla förtryckta och utsugna samhällslager. Men om dessa i de enskilda striderna kommer att stå på proletariats sida eller i motståndarens läger är med tanke på det oklara klassmedvetandet inom dessa skikt mer eller mindre en 'tillfällighet'. Det beror – som vi tidigare visat – till mycket stor del på en riktig taktik hos proletariats revolutionära parti. I det här fallet, där de agerande klassernas sociala vara är olika, där deras samband endast förmedlas genom proletariats världshistoriska uppgift, kan endast ett – på det begreppsmässiga planet alltid tillfälligt om också i praktiken varaktigt – *taktiskt* samgående med strängt bibehållen organisatorisk åtskillnad ligga i den revolutionära utvecklingens intresse. Ty uppkomsten av de halvproletära skiktens insikt om att deras befrielse är beroende av proletariats seger är en så långvarig process och hos dessa samhällsskikt underkastad så stora svängningar, att ett mer än taktiskt samgående skulle kunna äventyra revolutionens öde. Man förstår nu varför problemet måste ställas på sin spets: motsvaras stratifieringen inom själva proletariatet av en liknande (om också svagare) differentiering i det objektiva, sociala varat, i klassbelägenheten och följaktligen i det objektiva, tillskrivna klassmedvetandet? Eller uppstår denna stratifiering endast till följd av med vilken lätthet eller svårighet detta sanna klassmedvetande förmår tränga igenom

de enskilda skikten, grupperna och individerna inom proletariatet? Frågan är alltså om de objektiva differenserna – som utan tvivel existerar – inom proletariats livssituation endast bestämmer de *perspektiv*, ur vilka de omedelbara intressena betraktas – som utan tvivel framstår som skilda – medan emellertid *de egentliga intressena* inte bara världshistoriskt sett utan också i det aktuella ögonblicket och på ett omedelbart sätt *objektivt sammanfaller*, även om inte varje arbetare i varje ögonblick har möjlighet att inse det, eller om dessa egentliga intressen går isär på grund av en objektiv skillnad i det sociala varat. Om frågan formuleras så, kan det inte längre råda något tvivel om svaret. *Kommunistiska Manifestets* ord, som nästan ordagrant övertogs av den II kongressens teser om "det kommunistiska partiets roll i den proletära revolutionen" är endast begripliga och meningsfulla, om enhetligheten inom proletariats objektiva, ekonomiska existens bekräftas. De säger att det ... "kommunistiska partiet inte har några intressen, som avviker från den samlade arbetarklassens, att det skiljer sig från den samlade arbetarklassen därigenom att det har en överblick över hela arbetarklassens historiska bana, och därigenom att det strävar att under denna vägs alla vindlingar inte försvara enskilda grupper eller enskilda yrkens intressen, utan arbetarklassens intressen i dess helhet". Men då är de skillnader inom proletariatet, som leder till de olika arbetarpartierna, till uppkomsten av det kommunistiska partiet, inte några objektiva, ekonomiska differenser inom proletariatet, utan skillnader i utvecklingen av dess klassmedvetande. Enskilda arbetarskikt är lika lite omedelbart förutbestämda genom sin ekonomiska existens att bli kommunister, som den enskilde arbetaren föds till kommunist. Varje arbetare som är född i det kapitalistiska samhället och uppvuxen under dess inflytande måste göra mer eller mindre svåra erfarenheter, för att kunna uppnå ett riktigt medvetande om sin egen klassbelägenhet.

Det kommunistiska partiets kamp är en kamp om proletariats klassmedvetande. Partiets organisatoriska separation från klassen innebär i det här fallet inte att det kämpar *för* dess intressen och *i stället* för klassen (som t.ex. blanquisterna gjorde). Och även om partiet gör detta, vilket under revolutionens lopp ibland kan förekomma, så sker det i första hand inte i namnet av de objektiva målen för den aktuella kampen (som i längden i alla fall endast kan erövrats och behållas av klassen själv), utan för att befrämja klassmedvetandets utvecklingsprocess och påskynda den. Ty revolutionens process är – mätt med historiens mått – liktydig

med det proletära klassmedvetandets utvecklingsprocess. Det kommunistiska partiets organisatoriska lösgörande från de breda massorna inom själva klassen beror på dess ojämna medvetenhetsnivå, men det tjänar på samma gång syftet att – på högsta möjliga nivå – befrämja utjämningsprocessen av dessa skillnader. Det kommunistiska partiets organisatoriska självständighet är nödvändig, för att proletariatet omedelbart ska kunna upptäcka sitt eget klassmedvetande som historisk gestalt, för att det ställningstagande i varje händelse i det vardagliga livet, som den samlade klassens intresse kräver, ska framträda klart och förstäligt för varje arbetare, för att den egna existensen som klass för hela klassen ska höjas till medvetenhet. Medan sekternas organisationsform artificiellt avskiljer det 'riktiga' klassmedvetandet (såvitt detta överhuvudtaget kan existera i en så abstrakt isolering) från klassens liv och utveckling, innebär opportunisternas organisationsform en utjämning av dessa skillnader i medvetenhet på lägsta möjliga nivå eller i bästa fall på genomsnittets nivå. Det säger sig självt, att alla klassens faktiska handlingar i stor utsträckning bestäms av detta genomsnitt. Men eftersom genomsnittet inte är statistiskt och statistiskt fixerbart utan självt en följd av den revolutionära processen, är det lika självklart att man genom att organisatoriskt stödja sig på det existerande genomsnittet måste hämma dess utveckling, till och med sänka dess nivå. Att däremot helt utnyttja den högsta möjlighet, som vid ett visst ögonblick är *objektivt* given, d.v.s. det medvetna avantgardets organisatoriska självständighet, är också det ett medel att på ett sätt som befrämjar revolutionen minska spänningen mellan denna objektiva möjlighet och den faktiska genomsnittliga medvetenhetsnivån.

Den organisatoriska självständigheten är meningslös och leder tillbaka till sekten, om den inte samtidigt innebär ett oavbrutet *taktiskt* hänsynstagande till medvetenhetsnivån hos de bredaste, mest efterblivna massorna. Här framträder betydelsen av en korrekt teori för lösningen av organisationsproblemet inom det kommunistiska partiet. Detta ska representera den proletära handlingens högsta, objektiva möjlighet. Men den outhärliga förutsättningen för detta är en korrekt teoretisk insikt. En opportunistisk organisation visar mindre känslighet för konsekvenserna av en falsk teori än en kommunistisk organisation, eftersom den är en mer eller mindre lös sammanslutning av heterogena beståndsdelar med sikte på aktioner av enbart tillfällig art, eftersom dess aktioner snarare drivs fram av massornas omedvetna rörelser, som redan blivit omöj-

liga att hämma, än verkligen dirigeras av partiet, och eftersom partiets organisatoriska sammanhållning till sitt väsen är en hierarki, fixerad i en mekanisk arbetsdelning mellan ledare och funktionärer. (Det är en annan sak, att en oavbruten och felaktig tillämpning av felaktiga teorier ändå måste leda till partiets sammanbrott.) Just den eminent praktiska karaktären av den kommunistiska organisationen, dess väsen som kampparti, förutsätter å ena sidan en korrekt teori, eftersom konsekvenserna av en falsk teori mycket snart måste leda till misslyckande; och denna organisationsform producerar och reproducerar å andra sidan en korrekt teoretisk insikt, genom att den på det organisatoriska planet medvetet ökar organisationsformens känslighet för följderna av en teoretisk hållning. Handlingsförmåga och förmåga till självkritik, till självkorrektion, och till teoretisk vidareutveckling står alltså i oupplöslig växelverkan. Inte heller teoretiskt handlar det kommunistiska partiet som ställföreträdare för proletariatet. Om dess klassmedvetande är processartat och flytande i förhållande till tanke och handling inom klassen som helhet, så måste detta återspeglas i den organisatoriska gestaltningen av detta klassmedvetande, i det kommunistiska partiet. Den enda skillnaden är att en högre medvetenhetsnivå här har objektiverats organisatoriskt: mot de mer eller mindre kaotiska växlingarna i utvecklingen av detta medvetande inom själva klassen, mot utbrott, (under vilka en mognad hos klassmedvetandet uppenbarar sig som långt överträffar allt teoretiskt förutseende) vilka följs av halvt letargiska tillstånd av orörlighet (under vilka allt kan uthärdas och endast den underjordiska utvecklingen går vidare) – mot detta ställs här ett medvetet betonande av det 'slutliga målets' relation till den nuvarande, aktuella och nödvändiga handlingen.⁴ Det processartade och dialektiska i klassmedvetandet blir alltså i partiets teori en dialektik som man medvetet handskas med.

Denna oavbrutna dialektiska växelverkan mellan teori, parti och klass, denna teorins inriktning på klassens omedelbara behov betyder inte alls att partiet därmed skulle gå upp i proletariatets massa. Debatterna om enhetsfronten uppvisade hos nästan alla motståndare till denna taktik en bristande dialektisk uppfattning, en bristande förståelse för partiets verkliga funktion för medvetandets utvecklingsprocess inom proletariatet.

4. Beträffande förhållandet mellan slutmål och ögonblicklig handling jfr "Vad är ortodox marxism?" i Lukács, *Historia och klassmedvetande*.

Jag talar inte om de missförstånd, som uppfattade enhetsfronten som en omedelbar organisatorisk återförening med proletariatet. Men rädslan för att partiet skulle kunna förlora sin kommunistiska karaktär genom ett alltför stort närmande till de – skenbart – ‘reformistiska’ dagsparollerna, genom ett tillfälligt taktiskt samgående med opportunisterna, visar att förtroendet för den korrekta teorin, för proletariatets kunskap om sig självt som kunskap om sin objektiva situation på ett visst stadium av den historiska utvecklingen, och för ‘slutmålets’ dialektiska immanens i varje revolutionärt och riktigt uppfattad dagsparoll ännu inte blivit tillräckligt befast inom vida kretsar bland kommunisterna, att de fortfarande ofta – på sekternas vis – anser sig behöva handla för proletariatet i stället för att genom sin handling befrämja den reella utvecklingen av dess klassmedvetande. Ty denna anpassning av det kommunistiska partiets taktik till de moment i klassens liv, där just ett riktigt klassmedvetandet tycks träda fram – om också kanske i falsk form – innebär inte alls, att partiet nu skulle vara villigt att obetingat uppfylla massornas rent momentana önskan. Tvärtom, just därför att partiet strävar att uppnå den högsta punkten av det som är objektivt och revolutionärt möjligt – och massans momentana vilja är ofta den viktigaste delen och det viktigaste symptomet på detta – tvingas det ibland ta ställning mot massorna och visa dem den rätta vägen genom att gå emot deras aktuella önskan. Partiet måste räkna med att det riktiga i dess ställningstagande först *post festum* kommer att vara begripligt för massorna, efter många bittra erfarenheter. Men varken den ena eller andra möjligheten till samarbete med massorna får generaliseras till ett allmänt taktiskt mönster. Utvecklingen av det proletära klassmedvetandet (d.v.s. utvecklingen av den proletära revolutionen) och av det kommunistiska partiet är naturligtvis – världshistoriskt sett – en och samma process. I den vardagliga praktiken betingar de alltså varandra ömsesidigt på det mest intima sätt, men deras konkreta utveckling framstår trots detta inte som en och samma process, *och de kan inte ens uppvisa en genomgående parallellitet*. Ty det sätt varpå denna process förlöper, den form i vilken vissa objektiva ekonomiska förändringar bearbetas i proletariatets medvetande och framför allt det sätt varpå partiets och klassens växelverkan gestaltar sig inom denna utveckling, låter sig inte reduceras till schematiserade ‘lagbundenheter’. Partiets framväxt, dess yttre såväl som inre konsolidering, äger naturligtvis inte rum i den sektartade isoleringens lufttomma rum, utan mitt i den his-

toriska verkligheten, i oavbruten dialektisk växelverkan med den objektiva ekonomiska krisen och med de massor som revolutionerats genom denna. Det kan hända att utvecklingens gång – liksom t.ex. i Ryssland mellan de bägge revolutionerna – erbjuder partiet en möjlighet att arbeta sig fram till fullständig inre klarhet före de avgörande striderna. Men det kan också som i några länder i central- och Västeuropa inträffa, att krisen revolutionerar de breda massorna så långt och så snabbt, att de delvis även organisatoriskt blir kommunister, innan de ännu tillkämpat sig de inre medvetenhetsmässiga förutsättningarna för dessa organisationer, så att det därför uppstår kommunistiska masspartier, som först under stridernas gång kan bli verkligt kommunistiska partier. Hur långt denna typologi för partibildningen än skulle kunna förgrenas, hur lätt den illusionen i vissa extrema fall än skulle kunna uppstå, att det kommunistiska partiet organiskt och ‘lagbundet’ växer fram ur den ekonomiska krisen, så förblir dock den medvetna, inre och organisatoriska sammanslutningen av det revolutionära avantgardet, d.v.s. den verkliga uppkomsten av ett reellt kommunistiskt parti, *ett resultat av detta medvetna avantgardes egen fria och medvetna handling*. Ingenting förändras i detta faktum, om – för att bara ta två ytterlighetsfall – ett relativt litet och inom sig konsoliderat parti i växelverkan med proletariatets breda lager utvecklas till ett stort massparti, eller om det av ett spontant uppkommet massparti – efter många inre kriser – blir ett kommunistiskt massparti. Ty den teoretiska kärnan i alla dessa händelseförlopp förblir ändå densamma, nämligen ett övervinnande av den ideologiska krisen och en erövring av det korrekta, proletära klassmedvetandet. Ur detta perspektiv vore det lika farligt för revolutionens utveckling, att överskatta den oundvikliga karaktären av denna process och anta att vilken taktik som helst skulle vara i stånd att få en rad aktioner, för att inte tala om revolutionens egen utveckling, att genom en tvångsmässig intensifiering överskrida sig själva och uppnå mera avlägsna mål, som det vore ödesdigert att tro, att den bästa aktion av det största och bäst organiserade kommunistiska parti skulle kunna åstadkomma mer än att på ett riktigt sätt leda proletariatet i kampen för ett mål, som detta självt strävar mot, om också inte helt medvetet. Det vore naturligtvis lika felaktigt, att här uppfatta begreppet proletariat i statisk och statistisk mening: “begreppet massa förändras just under kampens förlopp”, säger Lenin. Det kommunistiska partiet är en – i revolutionens intresse – *självständig form* av det proletära klassmedvetandet.

Det gäller att teoretiskt korrekt uppfatta partiet i denna dubbla, dialektiska relation: både som *form* av detta medvetande och som form av *detta medvetande*, d.v.s. både i dess självständighet och i dess underordnade roll.

V

Denna noggranna, om också ständigt växlande och efter omständigheterna anpassade, distinktion mellan taktiskt och organisatoriskt samgående i relationen mellan parti och klass antar – som internt parti-problem – formen av de taktiska och organisatoriska frågornas enhet. När det gäller partiets inre liv står naturligtvis nästan endast – och i ännu högre grad än när det gäller de frågor som tidigare behandlats – det ryska partiets erfarenheter till vårt förfogande som medvetna steg mot den kommunistiska organisationens förverkligande. Liksom de icke-ryska partierna under sin 'barnsjukdomsperiod' ofta visat en tendens till sektarisk uppfattning av partiet, så tenderar de under senare skeden många gånger att för partiets propagandistiska och organisatoriska inverkan på massorna, för sitt 'yttre' liv försumma sitt 'inre'. Även detta är självfallet en 'barnsjukdom', som delvis bestäms av de stora masspartiernas snabba uppkomst, av den nästan oavbrutna följderna av viktiga beslut och aktioner och av nödvändigheten för partierna att leva 'utåtriktat'. Men att förstå den kausala kedja, som lett till ett misstag, är inte detsamma som att korrigera det. Och detta gäller i ännu högre grad eftersom just det korrekta sättet att handla 'utåt' på ett slående sätt visar hur meningslöst det är, att i partiets inre liv skilja mellan taktik och organisation och hur starkt denna inre enhet inverkar på det intima sambandet mellan partiets 'inåtriktade' och 'utåtriktade' liv (även om i praktiken denna distinktion tills vidare förefaller nästan oöverbinnelig för varje kommunistiskt parti, eftersom den är ett arv från den miljö i vilken partiet uppstått). Därför måste var och en i sin omedelbara, vardagliga praktik erinra sig, att organisatorisk centralisering av partiet (med alla de disciplinproblem som följer av denna och utgör den andra sidan av saken) och förmåga till taktiska initiativ är begrepp som ömsesidigt betingar varandra. För att en taktik, som partiet vill tillämpa, ska kunna utvecklas bland massorna är det å ena sidan en förutsättning att den först utvecklas inom partiet. Det är inte endast i mekanisk, disciplinär mening, som det är nödvändigt att partiets enskilda delar befinner sig fast i händerna

på centralen, att de fungerar utåt som verkliga länkar i en samlad vilja, utan det som krävs är just att partiet blir en så enhetlig formation, att varje förändring av kampens riktning leder till en omgruppering av alla krafter, att varje förändrad attityd får återverkningar ända ned till den enskilde partimedlemmen, att organisationens känslighet för riktningförändringar, för ökad stridsaktivitet och för återtag, o.s.v., följaktligen stegras till det yttersta. Att detta inte innebär någon 'kadaverdisciplin' behöver förhoppningsvis inte ytterligare understrykas. Ty det är klart att just denna känslighet hos organisationen snabbast avslöjar det felaktiga i enskilda paroller just i deras praktiska tillämpning, och att det är just denna som mest befrämjar möjligheten till en sund självkritik, som ökar handlingsförmågan.⁵ Å andra sidan är det självklart, att partiets fasta organisatoriska sammanhållning inte endast skänker en objektiv aktionsförmåga, utan att den på samma gång skapar den inre atmosfär i partiet, som möjliggör ett kraftfullt ingripande i händelseutvecklingen och ett utnyttjande av de möjligheter som denna erbjuder. På så sätt måste en verkligt genomförd centralisering av alla partiets krafter redan på grund av sin inre dynamik driva partiet framåt till och initiativ och aktivitet, medan däremot känslan av en otillräcklig organisatorisk konsolidering ovillkorligen måste inverka hämmande och förlamande på de taktiska besluten och till och med på partiets teoretiska grundinställning. (Som exempel kan nämnas KPD vid tiden för Kapputschen.) "För ett kommunistiskt parti", säger III kongressens organisationstesen, "finns det inget tillfälle, då partiorganisationen inte skulle kunna vara politiskt aktiv." Denna taktiska och organisatoriska permanens inte bara av den revolutionära kampberedskapen utan av själva den revolutionära aktiviteten kan endast förstås riktigt, om man helt förstått taktikens och organisationens enhet. Ty om taktiken skiljs från organisationen, om man inte i bägge ser samma utvecklingsprocess av det proletära klassmedvetandet, så är det oundvikligt att begreppet taktik faller offer för opportunismens och putschismens dilemma, att 'aktionen' antingen betyder en isolerad handling av den 'medvetna minoriteten' i syfte att gripa makten eller något 'reformistiskt', som endast anpassats efter massornas

5. "Det som gäller för enskilda personer kan – med motsvarande ändringar – tillämpas på politiken och partierna. Klok är inte den som aldrig gör några fel, sådana människor finns inte och kan inte heller finnas. Klok är den som inte gör särskilt allvarliga fel och snabbt och lätt förstår att rätta till dem." Lenin, *Der Radikalismus*, 17.

momentana önsknings, medan organisationen endast får den tekniska rollen att 'förbereda' aktionen. (Serratis och hans anhängares uppfattning står på denna nivå, liksom Paul Levis ståndpunkt.) Det revolutionära lägets permanens innebär emellertid inte alls, att det i varje ögonblick vore möjligt för proletariatet att gripa makten. Det innebär endast att varje förändring av detta läge, varje rörelse bland massorna som orsakats av detta, till följd av ekonomins objektiva, totala situation bär en tendens inom sig, som skulle kunna vändas i revolutionär riktning och utnyttjas inom proletariatet för att vidareutveckla dess klassmedvetande. Men i detta sammanhang är den inre vidareutvecklingen av detta klassmedvetandes självständiga form – det kommunistiska partiet – en faktor av allra största betydelse. Det revolutionära i situationen yttrar sig i första hand och mest iögonenfallande i de sociala formernas ständigt avtagande stabilitet, som orsakas av den ständigt avtagande stabiliteten i jämvikten mellan de sociala krafter och makter, på vars samverkan det borgerliga samhället vilar. Det proletära klassmedvetandet kan alltså endast bli självständigt och ta form på ett sätt som är meningsfullt för proletariatet, om det verkligen i varje ögonblick *för proletariatet förkroppsligar den revolutionära innebörden av just detta ögonblick*. I ett objektivt revolutionärt läge är följaktligen den revolutionära marxismens riktighet något mycket mer, än en teoriskt rent 'allmänna' riktighet. Just därför att den blivit helt och hållet praktisk och aktuell, måste teorin bli vägledande för varje enskilt steg inom den vardagliga verksamheten. Men detta är endast möjligt, om teorin helt befrias från sin rent teoretiska karaktär, om den blir dialektisk, d.v.s. i praktiken upphäver varje motsättningen mellan det allmänna och det enskilda, mellan lagen och det enskilda fall som är 'underkastat' denna, eller med andra ord mellan lagen och dess tillämpning, och därmed på samma gång varje motsättning mellan teori och praktik. Medan opportunisternas taktik och organisation, som vilar på övergivandet av den dialektiska metoden, tillfredsställer 'realpolitiken' och dagskraven genom att uppge den teoretiska grundvalens fasthet, men å andra sidan just i sin vardagliga praktik faller offer för den förstelnande schematiken i sina reifierade organisationsformer och i sin taktiska rutin, måste det kommunistiska partiet i sig hålla levande och bevara just den dialektiska spänning, som ligger i ett fasthållande av 'slutmålet' även i den mest omsorgsfulla anpassning till stundens konkreta villkor. För varje enskild individ skulle detta förutsätta 'genialitet', vilket en rev-

olutionär realpolitik aldrig kan räkna med. Men den är inte heller tvungen till det, eftersom just det medvetna utarbetandet av den kommunistiska organisationsprincipen är metoden för att inom det revolutionära avantgardet driva utbildningsprocessen i denna riktning, mot den praktiska dialektiken. Ty denna förening av taktik och organisation, d.v.s. nödvändigheten av att varje tillämpning av teorin och varje taktiskt steg genast används organisatoriskt, är den korrigeringsprincip vilken medvetet tillämpas mot den dogmatiska förstelnande, som varje teori – vilken används av människor som vuxit upp i det kapitalistiska samhället och därför har ett reifierat medvetande – oupphörligen är utsatt för. Denna fara är desto större, eftersom samma kapitalistiska miljö, som framkallar denna schematisering av medvetandet, ständigt antar nya former under sitt nuvarande krisartade tillstånd och därför blir allt mera ouppnåelig för en schematisk uppfattning. Det som idag är riktigt kan alltså imorgon vara falskt. Det som vid en viss intensitet är hälsosamt kan vid lite högre eller lite lägre intensitet bli ödesdigert. "Men man behöver endast", säger Lenin beträffande vissa former av den kommunistiska dogmatismen, "ta ett litet steg till – synbarligen i samma riktning – och sanningen förvandlas till misstag."⁶

Ty kampen mot det reifierade medvetandets inverkan är själv en långvarig process, som kräver hårda strider och i vilken man varken får stanna vid en viss form av sådana påverkningar eller vid innehållet i vissa företeelser. Men det reifierade medvetandets herravälde över de människor som lever idag verkar just i dessa riktningar. Om reifikationen övervinns på en punkt, så uppstår ögonblickligen faran att just överskridandets medvetenhetsnivå stelnar till en ny – och lika reifierad – form. Om det för arbetarna som lever under kapitalismen gäller att övervinna den illusionen, att det borgerliga samhällets ekonomiska eller juridiska former skulle utgöra människans 'eviga', 'förnuftsmässiga', 'naturliga' miljö; om det följaktligen gäller att bryta den överdrivna respekt som de känner inför sin invanda sociala miljö, så kan det 'kommunistiska högmod', som Lenin kallade det och som uppstår efter och på grund av maktövertagandet, efter störtandet av bourgeoisie under den öppna klasskampen, bli lika farligt som den mensjevikiska försagdheden inför bourgeoisie tidigare varit. Det är just därför att kommunisternas riktigt

6. Ibid., 80.

uppfattade historiska materialism – i skärande kontrast till de opportunistiska teorierna – utgår från att den sociala utvecklingen oupphörligen frambringa nya ting, *nya* i kvalitativ mening⁷, som varje kommunistisk organisation måste vara inriktad på att såvitt det är möjligt höja sin egen känslighet för varje ny företeelseform, sin förmåga att *lära* av utvecklingens alla moment. Den måste förhindra att de vapen, som man igår vann segern med, genom att förstelna blir ett hinder för den fortsatta kampen idag. “Vi måste lära av kommissen”, säger Lenin i sitt just citerade tal om kommunisternas uppgifter inom den Nya Ekonomiska politiken.

Smidighet, förmåga till förändring och anpassning av taktiken och strängt sammanhållen organisation är alltså endast två sidor av en och samma sak. Men denna djupaste innebörd av den kommunistiska organisationsformen uppfattas sällan – ens i kommunistiska kretsar – i hela sin räckvidd. Och detta trots att inte endast möjligheten att handla riktigt beror på en riktigt utnyttjande av denna organisationsform, utan också den inre utvecklingsförmågan hos det kommunistiska partiet. Lenin upprepar envist avvisandet av varje utopistisk uppfattning beträffande det människomaterial med vilket revolutionen måste genomföras och ledas till seger: det består ovillkorligen av människor, som uppfostrats i det kapitalistiska samhället och fördärvats av detta. Men att man avvisar utopistiska förhoppningar och illusioner betyder inte alls, att man skulle kunna nöja sig med att fatalistiskt acceptera detta faktum. Eftersom alla förväntningar på en inre omvandling av människorna skulle vara en utopistisk illusion så länge kapitalismen består, måste man endast söka och finna *organisatoriska åtgärder och garantier*, som tjänar syftet att motarbeta de skadliga följderna av denna omständighet, att genast korrigera dem när de oundvikligen uppträder och eliminera de missbildningar som uppkommer på detta sätt. Den teoretiska dogmatismen är ju endast

7. Redan ackumulationsdebatterna rör sig kring detta och ännu tydligare diskussionerna om kriget och imperialismen. Jfr Sinovjev kontra Kautsky (*Gegen den Strom*, 321). Särskilt tydligt kommer det till uttryck i Lenins tal vid RKP:s XI kongress om statskapitalismen: “En statlig kapitalism i den form, som vi har hos oss, finns inte analyserad av någon teori eller i någon litteratur av den enkla anledningen, att alla brukliga föreställningar, som är förknippade med dessa ord, är anpassade efter den borgerliga regimen och den kapitalistiska samhällsordningen. Men vi har en samhällsordning, som lämnat kapitalismens hjulspår och ännu inte kommit in i nya banor, för den här staten styrs inte av bourgeoisien utan av proletariet. Och det beror på oss, på det kommunistiska partiet och arbetarklassen, av vilket slag denna statliga kapitalism kommer att vara.”

ett specialfall av de förstelningsfenomen, som varje människa och varje organisation oavbrutet är utsatt för i den kapitalistiska miljön. Den kapitalistiska reifikationen av medvetandet⁸ frambringa på samma gång en överindividualisering och ett mekaniskt försakligande av människorna. Arbetsdelningen, som inte vilar på människans egenart, låter å ena sidan människorna schematiskt förstelna i sin verksamhet och gör dem till enbart vanemänniskor, till robotar inom sina sysselsättningsområden. Men å andra sidan driver den samtidigt deras individuella medvetande, som blivit tomt och abstrakt på grund av omöjligheten av att finna tillfredsställelse och utlopp för personligheten i själva verksamheten, till en brutal, sniken och äregirig egoism. Dessa tendenser måste fortsätta att verka också inom det kommunistiska partiet, som ju aldrig uppträtt med anspråk på att genom ett mirakel förvandla de människor som tillhör det i deras inre. Och detta desto mer eftersom nödvändigheten av att handla ändamålsenligt påtvingar även det kommunistiska partiet en långtgående faktisk arbetsdelning, som ovillkorligen i sig gömmer dessa faror för förstelning, byråkrati, korruption, o.s.v.

Det inre livet i partiet är en ständig kamp mot detta kapitalistiska arv. Det avgörande stridsmedlet på det organisatoriska planet kan endast vara att dra in medlemmarna i partiverksamheten *med hela deras personlighet*. Det är endast om funktionen inom partiet inte är en tjänst – som ju eventuellt utövas med total hängivenhet och samvetsgrannhet men ändå endast som en tjänst – utan om alla medlemmars aktivitet berör alla möjliga slags partiarbete, och om denna verksamhet dessutom varieras allt efter de faktiska möjligheterna, som partimedlemmarna med hela sin personlighet kommer i ett levande förhållande till partilivet som helhet och till revolutionen samt upphör att vara enbart specialister, som nödvändigtvis är underkastade faran för en inre förstelning.⁹ Även här kommer taktikens och organisationens oupplösliga enhet till uttryck. Varje hierarki av funktionärer inom partiet, som är oundviklig på kampstadiet, måste vila på lämpligheten av en viss typ av begåvning för de

8. Beträffande detta jfr essän “Reifikationen och proletarietets medvetande” i Lukács, *Historia och klassmedvetande*.

9. Man bör läsa det mycket intressanta avsnittet om partipressen i III kongressens organisationstesen. I punkt 48 uttrycks detta krav helt klart. Men hela organisationstekniken är uppbyggd på denna princip, t.ex. parlamentsfraktionens förhållande till centralkommittén, växlingen mellan legalt och illegalt arbete, etc.

faktiska uppgifter som en viss fas av kampen medför. Om revolutionens utveckling går förbi denna fas, skulle det vara helt otillräckligt för en verklig omställning till den handling som nu är den riktiga att endast ändra taktik eller organisationsform (t.ex. genom att övergå från illegalitet till legalitet). En förändring av partiets funktionärshierarki måste samtidigt äga rum, och personurvalet noga anpassas till den nya stridsformen.¹⁰ Detta kan naturligtvis inte genomföras utan 'misstag' eller utan kriser. Det kommunistiska partiet vore en fantastisk och utopisk lyckalighetens ö i kapitalismens hav, om dess utveckling inte ständigt vore utsatt för denna fara. Det avgörande nya i dess organisation är endast att partiet kämpar mot denna inre fara i en medveten och alltmera medveten form.

Om varje partimedlem på detta sätt går upp i partiets liv med hela sin personlighet, med hela sin existens, så sker det enligt samma princip för centralisering och disciplin, som garanterar att en levande växelverkan mellan medlemmarnas och partiledningens vilja upprätthålls och att medlemmarnas vilja och önskan, deras initiativ och deras kritik mot ledningen kommer till sin rätt. Just därför att varje beslut som partiet fattar måste komma till uttryck i alla partimedlemmarnas handlingar, att varje paroll måste leda till handlingar från de enskilda medlemmarnas sida, i vilka dessa sätter hela sin fysiska och moraliska existens på spel, just därför är de inte endast i stånd till utan rent av tvungna att genast ingripa med sin kritik och ögonblickligen göra sina erfarenheter och betänkligheter gällande. Om partiet enbart består av en funktionärshierarki, som är isolerad från massan av vanliga medlemmar, om det i det dagliga livet endast tillkommer medlemmarna rollen som åskådare av hierarkins handlingar, och om partiets handlingar som helhet endast är av tillfällig art, så uppstår hos medlemmarna en viss likgiltighet inför partiets vardagliga verksamhet, blandat med blint förtroende och apati. Deras kritik kan i bästa fall vara en kritik *post festum* (på kongresser, o.s.v.), som sällan utövar ett bestämmande inflytande på aktionernas verkliga inriktning i framtiden. Däremot är det aktiva deltagandet av alla medlemmar i partiets vardagsliv och nödvändigheten av att med hela sin personlighet

10. Beträffande detta jfr Lenins tal vid Allryska metallarbetarekongressen (6. 3. 1922) och vid RKP:s XI kongress rörande de partiorganisatoriska konsekvenserna av den Nya Ekonomiska Politiken.

engagera sig för alla partiets aktioner det enda medlet, att tvinga partiledningen att verkligen göra sina beslut förståeliga för medlemmarna och övertyga dem om deras riktighet, eftersom dessa annars omöjligt skulle kunna genomföras riktigt. (Ju mera genomorganiserat partiet är och ju viktigare funktioner som anförtrots varje medlem – t.ex. som medlem av en fackföreningsfraktion – desto starkare är denna nödvändighet.) Å andra sidan måste dessa diskussioner leda till just denna levande växelverkan mellan hela partiets och centralens vilja redan före aktionen men också under den, de måste inverka modifierande, korrigerande, etc., på den faktiska övergången från beslut till handling. (Även här är denna växelverkan desto livligare, ju längre centraliseringen och disciplinen drivits.) Ju djupare dessa tendenser tränger igenom, desto fullständigare försvinner den skarpa och abrupta kontrasten mellan ledare och massa, som övertagits från de borgerliga partiernas struktur, och förändringen av funktionärshierarkin bidrar också starkt till detta. Och den – för tillfället – ännu oundvikliga *post festum* kritiken förvandlas alltmer till ett utbyte av *konkreta och allmänna*, taktiska och organisatoriska erfarenheter, som då också är allt tydligare riktade mot framtiden. Friheten är just – vilket redan den klassiska tyska filosofin insåg – något praktiskt, en aktivitet. Och endast genom att det kommunistiska partiet blir en värld av verksamhet för var och en av sina medlemmar, kan det verkligen övervinna den borgerliga människans åskådarroll inför nödvändigheten av ett skeende, som hon inte förstått, samt dess ideologiska form, den borgerliga demokratin formella frihet. Rättigheternas separation från plikterna är möjlig endast genom de aktiva ledarnas separation från den passiva massan, genom ledarnas ställföreträdande handlingar *för* massan, d.v.s. genom en fatalistisk och kontemplativ hållning från massornas sida. Den sanna demokratin och upphävandet av separationen mellan rättigheter och plikter är emellertid ingen formell frihet, utan en intim sammanhängande och solidarisk *aktivitet* bland länkarna i en samlad vilja. Frågan om 'utrensning' inom partiet, som förtalats och nedsvärats så mycket, är endast den negativa sidan av samma problem. Även här – liksom i alla frågor – var det nödvändigt att ta steget från utopi till verklighet. Så har t.ex. det krav, som formulerades i II kongressens 21 villkor och enligt vilket varje legalt parti då och då skulle genomföra sådana utrensningar, visat sig vara ett utopistiskt krav, som är oförenligt med den utvecklingsfas då masspartier uppstår i Västeuropa. (III

kongressen yttrade sig också mycket mera återhållsamt i denna fråga.) Men att formulera det var trots allt inget 'fel'. Ty detta krav betecknar klart och tydligt den riktning, som den inre utvecklingen av det kommunistiska partiet måste ta, även om de historiska omständigheterna kommer att bestämma *formen* för förverkligandet av denna princip. Just därför att organisationsproblemet är det djupaste och mest intellektuella problemet inom den revolutionära utvecklingen, var det ovillkorligen nödvändigt att föra in sådana problem i det revolutionära avantgardets medvetande, även om de för ögonblicket inte kunde lösas i praktiken. Utvecklingen av det ryska partiet visar emellertid på ett storartat sätt den praktiska betydelsen av denna fråga, inte bara för partiets eget inre liv utan också för dess förhållande till de breda arbetarmassorna – även detta följer ju av taktikens och organisationens oupplösliga enhet. I Ryssland har utrensningen inom partiet skett under mycket olika former alltefter utvecklingens olika etapper. Under den senaste som genomfördes förra hösten införde man ofta den ytterst intressanta och betydelsefulla principen att utnyttja de partilösa arbetarnas och böndernas erfarenheter och omdöme och dra in dessa massor i arbetet på utrensningen inom partiet. Det betyder inte, att partiet hädanefter blint skulle acceptera varje omdöme som dessa massor fällde, men ändå att man tog stor hänsyn till deras påstötningar och förkastelser vid utmönstringen av de korrupta, byråkratiserade element, som blivit främmande för massorna och revolutionärt otillförlitliga.¹¹

Denna inre och mycket intima partiangelägenhet visar alltså på ett avancerat stadium av det kommunistiska partiet det inre och mycket intima sambandet mellan parti och klass. Den visar i vilken utsträckning den mycket skarpa organisatoriska separationen mellan det medvetna avantgardet och de breda massorna endast är ett moment av hela klassens enhetliga men dialektiska utvecklingsprocess, av klassmedvetandets utveckling. Men den visar på samma gång, att ju klarare och mera effektivt denna process förmedlar ögonblickets nödvändigheter genom deras historiska betydelse, desto klarare och mera effektivt griper den den enskilde partimedlemmen i hans individuella verksamhet, utnyttjar

11. Jfr Lenins artikel i *Pravda*, 21. 9. 1921. Att denna organisatoriska åtgärd på samma gång är en briljant taktisk åtgärd för att öka det kommunistiska partiets auktoritet och konsolidera dess förhållande till de arbetande klasserna, inser man utan vidare.

honom, utvecklar honom och dömer honom. Liksom partiet som helhet genom sin aktivitet, som syftar till revolutionär enhet och sammanhållning för att kunna skapa den proletära klassens sanna enhet, upphäver de reifierade distinktionerna enligt nationer, yrken, etc., samt enligt livets uppenbarelseformer (t.ex. ekonomi och politik), på samma sätt river partiet i sitt förhållande till den enskilde medlemmen bort de slöjor, som i det kapitalistiska samhället omtöcknar individens medvetande, och detta är möjligt just på grund av dess strängt sammanhållna organisation, på grund av den järnhårda disciplin som följer av denna, samt på grund av kravet på en satsning av hela personligheten. Att detta är en långvarig process, och att vi endast befinner oss i dess begynnelse, kan och får inte hindra oss från att sträva att med den klarhet som idag är möjlig uppfatta den *princip*, som här kommer till uttryck – frihetens analkande rike som ett krav från den klassmedvetne arbetarens sida. Just därför att uppkomsten av det kommunistiska partiet endast kan vara ett medvetet utfört verk av den klassmedvetne arbetaren, är i det här fallet varje steg mot riktig kunskap på samma gång ett steg mot detta rikets förverkligande.

September 1922

Komintern

Teser och resolutioner antagna å Kommunistiska Internationalens fjärde världskongress (utdrag) 1922

Arbetarnas enhetsfront

Riktlinjer för arbetarnas enhetsfront och förhållandet till de arbetare som tillhör 2, 2 1/2 och Amsterdam-Internationalerna och till dem, som under stöder de anarko-syndikalistiska organisationerna. Enhälligt antagna av Kommunistiska Internationalens Exekutivkommitté den 18 december 1921.

1) Den internationella arbetarerörelsen genomlöper f. n. en egendomlig övergångsetapp, som ställer såväl den Kommunistiska Internationalen i allmänhet som även dess olika sektioner inför nya, viktiga taktiska problem.

Denna etapp markeras av följande kännetecken: Den ekonomiska världskrisen skärpes. Arbetslösheten växer. I nästan alla länder har det internationella kapitalet övergått till en systematisk offensiv mot arbetarna, vilken framträder framför allt i kapitalisternas öppna och klara strävan att sänka arbetslönerna och arbetarnas hela levnadsstandard: Versaillesfredens bankrutt visar sig allt tydligare för de arbetandes bredaste lager. Ett nytt imperialistiskt krigs eller flera sådana krigs oundviklighet är uppenbar, om ej det internationella proletariatet störtar de borgerliga regeringarna. Washington har tydligt åskådliggjort detta.

2) De i samband med en mängd omständigheter hos arbetarnas breda lager framkallade reformistiska illusionerna börja under verklighetens hårda slag att lämna rum för en annan stämning. De efter det imperialistiska blodbadets avslutning ånyo framväxande "demokratiska" och reformistiska illusionerna (å ena sidan hos de mest privilegierade arbetarna, å andra sidan hos de mest efterblivna, politiskt minst erfarna) vissna, innan de gått fullt i blom. Förloppet och avslutningen av Washingtonkonferensens återstående "arbete" skall än kraftigare skaka dessa illusioner. Om man för ett halvt år sedan med en viss rätt kunde tala om en allmän dragning åt höger hos arbetaremassorna i Europa och Amerika, kan man nu tvärtom tvivelsutan konstatera början till en svängning åt vänster.

3) Å andra sidan har under intrycket av kapitalets stegrade angrepp hos arbetarna vaknat en spontan, oemotståndlig strävan till enhet, som går hand i hand med det successivt växande förtroendet hos de breda arbetaremassorna till kommunisterna.

Allt bredare arbetarekretsar börja först nu rätt uppskatta den kommunistiska förtruppens mod, då den kastade sig ut i striden för arbetareklassens intressen vid en tidpunkt då hela den stora arbetaremassan ännu förblev indifferent eller t. o. m. stöd fientlig gentemot kommunismen. Allt bredare arbetaremassor övertygas nu om att endast kommunisterna ha även under de svåraste förhållanden, stundom med de största offer försvarat arbetarklassens ekonomiska och politiska intressen. Aktningen och förtroende till arbetareklassens oförsonliga kommunistiska avantgarde börjar därför ånyo växa, sedan t. o. m. arbetarnas mera efterblivna lager insett och förstått reformistiska förhoppningars gagnlöshet och att det icke gives någon annan räddning undan kapitalisternas rövaretåg än genom kamp.

4) De kommunistiska partierna kunna och skola nu skörda frukterna av denna strid, som de förut fört i massligkiltighetens ogynnsamma miljö. Men samtidigt med att arbetaremassorna genomträngas av allt större förtroende till arbetareklassens oförsonliga, stridsglada element, kommunisterna, visa de i sin helhet en längtan starkare än någonsin efter enhet. De till aktivt liv vaknande nya lagren av politiskt mindre prövade arbetare drömma om alla arbetarepartiers, ja t. o. m. alla arbetareorganisationers förening och hoppas att sålunda stärka sin motståndskraft gentemot kapitalisterna. Nya arbetarelager, som förut ofta icke tagit någon

aktiv del i den politiska kampen, försöka nu med stöd av sin egen erfarenhet pröva reformismens praktiska planer. Liksom dessa nya skikt vilja ej heller betydande arbetarelager, som tillhöra de gamla socialdemokratiska partierna, längre giva sig till freds med socialdemokraternas och centristerens fälttag emot den kommunistiska förtruppen utan börja redan fordra samförstånd med kommunisterna. Men samtidigt ha de ännu icke övervunnit sin tro på reformisterna och betydande massor stödja ännu Andra Internationalens och Amsterdam-Internationalens partier. Dessa arbetaremassor formulera ej med tillräcklig klarhet sina planer och strävanden, men i stort sett kan denna nya stämning härledas av önskan att skapa enhetsfronten och söka förmå den Andra och Amsterdam-Internationalens partier och förbund att sammans med kommunisterna upptaga kampen mot kapitalets anfall. Så till vida är denna stämning progressiv. I allt väsentligt är tron på reformismen undergrävd. Under de allmänna förhållanden, vari arbetarerörelsen nu befinner sig, kommer varje allvarlig massaktion, om den än utgår endast från smärre detaljkrav, oundvikligt att ställa på dagordningen mer allmänna och mer grundläggande frågor om revolution. Det kommunistiska avantgardet kan endast draga fördel av om nya arbetarelager på grund av egen erfarenhet övertaga sig om reformismens och kompromissandets illusioner.

5) Vid den tid då en medveten och organiserad protest mot ledarnas i Andra Internationalen förräderi började uppspira, hade dessa i sina händer arbetareorganisationernas hela apparat. De utnyttjade enhetens och den proletära disciplinens princip för att skoningslöst täppa till munnen på den revolutionära, proletära protesten och utan motstånd ställa arbetareorganisationernas hela makt i den nationella imperialismens tjänst. Under dessa förhållanden måste den revolutionära flygeln till varje pris tillkämpa sig agitationens och propagandans frihet, d. v. s. frihet att förklara för arbetaremassorna det exempellösa historiska förräderi, som de av arbetaremassorna själva skapade partierna begått och ännu begå.

6) Sedan de kommunistiska partierna tryggt åt sig fullständig organisatorisk frihet att *andligt inverka* på arbetaremassorna sträva de i alla länder att nu vid alla tillfällen genomföra en möjligast bred och fullständig enighet i dessa massors *praktiska aktion*. Amsterdamarna och Andra Internationalens hjältar predika i ord denna enhet, men handla i verkligheten tvärtom. Då det icke lyckats Amsterdams reformistiska kompromissmakare att organisatoriskt förkväva protestens och

det revolutionära upprorets röst, söka de nu ur den återvändsgränd, vari de genom eget förvållande råkat in, en utväg genom att driva in splittringens, desorganisationens, det organisatoriska sabotagens kil i de arbetande massornas kamp. En av de kommunistiska partiets uppgifter är det nu att avslöja in flagranti dessa det gamla förräderiets nya former.

7) Djupgående inre processer tvinga likväl diplomaterna och ledarna av Andra, 2 1/2 och Amsterdam-Internationalerna att även å sin sida rycka enhetsfrågan i förgrunden. OM hos de till nytt, medvetet liv vaknande, föga erfarna arbetarelagren enhetsfrontens paroll verkligen avser en ärlig strävan att sammansluta den förtryckta klassens krafter mot kapitalisternas frammarsch, så är för ledarna och diplomaterna i Andra, 2 1/2- och Amsterdam-Internationalen uppställandet av enhetsparollen ett nytt försök att bedraga arbetarna och locka dem på ett nytt sätt in på den gamla vägen till klassernas "samarbete". Den analkande faran för ett nytt imperialistiskt krig (Washington), rustningarnas ökning, de bakom kulisserna slutna nya imperialistiska hemliga fördragen – allt är likväl ingen anledning för ledarna i Andra-, 1/2- och Amsterdam-Internationalen att slå alarm och icke blott i ord, utan även i handling stödja arbetarklassens internationella sammanslutning. Allt detta kommer fastmer att oundvikligt framkalla inom Andra-, 2 1/2- och Amsterdam-Internationalen slitningar och söndringar av samma art, som framtråda även i den internationella bourgeoisens läger. Denna företeelse är oundviklig därför att de reformistiska "socialisternas" solidaritet med bourgeoisien i "deras" eget land bildar reformismens hörnsten.

Detta är de allmänna betingelser, varunder den kommunistiska Internationalen som helhet och dess olika sektioner ha att giva uttryck åt sin ställning till parollen om socialistisk enhetsfront.

8) Inför detta läge anser Kommunistiska Internationalens exekutiv att tredje kommunistiska världskongressens paroll: "Till massorna" och den kommunistiska rörelsens allmänna intressen över huvud kräva av de kommunistiska partierna och av den Kommunistiska Internationalen i sin helhet *stödjande av parollen om arbetarnas enhetsfront* och övertagande av initiativet i denna fråga. Därvid måste naturligtvis de kommunistiska partiernas taktik anpassas efter varje särskilt lands förhållanden.

9) I *Tyskland* har det kommunistiska partiet på sin senaste rikskonferens understött parollen om arbetarnas enhetsfront och förklarar

det möjligt att även stödja en enhetlig arbetare-regering, som är benägen att på allvar i någon mån upptaga kampen mot kapitalisternas makt. Kommunistiska Internationals exekutiv anser detta beslut obetingat riktigt och är övertygad om att K. P. D. med fullt hävdande av sin självständiga, politiska ställning är i stånd att tränga in i bredare arbetarelager och stärka kommunismens inflytande på massorna. Förr än i något annat land skola de breda massorna i Tyskland med var dag alltmer övertygas om hur rätt det kommunistiska avantgardet hade, då det i den svåraste tid icke ville sträcka vapnen och hårdnackat betonade värdelösheten av det föreslagna användandet av reformistiska botemedel då krisen blott kan lösas genom proletär revolution. Genom att partiet följer denna taktik, kommer det med tiden att samla omkring sig även alla anarkismens och syndikalismens revolutionära element, som nu stå avsidet från masskampen.

10) I *Frankrike* är det kommunistiska partiet i majoritet bland de politiskt organiserade arbetarna. På grund därav står frågan om enhetsfronten i Frankrike något annorlunda än i de övriga länderna. Men även här är det nödvändigt att hela ansvaret för det enhetliga arbetare-lägrats splittring faller på våra motståndare. De franska syndikalisternas revolutionära del för med rätta kampen mot fackföreningarnas söndring, d. v. s. för arbetareklassens enhet i den ekonomiska kampen mot bourgeoisien. Men arbetarnas kamp upphör icke utanför arbetsplatsen, Enigheten är även nödvändig mot reaktionens frammarsch, mot den imperialistiska politiken etc. Reformisternas och centristernas politik har däremot lett till partiets klyvning och hotar nu även fackföreningsrörelsens enhet, varigenom blott bevisas, att Jouhaux likaväl som Longuet objektivt tjänar bourgeoisiens sak. Proletariatets enhetsparoll både i den ekonomiska och den politiska kampen mot bourgeoisien förblir det bästa medlet att korska dessa splittringsplaner.

Även om den reformistiska C. G. T. som ledes av Jouhaux, Merrheim och konsorter, förråder den franska arbetareklassens intressen – måste dock de franska kommunisterna och den franska arbetareklassens revolutionära element över huvud före varje masstrejk eller var revolutionär demonstration eller någon annan revolutionär massaktion föreslå reformisterna att understödja denna aktion och systematiskt avslöja dem, om de vägra att understödja arbetarnas revolutionära kamp. På denna väg skola vi lättast erövra de partilösa arbetaremassorna. Naturligtvis

skall det ingalunda föranleda Frankrikes kommunistiska parti att inskränka sin självständighet t. ex. att under valkampanjen i någon mån understödja "det vänstra blocket" eller uppträda tolerant gentemot de vacklande kommunister, som ännu begråta Skilsmässan från socialpatrioterna.

11) I *England* har det reformistiska Labour Party vägrat att upptaga det kommunistiska partiet bland de andra arbetareorganisationerna. under påverkan av den ovannämnda stämningens växande utbredning bland arbetarna ha Londons arbetareorganisationer nyligen fattat beslut om det engelska kommunistiska partiets upptagande i Labour Party.

Givetvis bildar England i detta avseende ett undantag, ty på grund av säregna förutsättningar utgör Labour Party i England ett slags allmän arbetaresammanslutning för hela landet. Det är de engelska kommunisternas uppgift att inleda en energisk kampanj för sitt upptagande i Labour Party. Fackförbundsledarnas förräderi under kolgruvarbetarestrejken o. s. v., kapitalisternas systematiska nedpressning av arbetarnas arbetslön o. s. v., allt har framkallat en djupgående jäsning bland det engelska proletariatets i revolutionering sig befinnande massor. De engelska kommunisterna måste uppbjuda alla ansträngningar för att till varje pris intränga i arbetaremassorna under paroll om revolutionär enhetsfront mot kapitalisterna.

12) I *Italien* börjar det unga kommunistiska partiet, som var ytterst oförsonligt stämt gentemot det reformistiska socialistiska italienska partiet och den socialförrådiska arbetarekonfederationen, vilka nyligen satt kronan på sitt öppna förräderi mot den proletära revolutionen, att icke desto mindre föra sin agitation under den enhetliga proletära enhetsfrontens paroll mot kapitalisternas offensiv. Kommunistiska Internationals exekutiv anser denna de italienska kommunistiska agitation såsom riktigt och yrkar endast densamma stärkande i denna riktning. Den Kommunistiska Internationals exekutiv är övertygad om att Italiens kommunistiska parti, i besittning av tillräcklig vidsyn, kan ge hela Internationalen ett mönsterexempel av stridsberedd marxism, som skoningslöst hack i häl avslöjar halvheten och förräderiet hos de reformister och centrister, som draperat sig i kommunismens mantel och *samtidigt* kan föra en outtröttlig, alltmer stegrad, allt bredare massor genomträngande *kampanj för arbetarnas enhetsfront mot bourgeoisien*.

13) I *Tjeckoslovakiet*, där det kommunistiska partiet har bakom sig

en betydande del av de politiskt organiserade arbetarna, äro kommunisterna uppgifter i vissa avseenden analoga med de franska kommunisternas uppgifter. Befästade sin självständighet, avlägsnande de sista centristiska traditionerna bör Tjeckoslovakiets kommunistiska parti tillika förstå att i sitt land popularisera parollen om arbetarnas enhetsfront mot bourgeoisien och därigenom definitivt i de efterblivna arbetarnas ögon avslöja socialdemokratins och centristernas ledare, som i själva verket äro kapitalets agenter. Tillika böra Tjeckoslovakiets kommunister med ökad energi försöka att erövra fackorganisationerna, som ännu till stor del befinna sig i de gula ledarnas händer.

14) I *Sverige* har efter de senaste riksdagsmannavalen uppstått en sådan situation, att den lilla kommunistiska fraktionen kan spela en stor roll. En av den Andra Internationalens mest framstående ledare, hr Branting, som tillika är den svenska bourgeoisiens premiärminister, befinner sig f. n. i ett läge, där det vid bildandet av parlamentarisk majoritet icke kan vara honom likgiltigt vilken ställning den kommunistiska fraktionen i det svenska parlamentet intager. Kommunistiska Internationalens exekutiv finner att det svenska parlamentets kommunistiska fraktion under vissa omständigheter icke får förvägra sitt understöd åt Brantings mensjevikiska ministär liksom även de tyska kommunisterna i några av Tysklands landsregeringar (Thüringen, Sachsen) helt riktigt gjort. Det innebär likväl ingalunda att Sverges kommunister skulle i någon mån inskränka sin självständighet eller avstå från att avslöja den mensjevikiska regeringens karaktär – tvärtom, ju större makt mensjevikerna äga, desto mer förräderi begå de mot arbetareklassen och desto större ansträngningar måste kommunisterna göra för att avslöja mensjevikerna i de bredaste arbetarelagrens ögon. Det kommunistiska partiet måste också fortsätta vidare med att söka draga till sig de syndikalistiska arbetarna för gemensam kamp mot bourgeoisien.

15) I *Amerika* börja alla vänsterelement inom den fackliga och politiska rörelsen att sammansluta sig, vilket bereder kommunisterna möjlighet att intränga i det amerikanska proletariats breda massor, och intaga en central plats i denna vänstersammanslutning. Med hjälp av kommunistiska föreningar överallt där det finns några kommunister måste dessa träda i spetsen för denna rörelse, som åsyftar att samla alla revolutionära element, och med särskild styrka och kraft hävda parollen om arbetarnas enhetsfront t. ex. för de arbetslösas skydd o. s. v. Mot fackorganisa-

tionerna under Gompers ledning bör den viktigaste anklagelsen vara att de icke vilja delta i bildandet av en arbetarnas enhetsfront mot kapitalisterna till värn och skydd för de arbetslösa o. s. v. Kommunismens särskilda uppgift måste vara att söka draga till sig I. W. W:s bästa element.

16) I *Schweiz* har vårt parti kunnat uppnå en viss framgång på den ovan antydda vägen. Tack vare kommunisternas agitation för den revolutionära enhetsfronten har man lyckats tvinga fackförbundsbyråkratin att inkalla en extra kongress, som snart skall äga rum, och där våra vänner skola förstå att inför alla Schweiz' arbetare avslöja reformismens lögnaktighet och föra vidare arbetet för proletariats revolutionära sammanslutning.

17) I en mängd andra länder står frågan annorlunda på grund, av helt nya, lokala förutsättningar. Sedan den Kommunistiska Internationalens exekutiv uppdragit den allmänna linjen, är den övertygad om att de olika kommunistiska partierna skola förstå att tillämpa den i anpassning till de förhållanden, som framväxa i vart särskilt land.

18) Såsom huvudvillkor, vilka äro lika och obetingat ultimativa för de kommunistiska partierna i alla länder, betraktar Kommunistiska Internationalens exekutiv självständigheten och den fullständiga oavhängigheten för varje kommunistiskt parti, som träffar den ena eller andra överenskommelsen med partierna i Andra- eller 2 1/2-Internationalen, vid framförandet av sina åskådningar och i sin kritik av kommunismens motståndare. I det kommunisterna foga sig efter *aktionens* principer, skola de därvid obetingat bevara rätt och möjlighet att icke blott före och efter en aktion, utan även, om så erfordras, under en aktion uttala sin mening utan undantag om alla arbetareklassens organisationers politik. Under inga omständigheter är ett uppgivande av dessa villkor tillåtet. I det de stödja parollen om största möjliga enighet mellan alla arbetareorganisationer i *varje praktisk aktion mot den kapitalistiska fronten* kunna kommunisterna likväl ingalunda avstå från att klarlägga sina åskådningar, som ensamma äro det konsekventa uttrycket för försvaret av arbetareklassens intressen i deras helhet.

19) Kommunistiska Internationalens exekutiv finner lämpligt att erinra alla broderpartier om de ryska bolsjevikerernas erfarenhet – det tills vidare ena, parti som lyckats besegra bourgeoisien och taga makten i sina händer. Under det halvtannat årtionde, som förflutit från bolsjevismens uppkomst till dess seger över bourgeoisien (1903-1917), har

bolsjevismen icke upphört att föra en outtröttlig kamp mot. reformismen eller, vilket är detsamma, mot mensjevismen. Men samtidigt ha de ryska bolsjevikerna under detta halvtannat årtionde även ofta träffat överenskommelser med mensjevikerna. Den formella skilsmässan från mensjevikerna ägde rum våren 1905. Men under den framstormande arbetarerörelsens påverkan bildade bolsjevikerna redan i slutet av år 1905 en gemensam front med mensjevikerna. Andra gången skildes de definitivt i januari 1912. Men mellan 1905 och 1912 omväxlade splittring och sammanhållning och halv sammanhållning under åren 1906 och 1907 och även 1910 och dessa akter av förening och halv förening berodde icke blott på förskjutningar i fraktionskampen, utan även på de breda arbetaremassornas direkta påtryckning, i det de vaknade till aktivt politiskt liv och fordrade att man skulle giva dem möjlighet att själva pröva med stöd av egen erfarenhet, huruvida mensjevismens vägar verkligen leda bort från revolutionens väg. Före den nya revolutionära rörelsen, efter strejkerna vid Lena, kort före det imperialistiska krigets utbrott kunde bland Rysslands arbetaremassor iakttagas en särskilt stegrad enhetssträvan, som den ryska mensjevismens ledare och diplomater då sökte utnyttja för sina syften ungefär så som ledarna för Andra- och 2 1/2- och Amsterdam-Internationalen nu försöka göra. Arbetarnas strävanden till enhet besvarade de ryska bolsjevikerna ingalunda med att inte vilja vara med om en enhetsfront. Tvärtom, som motvikt mot de mensjevikiska ledarnas diplomatiska spel uppställde de ryska bolsjevikerna parollen: "Enhet nedifrån!", d. v. s. arbetaremassornas enhet i den praktiska kampen för arbetarnas revolutionära fordringar mot kapitalisterna. Praxis har visat, att detta var det enda riktiga svaret. Och som resultat av denna taktik, som ändrades efter tidsomständigheter och lokala förhållanden, vunnos en stor del av de mensjevikiska arbetarna för kommunismen.

20) I det K. I. utgivit parollen om arbetarnas enhetsfront och tillåter de olika sektionerna av Kommunistiska Internationalen att träffa överenskommelser med de till Andra- och 2 1/2-Internationalerne hörande partierna och förbunden kan den självklart icke heller gå emot sådana överenskommelser efter internationell måttstock. Kommunistiska Internationales Exekutiv har för Amsterdam-Internationalen framlagt ett förslag i anslutning till hjälpkaktionen för de svältande i Ryssland. Den har upprepat detta förslag i anslutning till förföljelserna och den vita terrorn mot Spaniens och Jugoslaviens arbetare. K. I. E. gör nu Amsterdam-

samt Andra- och 2 1/2-Internationalen ett nytt förslag i samband med Washington-konferensens första förhandlingsperiod, som bevisat, att ett nytt imperialistiskt blodbad hotar den internationella arbetareklassen. Ledarna för Andra-, 2 1/2- och Amsterdam-Internationalerne ha hittills genom sin hållning visat, att de i själva verket låta sin enhetsparoll falla, när det gäller *praktiska aktioner*. Vid alla sådana tillfällen blir det den Kommunistiska Internationales uppgift i sin helhet och särskilt varje sektionens uppgift att upplysa de bredaste arbetarekretsarna om hyckleriet hos ledarna för Andra-, 2 1/2- och Amsterdam-Internationalerne, som föredraga enheten med bourgeoisien framför enheten med de revolutionära arbetarna, och t. ex. genom att stanna kvar i den internationella arbetsbyrå i Nationernas förbund, bilda en beståndsdel av den imperialistiska Washingtonkonferensen i stället för att organisera kampen mot det imperialistiska Washington. Men avvisandet av den Kommunistiska Internationales praktiska förslag genom ledarna för Andra-, 2 1/2- och Amsterdaminternationalerna skall icke föranleda oss att avstå från denna taktik, som har djupa rötter hos massorna och som vi måste förstå att systematiskt och orubbligt utveckla. I de fall då yrkandet på en gemensam kamp tillbakavisas av våra motståndare, är det nödvändigt att massorna upplysas därom och sålunda lära känna vem som är den verkliga förstöraren av arbetarnas enhetsfront. I de fall, då de ansluta sig till vår fordran, bör aktionen steg för steg fördjupas och stegras så kraftigt som möjligt. I båda fallen är det nödvändigt att de breda arbetaremassornas uppmärksamhet fästes härpå medels kommunisternas underhandlingar med de andra organisationerna, ty det är nödvändigt att i alla stridens skiften intressera de breda arbetaremassorna för arbetarnas revolutionära enhetsfront.

21) I det K. I. E. uppdrager den ovan tecknade planen, fäster den även alla broderpartiers uppmärksamhet på de faror, varmed den under vissa omständigheter kan vara förenad. Icke alla kommunistiska partier äro tillräckligt fast byggda, icke alla ha fullständigt brutit med den centristiska och halvcentristiska ideologien. Fall då gränserna överskrides äro möjliga, tendenser, som faktiskt skulle betyda de kommunistiska partiernas och gruppernas upplösning i ett enhetligt, formlöst block. För att med framgång för kommunismens sak genomföra den ovan skildrade taktiken är det nödvändigt att de kommunistiska partier, som genomföra denna taktik, står starkt och fast sammanfogade och att deras led-

ingar är i besittning av ideell klarhet i sin uppfattning.

22) Hos de grupper inom den Kommunistiska Internationalen själv, som med större eller mindre grund betecknas som högergrupper eller t. o. m. som halvt centriska, gives det tvivelsutan tendenser av två slag. Somliga element ha icke i verkligheten brutit med Andra Internationalens ideologi och metoder, ha icke befriat sig från pieteten mot deras tidigare organisatoriska makt och söka halvt medvetet eller omedvetet vägar till ideellt samförstånd med Andra Internationalen och följaktligen även med det borgerliga samhället Andra element, som kämpar mot den formella radikalismen, mot den s. k. ”vänsterns” fel, sträva att, giva det unga kommunistiska partiets taktik mera smidighet, manövreringsduglighet för att bereda det möjlighet att lättare tränga in de djupa arbetelederna. De kommunistiska partiernas snabba utveckling har stundom drivit i yttre hänseende dessa båda tendenser in i samma läger, i viss mån i samma gruppering. Tillämpningen av de ovan anförda metoderna, vilkas uppgift är att giva den kommunistiska agitationen ett stöd i proletarietets, förenade massaktioner, klarlägger bäst de verkligt reformistiska tendenserna inom det kommunistiska partiet och bidrager vid en rätt användning av taktiken i hög grad till en revolutionär konsolidering av de kommunistiska partierna såväl därigenom att de otåliga eller sekteriska elementen omfostras genom erfarenhet som även genom att partierna befrias från reformistisk barlast.

23) Med arbetarnas enhetsfront förstå vi alla de arbetares enhet, som vilja kämpa mot kapitalismen, således även de arbetare, som ännu följa anarkisterna, syndikalisterna o. s. v. I många länder kunna sådana arbetare även vara till hjälp i den revolutionära kampen. Den kommunistiska Internationalen har ända från de första dagarna av sin tillvaro intagit en vänskaplig hållning till dessa arbetarelement, som efterhand övervinna sina fördomar och komma till kommunismen. Så mycket mer uppmärksamma måste kommunisterna nu vara gentemot dem, då arbetarnas enhetsfront mot kapitalisterna förverkligas.

24) I syfte att definitivt fastställa det kommande arbetet i nämnd riktning beslutar K. I. E. att i närmaste framtid inkalla exekutiven till session, där alla partier skola vara representerade av ett dubbelt antal delegerade.

25) K. I. E. skall sorgfälligt fullfölja alla praktiska mått och steg på nämnda område och ber alla partier att med alla sakliga detaljer hålla Exekutiven å jour med varje försök och varje resultat i nämnda riktning.

Georgi Dimitrov Tal vid Kominterns 7:e kongress (utdrag) 1935

II. Arbetarklassens enhetsfront mot fascismen.

Kamrater! Miljoner arbetare och arbetande i de kapitalistiska länderna ställer frågan: Hur skall man förhindra att fascismen kommer till makten och hur skall man störta fascismen, när den har segrat? Kommunistiska Internationalen svarar: *det första, som måste göras, och som man måste börja med, är att skapa en enhetsfront, att upprätta aktionsenhet bland arbetarna på varje arbetsplats, i varje krets, i varje distrikt, i varje land, i hela världen. Proletariatets aktionsenhet i nationell och internationell skala är det mäktiga vapen, som sätter arbetarklassen i stånd att inte bara framgångsrikt försvara sig, utan även att framgångsrikt gå till motoffensiv mot fascisterna, mot klassfienden.*

Enhetsfrontens betydelse.

Är det inte klart, att gemensamma aktioner av anhängare av de två internationalernas –Kommunistiska Internationalens och II Internationalens –organisationer och partier skulle underlätta massornas motstånd mot den fascistiska anstormen och öka arbetarklassens politiska vikt?

Gemensamma aktioner av de båda internationalernas partier mot fascismen skulle likväl inte endast ha ett inflytande på deras nuvarande anhängare, på kommunisterna och socialdemokraterna, de skulle även utöva ett mäktigt inflytande på de *kristliga, anarkistiska och oorganiserade arbetarna, t. o. m. på dem, som övergående fallit offer för den fascistiska demagogin.*

Ja, än mer. Proletariatets mäktiga enhetsfront skulle utöva ett väldigt

inflytande på *alla andra skikt av det arbetande folket*, på bönderna, på städernas småbourgeoisi, på de intellektuella. Enhets fronten skulle inge de vacklande skikten tro på arbetarklassens styrka.

Men detta är ändå inte allt. De imperialistiska ländernas proletariat har möjliga bundsförvanter inte endast i det egna landets arbetande, utan även i koloniernas och halvkoloniernas förtryckta nationer. Så länge proletariatet är splittrat både nationellt och internationellt, så länge en del därav understödjer blockpolitiken med borgarklassen och i synnerhet dess förtrycksregim i kolonierna och halvkolonierna, stötes koloniernas och halvkoloniernas folk bort från arbetarklassen och försvagas den internationella antiimperialistiska fronten. Varje steg framåt på vägen till aktionsenhet, till att de imperialistiska moderländernas proletariat understödjer kolonialfolkens frihetskamp, innebär koloniernas och halvkoloniernas förvandling till en av världsproletariatets huvudreserver.

Om vi slutligen beaktar, att proletariatets internationella aktionsenhet stödjer sig på Sovjetunionens, den proletära statens, det socialistiska landets ständigt växande kraft, så ser vi, vilka vida perspektiv, som förverkligandet av proletariatets aktionsenhet öppnar i nationell och internationell skala.

Upprättandet av aktionsenhet mellan alla delar av arbetarklassen oberoende av om de tillhör det ena eller andra partiet eller organisationen är nödvändig *ännu innan arbetarklassens majoritet förenar sig till kamp för kapitalismens störtande och den proletära revolutionens seger*.

Är det möjligt att förverkliga denna proletariatets aktionsenhet i enskilda länder och i hela världen? Ja, det är möjligt. Det är möjligt nu genast. Kommunistiska Internationalen *ställer inga som helst villkor för aktionsenheten, med undantag av ett enda, elementärt och för alla arbetare antagligt villkor, nämligen att aktionsenheten riktar sig mot fascismen, mot kapitalets offensiv, mot krigsfaran och mot klassfienden*. Det är vårt villkor.

[...]

Enhetsfrontens innehåll och former.

Vad är och vad måste vara enhetsfrontens huvudinnehåll på nuvarande etapp?

Försvaret av arbetarklassens omedelbara ekonomiska och politiska intressen, arbetarklassens försvar mot fascismen måste i alla kapitalistiska länder vara enhetsfrontens *utgångspunkt* och utgöra dess *huvudinnehåll*.

Vi får inte inskränka oss till att enbart mana till kamp för den proletära diktaturen, utan vi måste finna och framföra sådana kamprörelser och kampformer, som framgår ur massornas livsintressen, ur graden av deras kampduglighet på nuvarande utvecklingsetapp.

Vi måste visa massorna, vad de måste göra *i dag* för att skydda sig mot den kapitalistiska utplundringen och det fascistiska barbariet. Vi måste sträva efter att den bredaste enhetsfront upprättas medelst gemensamma aktioner av arbetarorganisationer av olika riktningar till skydd för de arbetande massornas livsintressen.

Det betyder *för det första* gemensam kamp för att verkligen vältra krisens följder över på de härskande klassernas skuldror, på kapitalisternas och godsägarnas, med ett ord, på de rikas skuldror.

Det betyder *för det andra* gemensam kamp mot den fascistiska offensivens alla former, försvar av de arbetandes vinningar och rättigheter, mot de borgerlig-demokratiska friheternas upphävande.

Det betyder *för det tredje* gemensam kamp mot den annalkande faran av ett imperialistiskt krig, en sådan kamp, som skulle försvåra dess förberedelse.

Vi måste outtröttligt förbereda arbetarklassen på *en snabb ändring av kampformerna och kampmetoderna* vid en förändrad situation. I den mån som rörelsen växer och arbetarklassens enhet stärkes, måste vi gå vidare och förbereda övergången *från försvar till angrepp mot kapitalet och sätta kurs på att organisera politiska massstrejker*. Härvid måste den ovillkorliga förutsättningen för en sådan strejk vara, att de utslagsgivande fackförbunden i varje givet land drages in i strejken.

Självfallet kan och får kommunisterna inte ett ögonblick avstå från sitt *självständiga arbete* för massornas kommunistiska upplysning, organisation och mobilisering. För att trygga arbetarna vägen till aktionsenhet måste man likväl samtidigt sträva efter att uppnå både kortfristiga och långfristiga överenskommelser om *gemensamma aktioner med socialdemokratiska partier, reformistiska fackföreningar och de arbetandes övriga organisationer* mot proletariatets klassfiender. Härvid måste huvuduppmärksamheten riktas på att utveckla lokala massaktioner, som genomföres av de undre organisationerna på grundvalen av lokala överenskommelser. I det vi lojalt uppfyller alla villkor i de överenskommelser vi slutit med dem, kommer vi skoningslöst att avslöja varje sabotage av de gemensamma aktionerna från personers och organisationers sida,

som deltagar i enhetsfronten. Alla försök att bryta överenskommelserna –och sådana försök kommer möjligen att göras –kommer vi att besvara genom att appellera till massorna och genom att fortsätta den outtrötliga kampen för att återupprätta den brutna aktionsenheten.

Enhetsfrontens konkreta förverkligande i olika länder kommer naturligtvis att försiggå *på olika sätt*, det kommer att anta olika former allt efter arbetarorganisationernas tillstånd och karaktär, allt efter deras politiska nivå och den konkreta situationen i varje land, allt efter de förskjutningar, som försiggår inom den internationella arbetarrörelsen o. s. v.

Sådana former kan exempelvis vara: avtalade gemensamma aktioner av arbetarna *från fall till fall* av konkret anledning, för enskilda krav eller på grundvalen av en gemensam plattform; avtalade aktioner på *enskilda arbetsplatser* eller inom en *industrigren*; avtalade aktioner i *lokal, distrikts-, lands- eller internationell* omfattning; avtalade aktioner för att organisera arbetarnas *ekonomiska strider*, för att genomföra politiska massaktioner, för att organisera ett gemensamt *självförsvar* mot fascistiska överfall; avtalade aktioner för att understödja de fångslade och deras familjer och när det gäller kamp mot den sociala reaktionen; gemensamma aktioner för att försvara *ungdomens och kvinnornas intressen*, på *kooperationens, kulturens, idrottens* område o. s. v.

Det vore inte tillräckligt, om man nöjde sig med att endast avsluta en pakt om gemensamma aktioner och med att skapa kontaktkommissioner av de partier och organisationer, som deltar i enhetsfronten, liknande dem, exempelvis vilka vi har i Frankrike. Detta är endast det första steget. En pakt är ett hjälpmedel för förverkligandet av gemensamma aktioner, men den utgör i och för sig ännu inte en enhetsfront. En kontaktkommission mellan det kommunistiska partiets och det socialistiska partiets ledningar är nödvändig för att underlätta genomförandet av gemensamma aktioner, men den är i och för sig långt ifrån tillräcklig för att verkligen utveckla enhetsfronten, att dra in de bredaste massorna i kampen mot fascismen.

Kommunisterna och alla revolutionära arbetare måste sträva efter att skapa valda (och i fascistiska diktaturländer sådana som är sammansatta av de mest ansedda deltagarna i enhetsfrontsrörelsen) *utom partierna stående klassorgan för enhetsfronten på arbetsplatserna*, bland de *arbetslösa*, i *arbetardistriktet*, bland *småfolket i stad* och på *land*. Endast sådana organ

kan genom enhetsfrontsrörelsen omfatta även den väldiga oorganiserade massan av arbetande, kan främja utvecklandet av massornas initiativ i kampen mot kapitalets offensiv, mot fascismen och reaktionen, och på grundvalen härav främja utbildandet av erforderliga *talrika arbetaraktivister för enhetsfronten*, fostra hundra-och tusentals partilösa bolsjeviker i de kapitalistiska kinderna.

Gemensamma aktioner av *organiserade* arbetare – det är början, grundvalen. Men vi får inte lämna ur sikte, att de oorganiserade massorna utgör den överväldigande majoriteten av arbetarna. Så utgör t. ex. i *Frankrike* antalet organiserade arbetare: kommunister, socialister, fackföreningsmedlemmar av olika riktningar, tillsammans c:a en miljon, medan samtliga arbetare uppgår till *11 miljoner*. I *England* tillhör c:a *5 miljoner* arbetare fackföreningarna och partierna av alla riktningar. Samtidigt uppgår totalantalet av arbetarna till *14 miljoner*. I *Amerikas Förenta Stater* finns det c:a *5 miljoner* organiserade arbetare, medan hela antalet arbetare uppgår till *38 miljoner*. Ungefär samma proportion har vi även i en rad andra länder. Under ”normala” tider står denna massa till största delen utanför det politiska livet. Men nu råkar denna jättemassa alltmer i rörelse, den drages in i det politiska livet och beträder den politiska arenan.

Skapandet av utom partierna stående klassorgan är den *bästa formen* för enhetsfrontens upprättande, utvidgande och stärkande bland de breda massornas djupaste skikt. Dessa organ kommer även att bilda det bästa bålverket mot alla försök av enhetsfrontens motståndare att rubba arbetarklassens framväxande enhetsfront.

Om den antifascistiska folkfronten.

Vid mobiliseringen av de arbetande massorna till kamp mot fascismen är skapandet av en *bred antifascistisk folkfront på den proletära enhetsfrontens grundvalen* särskilt viktig uppgift. Framgången i hela proletariatets kamp är intimt förknippad med upprättandet av ett kampförbund mellan proletariatet och de arbetande bönderna samt huvudmassan av städernas småbourgeois, som utgör befolkningens majoritet t. o. m. i de industriellt utvecklade länderna.

Fascismen som vill vinna dessa massor försöker i sin agitation att ställa de arbetande massorna i stad och på land i motsats till det revolutionära proletariatet genom att skrämja småborgaren med den ”röda farans”

spöke. Vi måste *vända om spetsen* och visa de arbetande bönderna, hantverkarna och de arbetande intellektuella varifrån den verkliga faran hotar dem: vi måste *konkret visa dem*, vem som pålägger bonden skatte- och pålagsbördan och utpressar ockerräntor av honom; vem som själv innehar den bästa jorden och alla rikedomar, men driver bort bonden och hans familj från deras jordlapp och prisger dem åt arbetslöshet och elände. Vi måste konkret klargöra, tåligt och ihärdigt klargöra, vem som ruinerar hantverkarna och hemslöjdsidkarna genom skatter och pålagor, genom höga arrendeavgifter och genom en för dem outhärdlig konkurrens; vem som driver de arbetande intellektuellas breda massor ut på gatan och berövar dem arbete.

Men detta är *inte tillräckligt*.

Det grundläggande, det mest avgörande för den antifascistiska folkfrontens upprättande är det *revolutionära proletariats energiska aktion* till försvar för dessa skiktets och särskilt de arbetande böndernas krav, vilka motsvarar proletariats viktigaste intressen, varvid man under kampens lopp förknippar arbetarklassens krav med dessa krav.

Av stor betydelse för den antifascistiska folkfrontens bildande är att på det riktiga sättet närma sig de organisationer och partier, vilka de arbetande bönderna i betydande antal och städernas småbourgeois i sin huvudmassa tillhör.

I de kapitalistiska länderna befinner sig de flesta av dessa partier och organisationer, både de politiska och de ekonomiska, ännu under bourgeoisins inflytande och följer bourgeoisin. Dessa partiers och organisationers sociala sammansättning är icke enhetlig. I dem befinner sig rika storbönder vid sidan av jordlösa bönder, stora affärsmän vid sidan av småkrämare, men deras ledning ligger i händerna på de förstnämnda, på storkapitalets agenter. Detta förpliktar oss att närma oss dessa organisationer *på olika sätt*, att ta hänsyn till att medlemsmassorna ofta inte känner sin lednings verkliga politiska fysiologi. Under bestämda omständigheter kan och måste vi inrikta våra ansträngningar på att vinna dessa partier och organisationer eller enskilda delar av dem över på den antifascistiska folkfrontens sida trots deras borgerliga ledning. Så förhåller det sig exempelvis för närvarande i Frankrike med det radikala partiet, i Förenta staterna med de olika farmerorganisationerna, i Polen med "Stronictwo Ludowe", i Jugoslavien med det kroatiska bondepartiet, i Bulgarien med Lantbrukarförbundet, i Grekland med agraristerna o. s. v.

Men oberoende av, om det finns utsikter för att vinna sådana partier och organisationer för folkfronten, måste vår taktik *under alla omständigheter* vara inriktad på att draga alla småbönder, hantverkare o. s. v., som tillhör dem, in i den antifascistiska folkfronten.

Ni ser således att vi här på hela linjen måste göra slut på de i vår praxis inte sällan förekommande tendenser att icke bry sig om, att ringakta de olika organisationer och partier som bönderna, hantverkarna och småbourgeoisins massor i städerna tillhör.